

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Karjalan kielen elvytysprogramma

Suuntaviivat kotoperäisen karjalan kielen
vahvistamiseksi Suomessa

Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie,
Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:14

Karjalan kielen elvytysprogramma

Suuntaviivat kotoperäisen karjalan kielen vahvistamiseksi Suomessa

Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin,
Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhima, Lea Siilin,
Markku Suksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2025

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-415-301-0

ISSN pdf: 1799-0351

Kansikuva: Anne Kalliola

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Karjalan kielen elvytysprogramma Suuntaviivat kotoperäisen karjalan kielen vahvistamiseksi Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:14		Teema	Koulutus
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Tekijä/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi		
Toimittaja/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava		
Kieli	suomi	Sivumäärä	112

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen tehtävänä on ollut arvioida karjalan kielen tilannetta ja sen parantamiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

Karjala on Suomessa kotoperäinen kieli, jota puhuu arviolta 11 000 ihmistä. Kielen puhujia on aikuisväestön keskuudessa kaikissa ikäryhmissä. Vaikka yli 65-vuotiaiden osuus karjalankielisistä on suurin, Suomessa on myös perheitä, joissa karjalaa puhutaan lapsille.

Karjalaa ei ole yhteiskunnassa perinteisesti lainkaan tunnustettu ja tunnustettu erilliseksi kieleksi, ja kieli on uhanalaistunut nopeasti 1900-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Viime vuosikymmeninä karjalaa on elvytetty aktiivisesti, ja työ on tuottanut tulosta. Elvytyksestä huolimatta karjala on vakavasti uhanalainen kieli. Karjalan kieltä ei ole mainittu Suomen lainsäädännössä, eikä kieltä opeteta pysyväisluontoisesti muualla kuin yliopisto- ja aikuisopetustasolla.

Karjalan kieli tarvitsee säilyäkseen ja voimistuakseen opetusta eri ikätasoisille, käyttötilanteita, erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja kielimateriaaleja, jatkuvaa kielen kehittämistä sen käyttämisen tueksi sekä lainsäädännön turvaa. Työryhmä esittää useita näihin osa-alueisiin kohdistuvia konkreettisia toimenpiteitä sekä rakenteita niiden edistämiseksi.

Asiasanat koulutus, karjalan kieli, karjalankieliset, kielen elvytys, kielelliset oikeudet

ISBN PDF 978-952-415-301-0 **ISSN PDF** 1799-0351

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-301-0>

Revitaliseringsprogram för karelska språket Riktlinjer för att stärka det autoktona språket karelska i Finland

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2025:14	Tema	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Författare	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi	
Redigerare	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava	
Språk	Sidantal	112
finska		

Referat

En arbetsgrupp för karelska språket som tillsatts av undervisnings- och kulturministeriet och Östra Finlands universitets revitaliseringsprojekt för karelskan hade till uppgift att utvärdera situationen för karelska språket och åtgärder som behövs för att förbättra den.

Karelska är ett autoktont språk i Finland och talas av uppskattningsvis 11 000 personer. Det finns karelsktalare i alla åldrar bland den vuxna befolkningen. Även om största andelen av de karelskspråkiga är över 65 år, finns det i Finland även familjer där man talar karelska med barnen.

Karelska har traditionellt inte identifierats och erkänts som eget språk i samhället, och språket har snabbt blivit hotat från mitten av 1900-talet. Under de senaste decennierna har det arbetats aktivt för att revitalisera karelskan, vilket har gett resultat. Trots revitaliseringsarbetet är karelska ett allvarligt hotat språk. Karelskan nämns inte i den finska lagstiftningen, och det finns ingen permanent undervisning i språket annanstans än på universitet och inom vuxenutbildning.

För att bevara och stärka karelskan behövs undervisning för olika åldrar, användningssituationer, språkmateriäl avsett särskilt för barn och unga, kontinuerlig språkutveckling för att stödja användningen av språket samt tryggande av språket genom lagstiftning. Arbetsgruppen föreslår flera konkreta åtgärder för dessa delområden och strukturer för att främja dem.

Nyckelord utbildning, karelska, karelskspråkiga, språkrevitalisering, språkliga rättigheter

ISBN PDF 978-952-415-301-0 **ISSN PDF** 1799-0351

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-301-0>

Karelian Language Revitalisation Programme Guidelines for Strengthening the Autochthonous Karelian Language in Finland

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2025:14	Subject	Education
Publisher	Ministry of Education and Culture	
Author(s)	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhima, Lea Siilin, Markku Suksi	
Editor(s)	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava	
Language	Pages	112

Abstract

The expert group on the Karelian language appointed by the Ministry of Education and Culture, and the Karelian language revitalisation project of the University of Eastern Finland were tasked to assess the current situation of the Karelian language and the measures needed to improve it.

Karelian is an autochthonous language spoken in Finland, with an estimated 11,000 speakers. Among the adult population the language is spoken in all age categories. The percentage of Karelian speakers is the highest among the over 65-year-olds, but there are also families in Finland that use the language with their children.

Traditionally, the Karelian language has not been identified or recognised as a separate language in society, and since the latter half of the 20th century it has rapidly become endangered. Over the past decade, active efforts have been made to revitalise the Karelian language, with good results. Despite the work to revitalise the language, it is still critically endangered. The Karelian language is not mentioned in the Finnish legislation, and it is not being taught on a permanent basis except at the university and adult education levels.

In order to survive and become stronger, the Karelian language should be taught at different age levels. Usage situations, language materials particularly targeted to children and young people, continuous development of the language to support its use, and protection by law will be needed as well. The working group proposes several concrete measures to address these issues and the structures to promote them.

Keywords education, Karelian language, Karelian speakers, language revitalisation, linguistic rights

ISBN PDF	978-952-415-301-0	ISSN PDF	1799-0351
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-301-0>

Karjalan kielen elvytyšprogramma Pluani kotoperäsen karjalan kielen lujentamiseksi Šuomešša

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:xx	Tiema	Opaššuš
Julkuaja	Opaššuš- ta kulttuuriministerijö	
Luatija/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi	
Toimittaja/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava	
Kieli	Šivumiärä	112

Šumennus

Opaššuš- ta kulttuuriministerijön ašettaman karjalan kielen specialistien ruatojoukon ta Päivännoušu-Šuomen yliopisson karjalan kielen elvytyšprojektin ruatona on ollun arvioija karjalan kielen tilannehta ta šen parantamiseksi tarvittavie toimenpitehie. Karjala on Šuomešša kotoperäni kieli, kumpaista arvion mukah pakajau 11 000 henkie.

Kielen pakasijua on aikuishrahvahalisson kešešša kaikissa ikäjoukkoloissa. Hoš piällä 65-vuotisien ošuš karjalankielisistä on šuurin, Šuomešša on niise moisie perehie, kumpasissa karjalaksi paissah lapsien kera.

Karjalan kieltä ei ole yhtehiskunnašša perintehellisešti ni vouse tunnissettu eikä ni pietty iččenäisenä kielenä, ta kieli on ruttoh muuttun hiänalaseksi 1900-luvun jälkipuoliskošta alkuan. Jälkivuosisikymmenien aikua karjalan kieltä on ravieh elvytetty, ta ruato on tuonun tulošta. Elvytyšruatoh kaččomatta karjalan on ylen hiänalani kieli. Karjalan kieltä ei ole mainittu Šuomen sakonoinluajinnašša, eikä šiieh opaššeta alallah nikušša muuval'la kuin yliopisto- ta aikuishopaššuštašolla.

Karjalan kielen eloššapiettäväksi ta lujennettavaksi pitäy olla opaššušta eri ikätašoloilla, käyttötilantehie, liijaten lapsie ta nuorie varoin luajittuo kielimaterijalie, jatkujua kielen kehitäntyä šen käytännän tuveksi šekä sakonoinluajinnan turvua. Ruatojoukko esittäy äijän näitä oša-alovehie koškijie konkriettisie toimenpitehie šekä rakentehie niijen etehpäin eistämiseksi.

Asiešanat opaššuš, karjalan kieli, karjalankieliset, kielen elvytyš, kielelliset oikevuot

ISBN PDF 978-952-415-301-0 **ISSN PDF** 1799-0351

Adressi <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Karjalan kielen elvytysprogramma Pluana kodoperäzen karjalan kielen lujendamizeksi Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:xx	Tiema	opassus
Julguaja	Opassus- ja kulttuuraministerstva	
Luajida/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi	
Toimittaja/t	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava	
Kieli	Sivumiära	112

Summennus

Opassus- da kulttuuraministerstvan azetetun karjalan kielen azientundijoin ruadojoukon da Päivännouzu-Suomen yliopisson karjalan kielen elvytysprojektan ruadona on ollun arvivoija karjalan kielen tilannehta da sen parandamizeksi tarvittavie toimenpidehie.

Karjala on Suomessa kodoperäne kieli, kumbaista arvion mugah pagizou 11 000 hengie. Kielen pagizijua on aiguhisrahvahalisson kessessä kaikissa igäjoukkoloissa. Hos piällä 65-vuodizien vuitti karjalankielizistä on suurin, Suomessa on seže moizie perehie, kumbazissa karjalaksi paissah lapsien kera.

Karjalan kieldä ei ole yhtehiskunnassa perindehellizesti ni vouse tunnistettu eigö ni pietty iččenäzenä kielenä, da kieli on ruttoh tullun varavonalazeksi 1900-luvun jälgipuoliskosta alguan. Jälgivuozikymmenien aigua karjalan kieldä on ravieh elvytetty, da ruado on tuonun tulosta. Elvytysruadoh kaččomatta karjala on ylen varavonalane kieli. Karjalan kieldä ei ole mainittu Suomen zakonoinluajinnassa, eigö sih opasseta alalleh nikussa muijalla kuin yliopisto- da aiguhisopassustazolla.

Karjalan kielen elossapiettäväksi da lujennettavaksi pidäy olla opassusta eri igätazoloilla, käyttötilandehie, liijaten lapsie da nuorie varoin luajittuo kielimaterijualua, jatkujua kielen kehitändiä sen käytännän tuveksi segö zakonoinluajinnan turvua. Ruadojoukko ezittäy äijän näidä oza-alovehie koskijoi konkriettizie toimenpidehie segö rakendehie niijen eistämizeksi.

Aziesanat opassus, karjalan kieli, karjalankielizet, kielen elvytys, kielellizet oigevuot

ISBN PDF 978-952-415-301-0 **ISSN PDF** 1799-0351

Adressi <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Karjalan kielen elvytysprogrammu Pluanu kodoperäzen karjalan kielen lujendamizekse Suomes

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:xx	Tiemu	Opassus
Julguaju	Opastus- da kul'ttuuruministerstvu	
Luadijat	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava, Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin, Markku Suksi	
Toimittajat	Niko Tynnyrinen, Lotta Jalava	
Kieli	Sivumiäry	112

Abstraktu

Opastus- da kul'ttuuruministerstvan azetetun karjalan kielen specialistoin ruadojoukon da Päivännouzu-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytysprojektan ruavonnu on olluh arvivoija karjalan kielen tilandehu da sen parandamizekse tarvittavii toimenpidehii.

Karjala on Suomes kodoperäine kieli, kudamua arvion mugah pagizou 11 000 hengie. Kielen pagizijua on aiguhisrahvahaliston keskes kaikis igäjoukkolois. Hos piäl 65-vuodizien vuitti karjalankielizis on suurin, Suomes on sežo moizii perehii, kudamis karjalakse paistah lapsien ker.

Karjalan kielder ei ole yhtehiskunnas perindön mugah ni vouse tunnistettu eigo ni pietty iččenäzenny kielenny, da kieli on ruttoh roinnuh varavonalazekse 1900-luvun jälgipuoliškos algajen. Jälgivuozikymmenien aigua karjalan kielder on ravieh elvytetty, da ruado on tuonnuh tulostu. Elvytysruadoh kaččomattah karjala on ylen varavonalaine kieli. Karjalan kielder ei ole mainittu Suomen zakonoinluajindas, eigo sih opasteta alalleh nikus muijal, vaigu yliopisto- da aiguhisopastustazol.

Karjalan kielen elospiettäväkse da lujendettavakse pidäy olla opastustu eri igätazoloile, käyttötilandehii, enimate lapsih da nuorih niškoi luajittuu kielimaterjualua, alallistu kielen kehitändiä sen käytändän tuvekse sego zakonoinluajindan turvua. Ruadojoukko ezittäy äijän nämmih oza-alovehii kohtavujua konkretnoloi toimenpidehii sego rakendehii niilöin edehpäi eistämizekse.

Avainsanat opassus, karjalan kieli, karjalankielizet, kielen elvytys, kielellizet oigevuot

ISBN PDF 978-952-415-301-0 **ISSN PDF** 1799-0351

Adressi <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Sisältö

Esipuhe	11
1 Johdanto	14
1.1 Karjalan kieli Suomessa	14
1.2 Karjalan kielen elvytys Suomessa.....	18
2 Karjalan kielen nykytila Suomessa	20
2.1 Karjalan opetus.....	23
2.1.1 Kielen opetus lapsille ja nuorille.....	24
2.1.2 Kielen opetus aikuisille.....	26
2.1.3 Karjalan kielen oppimateriaalit	30
2.2 Karjalan käyttö ja käytön seuranta	32
2.2.1 Karjalan kielen käyttäjät ja käyttöyhteydet	32
2.2.2 Yhteisön sitoutuminen ja motivaatio	38
2.2.3 Media, julkaisut ja kielituotteet	41
2.3 Karjalan kielen kehittäminen ja tallentaminen.....	43
2.4 Status.....	45
3 Karjalan kielen kestävä tuen tavoitteet ja periaatteet	49
3.1 Tavoitetila.....	49
3.2 Lähtökohtina moninaisuus ja inklusiivisuus.....	50
4 Keskeiset kehittämiskohteet	54
4.1 Kielen opetus.....	54
4.1.1 Varhaiskasvatus	55
4.1.2 Kouluopetus	57
4.1.3 Aikuiskoulutus.....	60
4.1.4 Oppimateriaalit	63
4.1.5 Perheiden tuki ja kielitietoisuuden lisääminen	64
4.2 Kielen käyttö ja sen seuranta	67
4.2.1 Karjalankielinen media ja kulttuuripalvelut.....	67
4.2.2 Yhdistysten ja yhteisöjen kielenedistämistyö.....	69
4.2.3 Palvelut ja julkinen sektori	70
4.2.4 Kielen käytön seuranta.....	71
4.3 Kielen tutkimus, kehittäminen ja huolto.....	72
4.4 Kielen status ja lainsäädäntö.....	74

5	Tuen rakenne ja koordinaatio	78
5.1	Karjalan elvytyksen nykyiset vastuutahot.....	79
5.2	Lainsäädännön mahdollistamat karjalan kielen käyttöyhteydet	81
5.3	Valtakunnantasoinen ei-territoriaalinen autonomia	85
5.4	Esitys karjalaisen ei-territoriaalisen autonomian luomiseksi	88
6	Toimenpiteet	91
6.1	Status: lainsäädäntö ja vastuutahojen rakenteistus.....	93
6.2	Opetus ja oppiminen.....	95
6.3	Kielenkäyttö ja kielituotteet.....	98
6.4	Kielen huolto, kehittäminen ja tutkimus.....	100
	Lähteet	105
	Lait, asetukset ja niitä koskevat raportit.....	110

ESIPUHE

Karjalan kielen elvytysprogramma eli elvytysohjelma on osa valtioneuvoston periaatepäätöksenä julkaistun kielipoliittisen ohjelman (2022) toimeenpanoa. Elvytysohjelman ovat laatineet opetus- ja kulttuuriministeriön 28.6.2023 asettama ja 20.1.2025 jatkokaudelle nimittämä ulkopuolisista asiantuntijoista koostuva karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä sekä Itä-Suomen yliopistossa asiantuntijatyöryhmän toimikauden kanssa samanaikaisesti erillisrahoitteisena toiminut karjalan kielen elvytyshanke¹.

Työryhmän toimikauden 1.7.2023–31.12.2024 tavoitteena oli yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen kanssa arvioida karjalan kielen tilannetta Suomessa ja luoda asiantuntijatietoon perustuva ehdotus karjalan kielen tuen suuntaviivoista ja rakenteesta. Lisäksi tehtävänä oli laatia ehdotus karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän tai sitä vastaavan asiantuntijaelimen tehtävistä toimikauden 2023–2024 jälkeen. Työryhmän tehtävät kytkettiin Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeeseen, jonka tavoitteena oli toimikauden 2023–2024 aikana laatia karjalan kielelle elvytyssuunnitelma ja toimenpideohjelma. Opetus- ja kulttuuriministeriö jatkoi asiantuntijatyöryhmän toimikautta vuoden 2025 loppuun. Jatkokauden tehtäväksi asetettiin karjalan kielen tilanteen parantamiseksi ehdotettujen toimenpiteiden käynnistymisen seuranta ja tukeminen.

Asiantuntijatyöryhmään nimitettiin prof. emer. Pirkko Nuolijärvi (pj) sosiolingvistiikan ja Suomen kielipolitiikan asiantuntijana, prof. Helka Riionheimo Itä-Suomen yliopistosta karjalan kielen elvytyshankkeen johtajana, FT yliopistonlehtori Seija Jalagin Oulun yliopistosta kulttuurisen vuorovaikutuksen ja Karjalan historian asiantuntijana, FM väitöskirjatutkija Tuomo Kondie karjalaisen nuorison kielenelvytyksen ja kielipolitiikan asiantuntijana, prof. Annika Pasanen Norjan Sámi allaskuvllasta kielten elvytyksen asiantuntijana, prof. Anneli Sarhimaa Mainzin Johannes Gutenberg -yliopistosta kielten elinvoimaisuuden mittaamisen ja tukemisen sekä Suomen karjalankielisten tilanteen asiantuntijana, prof. emer. Lea Siilin

1 Karjalan kielen elvytyshankkeen projektityönä edistämät kielenelvytyksen tehtävät vakiinnutettiin osaksi yliopiston karjalan tutkimuksen ja opetuksen toimintaa vuoden 2025 alusta.

Itä-Suomen yliopistosta karjalan kielen normittamisen ja karjalan kirjakielten vakiinnuttamisen asiantuntijana ja prof. Markku Suksi Åbo Akademiasta kielellisten oikeuksien, vähemmistökysymysten ja hyvän hallinnon asiantuntijana. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen koordinaattori FM, projektitutkija Niko Tynnyrinen toimi asiantuntijatyöryhmän jäsenenä ensin professori Helka Riionheimon sijaisena ajalla 1.1.–31.12.2024, ja 1.1.2025 alkaen hänet nimitettiin varsinaiseksi jäseneksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön nimityspäätöksen mukaisesti asiantuntijatyöryhmän toiminnasta on vastannut Kotimaisten kielten keskus (Kotus). Työryhmän sihteeriksi nimitettiin vähemmistökielten erityisasiantuntija FT Lotta Jalava Kotimaisten kielten keskukselta.

Asiantuntijatyöryhmä on toiminut itsenäisesti ja opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan linjauksista tai virkanäkemyksistä riippumattomana. Sen laatimia ehdotuksia ei siten tule lukea ministeriön toimintaa ohjaavina suunnitelmina, vaan ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä. Työn lähtökohtana on ollut monialaisen tutkimustiedon yhdistäminen karjalan kielen pitkän tähtäimen tukitoimien arvioimiseksi ja ehdotusten laatimiseksi. Lisäksi on hyödynnetty elvytyshankkeen vankkaa kokemusta kielen käytön edistäjänä sekä verkosto- ja yhteistyöhön ja vuoropuheluun perustuvaa asiantuntemusta karjalan kielen puhujien näkökulmista.

Tutkimustietoon perustuvan tilannekuvan päivittämiseksi toteutettiin keväällä 2024 kyselytutkimus karjalan kielen käytöstä Suomessa. Tutkimuksesta vastasivat yliopistonlehtori FT Outi Tánčzos Helsingin yliopistosta sekä erityisasiantuntija FT Lotta Jalava Kotimaisten kielten keskukselta. Kyselytutkimus suunniteltiin tiiviissä yhteistyössä karjalan kielen elvytyshankkeen asiantuntijoiden kanssa asiantuntijatyöryhmän tiedontarve huomioon ottaen. Työskentelynsä aikana työryhmä kuuli kokouksissaan myös ryhmän ulkopuolisia karjalan opetuksen, karjalan kielen kehittämisen ja koulutuspolitiikan asiantuntijoita: Itä-Suomen yliopiston elvytyshankkeen kieli-asiantuntijoita ja opettajia Olga Karlovaa, Katerina Paalamoa ja Natalia Giloevaa, vähemmistökielten opetussuunnitelmista vastaavaa opetusneuvosta Irja Seilolaa Opetushallituksesta ja karjalan kielen vapaan sivistystyön oppilaitoksissa opettamisen asiantuntijaa Päivi Harjusalmea. Lisäksi ohjelmatekstin luonnoksen ovat lukeneet ja yksityiskohtia tarkistaneet humanistisen osaston johtaja Esa Penttilä, karjalan kielen yliopistonlehtori Ilia Moshnikov ja karjalan kielen yliopisto-opettajat Natalia Giloeva ja Olga Karlova, kaikki Itä-Suomen yliopistosta, yliopistonlehtori Outi Tánčzos Helsingin yliopistosta, Kotimaisten kielten keskuksen johtaja Leena Nissilä ja saman viraston kielipolitiikan koordinaattori Matti Räsänen sekä oikeusministeriön itsehallinto- ja yhdenvertaisuusyksikkö yhteyshenkilönään hallitussihteeri Pamela Sarasmo.

Asiantuntijatyöryhmä kokoontui vuonna 2023 neljä kertaa ja vuonna 2024 12 kertaa. Kokoontumiset ovat olleet virtuaalisia, eikä niihin tai muuhun työryhmän toimintaan osallistumisesta ole maksettu palkkiota. Kevätkaudella 2024 työtä tehtiin osittain aihepiirikohtaisissa alaryhmissä, joiden suunniteltuja vastuualueita olivat lainsäädäntö, kielen opetus ja oppiminen, karjalan kielen tuen rakenne sekä arvio karjalan kielen tilanteesta tarvittavien toimenpiteiden perustelemiseksi.

Elvytysohjelman laatimisessa muiden paitsi viidennen luvun kirjoittajina ovat toimineet elvytyshankkeen koordinaattori, projektitutkija Niko Tynnyrinen Itä-Suomen yliopistosta sekä asiantuntijatyöryhmän sihteeri, erityisasiantuntija Lotta Jalava Kotimaisten kielten keskukselta. Tynnyrisellä on karjalan kielen elvytys- ja toimenpideohjelman kirjoitustyöhön sitoutuneen elvytyshankkeen edustajana ollut päävastuu tekstityöstä. Ohjelman viides luku on Markku Suksen kirjoittama ja perustuu lainsäädäntöön keskittyneen alaryhmän työhön. Ohjelman teemojen jaottelu ja rakenne pohjautuvat asiantuntijatyöryhmän ja sen aihepiirikohtaisten ryhmien työskentelyyn, ja ohjelman sisältöä on tuotettu asiantuntijatyöryhmän tapaamisissa ja keskusteluissa, osin aihepiiri ja kokonaisuus kerrallaan, osin eri aihepiirejä rinnakkain työstäen.

Asiantuntijatyöryhmän ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen toiminnon laatima karjalan kielen elvytysohjelma (Karjalan kielen elvytysprogramma) sisältää tutkimustietoon perustuvan arvion karjalan kielen tilanteesta ja sen tarvitsemasta tuesta sekä ehdotukset tarvittavista toimenpiteistä. Ohjelman on haluttu tiivistävän karjalan kielen elvytyksen suuntaviivat ja toimenpiteet yhdeksi kokonaisuudeksi, joka olisi linjassa myös saamen kielille ja romanikielelle sekä suomenruotsalaiselle viittomakielelle laadittujen elvytys- ja toimenpideohjelmien kanssa. Myös kielenkäyttäjien näkökulma on huomioitu ohjelmassa ensisijaisesti ulkopuolisen tutkijatahon selvityksenä². Avoin keskustelu karjalankielisessä yhteisössä ja yhteisön kanssa on keskeistä, kun ohjelmassa ehdotettuja toimenpiteitä pannaan käyttöön ja niiden pohjalta suunnitellaan konkreettisia karjalan kielen käyttäjiin kohdistuvia toimia.

Työryhmä luovuttaa elvytysohjelman opetus- ja kulttuuriministeriölle julkaisemista ja jatkokäsittelyä varten.

Niko Tynnyrinen ja Lotta Jalava
sekä Pirkko Nuolijärvi, Seija Jalagin, Tuomo Kondie, Annika Pasanen, Anneli Sarhimaa, Lea Siilin ja Markku Suksi
Huhtikuussa 2025

2 Sarhimaa 2016; Tánczos ja Jalava 2024.

1 Johdanto

Elvytysohjelmalla on seuraavat tavoitteet:

1. kuvata karjalan kielen tilannetta Suomessa ja siihen johtaneita olosuhteita;
2. esittää tulevaisuuden tavoitetila karjalan kielelle Suomessa;
3. tunnistaa ja perustella tutkimus- ja asiantuntijatietoon pohjaten keskeiset kehittämiskohteet ja tavoitteet karjalan kielen aseman ja käytön edistämiseksi sekä
4. esittää keskeiset toimenpiteet ja vastuunjako tavoitteen saavuttamiseksi.

Ohjelman rakenne on seuraava: Johdantoluvussa 1 kerrotaan lyhyesti karjalan kielestä Suomessa (1.1. ja 1.2.). Luvussa 2 kuvataan karjalan kielen nykytilannetta osa-alueittain. Luvussa 3 esitetään karjalan kielen kestävän kehityksen visio ja periaatteet, ja luvussa 4 palataan luvussa 2 esiteltyihin karjalan kieleen liittyviin haasteisiin niitä konkretisoiden ja taustoittaen sekä osoitetaan, todetaan ja perustellaan keskeiset kehityskohteet mahdollisine ratkaisuineen. Luvussa 5 annetaan opetus- ja kulttuuriministeriön nimittämän asiantuntijatyöryhmän ehdotus karjalan kielen tuen rakenteesta ja koordinaatiosta sekä elvytyksestä vastaavista tahoista. Samalla esitetään konkreettisemmin, millaisin rakenteellisin ja lainsäädännöllisin muutoksin kehityskohteisiin voidaan puuttua, jotta ohjelmassa esitetty visio voidaan saavuttaa kestävästi ja pitkäjänteisesti nykyisen hankepohjaisen toimintatavan sijaan. Luku 6 kokoaa yhteen esitettävät toimenpiteet. Luvut 4 (keskeiset kehittämiskohteet) sekä 6 (toimenpiteet) muodostavat karjalan kielen elvytyksen suunnitteluun ja toimenpiteisiin keskittyvän sisällön, jonka laatiminen karjalan kielen asiantuntijatyöryhmää hyödyntäen oli karjalan kielen elvytyshankkeen laatimisvastuulla hankekaudella 2023–2024.

1.1 Karjalan kieli Suomessa

Karjalan kielellä on Suomessa pitkä historia, ja keskenään läheistä sukua olevia karjalaa ja suomea voidaan katsoa puhutun nykyisen Suomen alueella yhtä kauan. 1900-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvulle tultaessa karjalan kieli on uhanalaistunut.

Etenkin vuosituhannen taitteen jälkeen kieliaktivistien työ on johtanut kielen elvytystoimenpiteisiin. Viime vuosina kielen käytön lisäämistä on tuettu esimerkiksi kieliyhteisön, järjestöjen ja Itä-Suomen yliopiston elvytyshankkeen työnä muun muassa järjestämällä kielikerhoja ja opetusta sekä laatimalla teksti- ja sanasto-materiaaleja, joita tarvitaan kielen käyttämiseksi nykyajassa asiayhteydestä riippumatta. Karjalan kieltä käyttävien halu ja motivaatio kielenkäytön lisäämiseen ja kielen säilyttämiseen elinvoimaisena ovat hyvin voimakkaita. Karjalan kieli tarvitsee kuitenkin pitkäjänteistä tukea ja ennen kaikkea pysyviä rakenteita muun muassa kielityön ja kielen opetuksen järjestämiseksi, jotta se säilyy osana Suomen, Euroopan ja maailman kielidiversiteettiä yhtenä Suomen kotoperäisistä kielistä.

Karjala on Suomessa autoktoninen eli kotoperäinen kieli, mikä tarkoittaa, että sitä on puhuttu Suomen alueella ennen nykyisten valtiollisten rajojen muodostumista. Karjalan kieltä puhutaan Suomen ja Venäjän alueilla. Suomalainen ja kansainvälinen tiedeyhteisö katsovat yksimielisesti karjalan omaksi kielekseen³. Karjala on siis suomen lähisukukieli, jolla on omat kieliopilliset, sanastolliset ja äänteelliset piirteensä. Se eroaa näin ollen suomen kieleen kuuluvista kaakkois- eli karjalaismurteista, joita on historiallisesti puhuttu muun muassa Etelä-Karjalassa ja Karjalankannaksella.

Karjalan kielellä on murteita, joista Suomessa puhuttavat murteet kuuluvat kieli-tieteellisesti katsoen kahteen päämurteeseen: varsinaiskarjalaan, johon kuuluvat vienan- ja eteläkarjala, sekä livvinkarjalaan⁴. Tarkka murrejako riippuu katsontavasta (esimerkiksi kielellisiin piirteisiin tai normittamiseen perustuva), mutta Suomessa puhutaan tavallisesti karjalan kolmesta päämurteesta (vienankarjala, eteläkarjala ja livvinkarjala), joista kaikkia elvytetään ja kehitetään Suomessa. Harhakäsitys karjalan kielestä yhtenä suomen kielen murteista on edelleen yleinen, ja se on etenkin aiemmin vaikuttanut siihen, ettei karjalaa ole laajasti tunnistettu omaksi kielekseen eikä karjalankielisten oikeuksia ole turvattu. Karjalankielisten laillista ja yhteiskunnallista tunnistamista ovat hankaloittaneet myös ristiriitaiset käsitykset karjalankielisten karjalaisten etnisyydestä. Suomessa karjalankielisiä karjalaisia on pidetty yksinomaan tai ensisijaisesti suomalaisina esimerkiksi savolaisten tavoin, mikä on entisestään vahvistanut käsitystä heidän kielimuodostaan suomen kielen murteena⁵. Todellisuudessa kaikki karjalankieliset karjalaiset eivät ole suomalaisia tai Suomen kansalaisia, ja heidän voidaan katsoa muodostavan oman suomalaisista (ja venäläisistä) eroavan kansansa. Karjalaisuuden käsitteellistä määrittelyä

3 Ks. mm. Pasanen, Laakso & Sarhimaa 2022.

4 Novak 2024; Sarhimaa 2022, s. 273.

5 Sarhimaa 2011, s. 17–19.

monimutkaistaa myös se, että yksittäisten ihmisten identiteetit voivat olla liukuvia ja moninaisia, jolloin sama yksilö voi katsoa kuuluvansa useampaan eri kansaan, kuten sekä karjalaisiin että suomalaisiin.

Ennen toista maailmansotaa valtaosa Suomen karjalan kielen puhujista eli silloisen valtakunnan itäisimmillä alueilla, jotka kuuluvat nykyään Venäjään. Karjalankielisiä eli Raja-Karjalassa (Impilahti, Suistamo, Soanlahti, Salmi, Suojärvi, Korpiselkä), Vienan Karjalan länsirajalla Kuhmon ja Suomussalmen seudulla (Rimpin, Kuiva-järven ja Hietajärven kylissä) sekä Pohjois-Karjalan itäosissa (muun muassa osissa Ilomantsia). Lisäksi Suomeen oli asettunut jo 1800-luvulla jonkin verran itä- eli venäjänkarjalaisia sekä vuoden 1917 jälkeen Venäjän vallankumousta paenneita karjalaisia, joista valtaosa oli vienalaisia. Karjalankielisten moninaisten taustojen vuoksi Suomessa on historiallisesti puhuttu ja puhutaan edelleen karjalan kolmea aiemmin mainittua päämurretta.

Karjalankielisten asemaan on aina vaikuttanut kielen keskeisten puhuma-alueiden sijainti kansallisvaltioiden ja elinvoimaisten valtakielten välillä. Kielen perinteiset puhuma-alueet ovat kuuluneet eri aikoina vaihtelevasti Ruotsin, Venäjän ja Suomen alaisuuteen. Ennen 1600-lukua karjalan puhuma-alueet ulottuivat nykyiseen Suomen Pohjois-Karjalaan, mutta rajamuutokset ja etenkin Ruotsin valtakunnan toteuttamat luterilaistamistoimet ja suomalaisten kansallinen herääminen vaikuttivat siihen, ettei karjalaisille ole luontaisesti päässyt muodostumaan vakiintunutta kielellistä tai kulttuurista identiteettiä. Puhuma-alueet kaventuivat, ja karjalankielisiä pyrittiin eri keinoin liittämään joko Venäjän tai Suomen yhteyteen. 1900-luvun alusta saakka ja varsinkin toisen maailmansodan jälkeen Suomen karjalankielisiä on painostettu sulautumaan suomen kieleen ja suomalaisuuteen⁶. Jo ennen toista maailmansotaa karjalaa käytettiin myös Raja-Karjalassa lähinnä kodeissa ja kyläyhteisössä, ja kouluopetuksen, hallinnon ja tiedonvälityksen kielet olivat suomi tai venäjä.

Karjalankielisten historiallisesta määrästä ei ole tilastotietoa. Koska Suomessa karjalankieliset ovat perinteisesti olleet ortodokseja, voidaan olettaa, että karjalankielisten määrä toisen maailmansodan päättyessä vastasi vähintään Raja-Karjalan ortodoksien määrää (40 000). Etenkin vanhimmat rajakarjalaisukupolvet osasivat suomea vain auttavasti, ja osa väestöstä puhui myös venäjää. Lisäksi Suomeen Venäjän vallankumouksen jälkeen tulleista noin 40 000 pakolaisesta osa oli

6 Ks. esim. Kananen 2010.

karjalaisia. Osan palatessa Neuvosto-Karjalaan jäi Suomeen vähintään 6 000 karjalaispakolaista perheineen. Jatkosodan loppuvaiheessa (1944) Suomeen siirtyi ja jäi muutama sata vianan- ja aunuksenkarjalaista.

Toisen maailmansodan aikana valtaosa Suomen karjalankielisestä väestöstä siirtyi muiden evakoiden tavoin uusille asuinpaikoille. Karjalankielisiä rajakarjalaisia sijoitettiin etenkin Pohjois-Savoon, Pohjois-Karjalaan ja Oulun seudulle, ja evakkojen sijoituspaikoille syntyi paikoittain karjalaiskyliä, joissa kieli ainakin osittain siirtyi vielä sotien jälkeen syntyneelle sukupolvelle. Kyläkeskittymistä huolimatta karjalan puhujamäärä laski sotien jälkeen nopeasti. Kielenvaihtoon vaikuttivat muun muassa voimistuneet suomalaistamispyrkimykset, karjalankielisiin uusilla kotipaikoilla kohdistuneet ennakkoluulot, suomenkielinen kouluopetus, luterilaisten ja ortodoksien välille solmittujen avioliittojen yleistyminen, karjalan rajalliset käyttömahdollisuudet ja karjalankielisen kouluopetuksen puute⁷. Kielen käyttöyhteyksien väheneminen ja puhujamäärän lasku ovat johtaneet kielen nopeaan uhanalaisumiseen. Toisen maailmansodan aiheuttaman puhujayhteisön pirstoutumisen jälkeen kieli säilyi osittain perheissä, suvuissa ja kylissä, minkä lisäksi karjalaa on käytetty muun muassa kansalaisopistojen kursseilla, yksittäisissä seurakunnissa ja karjalaisjärjestöjen toiminnassa. Kielenkäyttö ei kuitenkaan ole ollut laaja-alaista tai säännöllistä millään käyttöalalla. Karjalalla ei myöskään ole Suomessa koskaan ollut virallista tai laajaa yhteiskunnallista käyttöä, sillä kieltä ei ole yhteiskunnassa tunnustettu tai tunnustettu kuin vasta aivan viime aikoina, mikä on estänyt sitä tukevien rakenteiden perustamisen.

Uusimpien asiantuntija-arvioiden mukaan karjalaa ymmärtää Suomessa noin 20 000 ihmistä, joista 11 000 puhuu kieltä hyvin ja 5 000 käyttää sitä päivittäin⁸. Tällä hetkellä Suomen karjalankielisistä valtaosa on toisen maailmansodan evakkoja tai karjalaispakolaisia tai heidän jälkeläisiään, jotka vielä 1950–60-luvuilla ovat suomen ohella omaksuneet karjalan kielen tai opiskelleet sen aikuisena. Lisäksi Suomessa asuu venäjänkarjalaisia, jotka ovat muuttaneet Suomeen Neuvostoliiton hajotamisen jälkeen. Heidänkään määrästä tai puhumistaan karjalan kielen murteista ei ole tilastotietoa. Kieliyhteisöön kuuluu myös sellaisia karjalaa aikuisiällä opiskelleita ihmisiä, joilla ei ole karjalankielistä sukutaustaa, eli nk. uuspuhujia⁹.

7 Sarhimaa 2017.

8 Sarhimaa 2017, s. 113–116.

9 Riionheimo & Tynnyrin 2024, s. 276–277, 280.

1.2 Karjalan kielen elvytys Suomessa

Karjalan kielen järjestelmällinen elvyttäminen Suomessa alkoi 1990-luvulla. Suuri merkitys on ollut vuonna 1995 perustetulla Karjalan Kielen Seuralla, jonka keskeisiä tavoitteita olivat tietoisuuden lisääminen, karjalankielinen julkaisutoiminta ja kielenopiskelun tukeminen. Seura toimi vuoteen 2020 saakka, ja sen toimintakautena karjalan kielelle saatiin tasavallan presidentin asetuksella ei-alueellisen vähemmistökielen asema (2009), professuuri Itä-Suomen yliopistoon (2008) ja radiouutiset (2015), jotka on sittemmin siirretty Yle Areenan valikoimaan. Vuosina 2018–2020 Karjalan Kielen Seuran toimintaa rahoitti eduskunta, ja seuran vuoden 2020 konkurssin jälkeen päävastuu karjalan elvytystoiminnasta siirrettiin Itä-Suomen yliopistolle. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke toimi vuosina 2020–2024 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella tuottaen kielimateriaaleja ja tarjoten tukea karjalan kielen puhumiseen ja kirjoittamiseen. Hankkeen toiminta loppui vuoden 2024 lopussa, minkä jälkeen karjalan kielen elvyttäminen ja kehittäminen kytkettiin yliopiston tulossopimuskauden 2025–2028 ajaksi osaksi Itä-Suomen yliopistolle osoitettua kansallista erityistehtävää, joka kattoi jo aiemmin karjalan opettamisen ja tutkimuksen.

Valtion tukemien elvytyshankkeiden lisäksi karjalan asemaa ovat edistäneet karjalaisjärjestöt, joista osa on siirtokarjalaisia edustavan Karjalan Liiton jäsenjärjestöjä ja osa toimii itsenäisesti. Näkyviä toimijoita kielen hyväksi ovat olleet muun muassa Karjalan Sivistysseura, Suojärven Pitäjäseura, Pohjois-Vienna -seura ja Karjalaiset Nuoret Suomessa – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. Elvytystyö on tuottanut karjalan kielelle uusia käyttäjiä, näkyvyyttä ja käyttömahdollisuuksia sekä käyttötilanteiden lisääntyessä että apuneuvojen, kuten ajantasaisten, kielen käyttöä tukevien sanastojen avulla. Karjalan kielen käyttäjät Suomessa ovat sitoutuneita kieleensä ja sen elvyttämiseen (ks. tarkemmin luku 2.2.).

Kielen elvyttämiseen ja kehittämiseen suunnatusta rahoituksesta ja kieliyhteisön aktiivisuudesta huolimatta karjala on Suomessa edelleen vakavasti uhanalainen kieli. Lainsäädännöllisen aseman ja puhujien kielellisten ihmisoikeuksien täyttämisen takaamisen lisäksi karjala tarvitsee näkyvyyttä, tutkimusta, korpustyötä, uusia opetus- ja opiskelumahdollisuuksia eri ikätasoisille, uusia käyttötilanteita sekä erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja kielimateriaaleja.

Suomen historiallisessa kielimaisemassa, samoin kuin tämän elvytysohjelman taustalla vaikuttavassa valtioneuvoston periaatepäätöksenä julkaistussa kielipoliittisessa ohjelmassa¹⁰ karjalan kieli vertautuu muihin niin sanottuihin kotoperäisiin vähemmistökieliin, joista kielipoliittinen ohjelma nostaa esiin karjalan lisäksi kolme saamen kieltä (pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen), suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen sekä Suomen romanikielen. Saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen rinnalla karjala on lainsäädännöllisesti ja yhteiskunnan tarjoamien rakenteiden ja tukitoimien suhteen kuitenkin heikommassa asemassa, sillä toisin kuin muille mainituille kielille karjalalle ei ole sen aseman turvaavaa lainsäädäntöä ja siitä johdettua tukea kielen oppimisen ja käytön edistämiseksi. Näin ollen karjala lähtee takamatkalta myös kielipoliittiseen ohjelmaan kirjattujen tavoitteiden, kielten suojaamisen ja vahvistamisen, suhteen.

Kielipoliittiseen ohjelmaan on kirjattu erityisesti karjalan kieltä koskevinä toimenpiteinä karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän perustaminen sekä karjalan kielen elvytysuunnitelman ja toimenpideohjelman laatiminen¹¹. Kielipoliittisen ohjelman mukaan asiantuntijaryhmän perustaminen oli tarpeen, jotta voitaisiin muodostaa laajaan asiantuntemukseen perustuva yleiskuva kielen nykytilanteesta ja elvytyksen konkreettisista suuntaviivoista tulevaisuudessa. Tämä elvytysohjelma edistää näin ollen karjalan kielen suojaamista ja vahvistamista kielipoliittisen ohjelman kirjausten mukaisesti.

Haasteista huolimatta hetki kielen elvyttämiseksi on otollinen, sillä karjalan puhujat ovat viime vuosien aikana aktivoituneet ennennäkemättömällä tavalla ja osoittaneet lujaa sitoutumista kielen aseman parantamiseen. Kieliyhteisön motivaatio on avainasemassa kielenelvytyksessä, ja kieliyhteisön ruohonjuuritason aktivismi ja institutionaaliset elvytystoimet voivat muodostaa tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden, kuten esimerkki inarinsaamen elvytyksestä osoittaa¹².

10 Kielipoliittinen ohjelma 2022.

11 Kielipoliittinen ohjelma 2022, s. 65.

12 Ks. Pasanen 2015.

2 Karjalan kielen nykytila Suomessa

Tässä luvussa esitetään asiantuntijatyöryhmän tehtävänannon karjalan kielen tilanteen arvioimista koskeva osuus, joka toimii taustana seuraavissa luvuissa esitettävälle kehittämiskohteille ja suuntaviivoille.

Karjala on hyvin uhanalainen kieli, jonka siirtyminen uusille puhujille on kriittisesti vaarantunut ja pitkälti keskeytynyt. Kielen käyttöä ja käytön lisäämistä on tuettu viime vuosina määräaikaissa hankkeissa, ja karjalalla on kielen suojeluun ja sen elävänä pitämiseen sitoutunut aktiivinen käyttäjäyhteisö (ks. 2.4).

Tutkimustieto karjalan kielen kokonaistilanteesta Suomessa

Suomen karjalankielistä vähemmistöä ja karjalan kielen tilannetta Suomessa on tutkittu ensimmäisen kerran systemaattisesti ja laajamittaisesti vuosina 2010–2013 osana kansainvälistä, monitieteistä, kielivähemmistöihin ja monikielisyyteen keskittyntä ELDIA-tutkimusprojektia¹³. ELDIA:ssa kielen elinvoimaisuutta tarkasteltiin suhteessa neljään painopisteeseen: kapasiteettiin eli edellytyksiin käyttää karjalan kieltä (Capacity); mahdollisuuteen käyttää sitä (Opportunity); haluun käyttää sitä (Desire); sekä ns. kielituotteisiin (Language Products). Kunkin painopisteen kohdalla analysoitiin kielenkäytön, koulutuksen, lainsäädännön ja median ulottuvuuksia¹⁴. Kaikilla hankkeissa tarkastelluilla osa-alueilla analyysit osoittivat karjalan kielen olevan vakavasti ja kriittisesti tai akuutisti uhanalainen¹⁵.

ELDIA-tutkimuksen päätulokset muun muassa kielen uhanalaisuuden asteen arvioinnin suhteen ovat yhä ajantasaisia. Karjalan kielen asema ei ole huomattavasti kohentunut esimerkiksi eri ikätasoille tarjottavan koulutuksen tai lasten kielenomaksumisen pysyvän tuen suhteen, vaikka myönteistä kehitystä onkin tapahtunut. ELDIA-tutkimuksen jälkeen aloitetut Ylen tuottamat karjalankieliset uutiset, Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke ja sen tuottamat teksti- ja sanastomateriaalit sekä järjestöjen ja yhteisöjen monet määräaikaisten projektit

13 ELDIA – European Language Diversity for All – Euroopan kielten moninaisuutta kaikille.

14 Toivanen, Laakso, Åkermark, Spiliopoulou ja Sarhimaa 2013, s. 15–16.

15 Sarhimaa 2013, 2016.

kielikerhoista julkaisuihin ovat parantaneet mahdollisuuksia kielen käyttämiselle ja lisänneet kielen näkyvyyttä yhteiskunnassa. Näidenkään toimintojen jatkuvuudelle ei kuitenkaan vielä ole säädöspohjaista turvaa, kuten ei kielen opetuksellekaan. Lisäksi toimintojen saatavuudessa on pirstaleisuutta ja huomattavaa asuinpaikkaan perustuvaa vaihtelua.

Karjalan kielen käyttäjiä ja käyttömahdollisuuksia tutkittiin keväällä 2024 kyselytutkimuksella¹⁶. Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän tehtävänannon mukaiseen tiedontarpeeseen suunniteltu kysely toteutettiin yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen kanssa. Kyselyllä tavoiteltiin karjalan kieltä elämässään vähintään jonkin verran käyttäviä yli 15-vuotiaita ihmisiä, ja kyselyyn vastasi 499 henkilöä. Kyselytutkimus tarjosi tuoretta tietoa muun muassa karjalan kielen käyttäjistä, kielen käytöstä, kielellisestä identiteetistä ja kieliasenteista sekä käyttäjien ajatuksista sen suhteen, millaiset muutokset lisäisivät heidän karjalan kielen käyttöönsä. Kerättyä tietoa oli mahdollista verrata ELDIA-hankkeen tuloksiin. Näin tarkennettiin kokonaiskuvaa kyselyjen välisenä noin 15 vuoden aikana tapahtuneista muutoksista kielen käytössä ja käyttäjissä sekä koottiin karjalan kielen käyttäjien näkemyksiä ja kokemuksia kielen käyttöön liittyvistä haasteista ja mahdollisuuksista. Vuoden 2024 kyselyllä tavoitettiin huomattavasti nuorempi joukko karjalan kielen käyttäjiä kuin 2010-luvun alun ELDIA-tutkimuksella. Kokonaiskuva kieliyhteisöstä on monivalinta- ja avovastausten perusteella motivoitunut ja kielen käytön lisäämisestä kiinnostunut ja sen elvytykseen sitoutunut.

Kielen tilanteen arvioinnin osa-alueet

Karjalan kielen tilannetta arvioitaessa keskeisiä osa-alueita ovat oppiminen ja opetus, kielisuunnittelu tai kielenhuolto, kielen käyttöalat ja -tilanteet sekä kielen lainsäädännöllinen ja kieli-ilmapiiiriin liittyvä status. Nämä aihealueet nousevat usein esille sekä tutkimuksessa että kielipolitiikassa eri kielten tilanteita arvioitaessa sekä elvytystoimia suunniteltaessa. Samat teemat ovat hyvin keskeisesti esillä myös Kielipoliittisessa ohjelmassa (2022) sekä saamen kielille laaditussa toimenpideohjelmassa (2012) ja romanikielen elvytysohjelmassa (2022). Kielen aseman eli statuksen suunnittelun ohella kielisuunnittelu tai kielenhuolto ja kielenopetuksen suunnittelu eli kielikoulutuspolitiikka mainitaan hyvin usein myös valtion ja yhteiskunnan julkisten rakenteiden harjoittaman kielipolitiikan osa-alueina. Kielipoliittisia toimia kohdistetaan kaikkiin kieliin, mutta niiden painopiste on uhanalaisten

16 Karjalan kielen käyttö Suomessa 2024, vastuututkijat FT Outi Táncoz Helsingin yliopistosta ja FT Lotta Jalava Kotimaisten kielten keskuksesta.

kielten kohdalla hieman erilainen, ja puutteelliset tai epäasianmukaiset kielipoliittiset toimet ovat vaikuttaneet monien kielten uhanalaistumiseen tai uhanalaisena pysymiseen.

Kielen oppimista ja opetusta tarvitaan, jotta kielellä on osaajia myös tulevaisuudessa. Kielenopetus on ensiarvoisen tärkeässä asemassa kielen tilannetta parannettaessa, sillä omakielinen kouluopetus mahdollistaa riittävän kielitaidon syntymisen ja sen, että uhanalainen kieli siirtyy jatkossakin sukupolvelta toiselle. Vaikka katseet kääntyvät usein tulevaisuuden puhujiin, lapsiin ja nuoriin, uhanalaisen kielen tapauksessa yhtä lailla keskeistä on aikuisten kielitaidon vahvistaminen, jotta kieli siirtyisi uusille sukupolville ja sen käyttö lisääntyisi ja monipuolistuisi.

Kielisuunnitteluun tai kielenhuoltoon kuuluu esimerkiksi sanastotyö, joka auttaa kieltä pysymään ajanmukaisena ja tarjoaa käyttäjille apuneuvoja siihen, miten eri aihealueiden uusia ilmiöitä nimetään tai miten kieltä kirjoitetaan. Kielen käyttöaloilla tarkoitetaan erilaisia mahdollisuuksia kielen puhumiseen, kirjoittamiseen, kuuntelemiseen ja lukemiseen. Niihin kuuluvat yhtä lailla mahdollisuudet kohdata muita kielen käyttäjiä tai esimerkiksi mediasisältöjen tarjonta. Ajassa elävä kieli, sen puhujat ja kielen käyttöalat ovat riippuvaisia toisistaan, ja kielen ja sen käytön kehittämisen osa-alueet tukevat toisiaan. Esimerkiksi omakielinen opetus vaatii toteutuakseen kielenhuoltoa ja korpustyötä, ja paremmat opiskelumahdollisuudet vastavuoroisesti takaavat, että kielenhuollon parissa työskentelee riittävästi koulutautuneita asiantuntijoita.

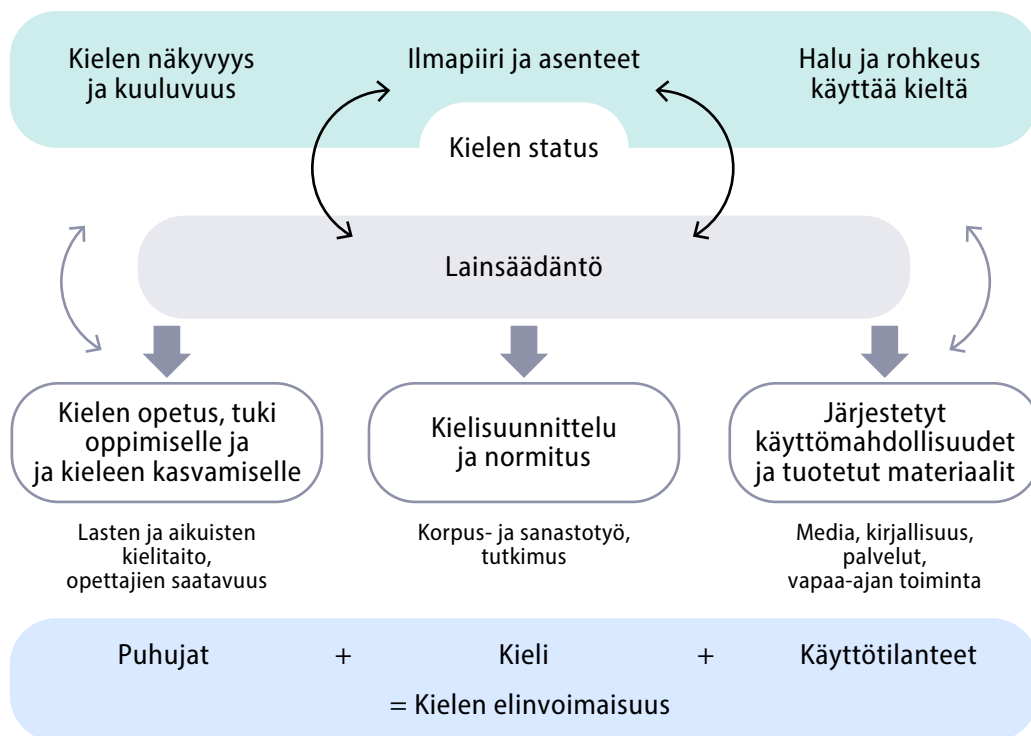
Niin opetusta kuin kielensuunnitteluakin voidaan ohjailla statussuunnittelun keinoin, esimerkiksi takaamalla opetuksen toteutuminen asianmukaisella erillislainsäädännöllä. Statukseen liittyvät yhtäältä kielen asemaa ja käyttöä eri yhteyksissä turvaava lainsäädäntö, institutionaalinen rakenne kielen käytön kehittämiseksi ja esimerkiksi opetussuunnitelmat. Toisaalta siihen vaikuttavat kieleen kohdistuvat asenteet ja ilmapiiri, jotka heijastuvat osin myös kielelle asetettavaan säädöspohjaiseen statukseen.

Asenteet, ilmapiiri ja kieliin liittyvät ideologiat näkyvät myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, mediassa ja arjen kanssakäymisessä. Ne vaikuttavat usein suoraan tai epäsuorasti kielen osaajien mahdollisuuksiin, rohkeuteen ja motivaatioon käyttää kieltä. Tähän liittyvät hyvin oleellisesti myös vähemmistökielen näkyvyys ja kuuluvuus yhteiskunnassa sekä valtaväestön suhtautuminen kieleen¹⁷.

17 Esim. Ricento 2005, s. 5.

Seuraava kaavio havainnollistaa kielen tilanteen arvioinnissa huomioon otettavia osa-alueita.

Kuvio 1. Kielen tilanteen arvioinnin osa-alueet.

Seuraavissa alaluvuissa karjalan kielen tilaa kuvataan ja arvioidaan sekä yleisesti olemassa olevaan tutkimustietoon pohjaten että yksityiskohtaisemmin suhteessa kuhunkin keskeiseen osa-alueeseen.

2.1 Karjalan opetus

Eri ikä- ja taitotasolle tarjottavaa karjalan kielen opetusta on Suomessa hyvin vähän, ja opetus painottuu korkeakoulutukseen ja aikuisopetukseen. Karjalankielistä varhaiskasvatusta tai kielipesätoimintaa ei ole, ja karjalankielisen opetuksen järjestämisestä perusopetuksessa on hyvin vähän kokemusta. Parhaalla tolalla karjalan kielen tilanne on tutkimuksen ja yliopisto-opetuksen suhteen Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen oppiaineen ansiosta. Yliopistollisella tutkimuksella ja koulutuksella tai niiden yhteydessä tehtävällä kielen ajassa pysymisen kannalta

välttämättömällä korpus-, sanasto-, materiaali- ja asiantuntijatyöllä ei kuitenkaan ole mahdollista suoraan vaikuttaa lasten kielenomaksumiseen tai pätevien opettajien kouluttamiseen, sillä pelkät karjalan sivuaineopinnot eivät anna opiskelijalle oikeutta pedagogisiin opintoihin (ks. 4.1.2).

2.1.1 Kielen opetus lapsille ja nuorille

Pitkäjänteinen kielipesätoiminta on osoittautunut menestyksekkääksi tavaksi elvyttää kieltä sekä kansainvälisesti uhanalaisten kielten parissa että Suomessa saamen kielten elvytystoiminnassa. Niinpä myös karjalalle on Suomessa yritetty pilotoida kielipesämalleja, joita on käytetty Venäjän Karjalassa toimineissa päiväkotiryhmissä. Nurmeksessa toimi vuosina 2009–2011 karjalankielinen päiväkotiryhmä, johon osallistui kolme lasta. Toiminnan laajentamista suunniteltiin Joensuuhun, Lieksaan, Lapinlahdelle ja Pielavedelle. Kielipesän keskeyttämiseen johtivat resurssien ja karjalaa taitavien varhaiskasvattajien puute¹⁸.

Vuosina 2022 ja 2023 karjalan kieli mainittiin Opetushallituksen jakamien kaksikielisen opetuksen laajentamiseen suunnattujen valtionavustusten hakuperusteissa. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestäjät olisivat voineet hakea Opetushallituksen rahoitusta pienimuotoiseen tai kokeiluluontoiseen kielirikasteiseen opetukseen, jossa toiminnasta alle 25 % järjestetään muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi. Lisäksi karjalan kielen elvytyshanke olisi ollut valmis tukemaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestäjiä hakuprosessissa ja opetuksen suunnittelussa. Hakujen puitteissa ei kuitenkaan järjestynyt karjalankielistä varhaiskasvatusta luultavasti siksi, ettei varhaiskasvattajilla ole uhanalaisen kielen opetukseen sisällyttämisen edellyttämiä resursseja tai valmiuksia. Varhaiskasvattajien käyttöön soveltuva pedagogisesti pätevää ja riittävän laajalevikkistä karjalankielistä oppimateriaalia ei ole.

Karjalaa ei ole koskaan käytetty opetuskielenä Suomen kouluissa, ja karjalan kieltä oppiaineena on opetettu äärimmäisen vähän. Perusopetustasolla yksittäisten lasten tiedetään Suomessa saaneen lyhytaikaisesti karjalan kielen opetusta, mutta opetus on jouduttu keskeyttämään sopivien opettajien puutteen takia. Lisäksi täysi vastuu opetuksen järjestämisestä on ollut lasten huoltajilla¹⁹. Perusasteella opetuksen järjestämistä hankaloittaa ennen kaikkea opettajien ja karjalankielisten oppimateriaalien puute. Karjalan kielen ja kulttuurin vapaamuotoisemmasta

18 Hämäläinen 2011.

19 Rintala 2022.

opetuksesta perusasteella on jonkin verran hyviä kokemuksia: esimerkiksi joensuulaisen Marjalan koulun valinnaiselle karjalan kielen ja kulttuurin kurssille osallistui vuonna 2024 yli 20 neljäs-, viides- ja kuudesluokkalaista²⁰. Lisäksi karjalan kieltä on pyritty tuomaan näkyviin yksittäisten kouluvierailujen ja teemaviikkojen kautta²¹.

Suomessa tarjotaan mahdollisuuksien mukaan muita kuin kansalliskieliä äidinkielenään puhuville oppilaille oman äidinkielen täydentävää opetusta kaksi tuntia viikossa, ja Opetushallitus painottaa viestinnässään tutkimustietoon pohjaten vahvan oman äidinkielen osaamisen ja monikielisuuden etuja²². Vuosina 2018–2022 Suomessa on annettu oman äidinkielen täydentävää opetusta 56–60 kielessä²³. Karjala ei ole näiden joukossa. Maahanmuuttaneiden äidinkielten lisäksi oman äidinkielen täydentävänä opetuksena toteutetaan myös esimerkiksi saamen kielten opetusta niille oppilaille, jotka asuvat saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella eivätkä siten voi käydä kouluaan saameksi. Muille kielille vähimmäisryhmäkoko on neljä oppilasta, saamen kielille ja romanikielelle kaksi oppilasta²⁴. Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta²⁵ sekä sitä täydentävä opetusministeriön asetus²⁶ mainitsevat oman äidinkielen täydentävän opetuksen yhteydessä vieraskieliset sekä erikseen saamenkieliset ja romanikieliset oppilaat. Opetushallitus tulkitsee, että karjalan kieli kuuluu yhtä lailla niiden kielten joukkoon, joiden täydentävää opetusta voitaisiin antaa samoilla tuntimäärillä²⁷. Karjalan kannalta otollisesta tulkinnasta huolimatta oikeus oman äidinkielen opetukseen tunnetaan huonosti ja sen soveltamisesta karjalankielisiin on epäselvyyttä. Esimerkiksi kunnat saattavat ilmoittaa verkkosivuillaan opetuksen olevan mahdollista perustuslaissa mainituilla kielillä ja maahanmuuttajakielillä. Tieto karjalan opetusmahdollisuuksista ei leviä, koska se ei kuulu kumpaankaan ryhmään.

20 Salonen 2024.

21 Ks. [aihetta koskeva kirjoitus Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvyttämisen blogissa](#).

22 Ks. esimerkiksi [tiedot oman äidinkielen opetuksesta Opetushallituksen verkkosivuilla](#).

23 Tiedot [Opetushallituksen verkkosivuilta](#).

24 Opetushallitus: Valtionavustukset vieraskielisten sekä saamen- ja romanikielisten oppilaiden ja opiskelijoiden suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetukseen, muun opetuksen tukeen sekä heidän oman äidinkieltensä opetukseen vuonna 2023.

25 1705/200.

26 Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 1777/2009.

27 Opetushallituksen asiantuntijahaastattelu.

Opetushallitus on selvittänyt eri vaihtoehtoja karjalan kielen opettamiseen perusopetuksessa vuonna 2008. Oman äidinkielen täydentävää opetusta on tuolloin ehdotettu parhaiten soveltuvaksi vaihtoehdoksi, mutta todettu, että karjalaa voitaisiin perusopetuslain nojalla opettaa myös vieraan kielen pitkänä oppimääränä (kaikille yhteisenä tai vapaaehtoisena) tai vieraan kielen lyhyenä oppimääränä (valinnaisena), mikäli karjala sisällytettäisiin koulutuksen järjestäjän kuten kunnan perusopetuksen kieliohjelmaan²⁸. Vaikka karjalan opettaminen vieraana kielenä voisi kannustaa myös muita kuin taustaltaan karjalankielisiä opiskelijoita osallistumaan karjalan kielen opetukseen, ei vaihtoehto ole ongelmaton, sillä karjala joutuisi kilpailemaan muiden valinnaisten ja vapaaehtoisten kieliaineiden kanssa.

Yksikään toisen asteen oppilaitos ei tarjoa karjalan kielen opintoja. Osalla toisen asteen opiskelijoista on periaatteessa mahdollisuus osallistua karjalan kielen opetukseen, sillä Itä-Suomen yliopiston toisen asteen sopimusoppilaitosten opiskelijat voivat veloituksetta osallistua niille karjalan kielen ja kulttuurin kursseille, jotka kuuluvat Itä-Suomen yliopiston avoimen yliopiston tarjontaan. Esimerkiksi lukuvuosina 2022–2023 ja 2023–2024 toisen asteen opiskelijoilla on ollut mahdollisuus suorittaa karjalan kielen ja kulttuurin perus- ja aineopintoja. Käytännössä mahdollisuudet osallistua opetukseen ovat olleet rajalliset, koska yliopistotasosten kurssien sovittaminen yhteen toisen asteen opintojen kanssa ei ole ongelmattonta. Itä-Suomen yliopisto markkinoi sopimusoppilaitosten opiskelijoille lähtökohtaisesti korkeintaan kolmen opintopisteen suuruisia kursseja, kun taas karjalan kielitaitokurssien laajuus on 5 opintopistettä²⁹. Sopimusoppilaitosten opiskelijat eivät ole osallistuneet kielikursseille, mutta karjalan kielen ja kulttuurin suomenkielistä johdatuskurssia on sisällytetty yksittäisiin toisen asteen tutkintoihin.

2.1.2 Kielen opetus aikuisille

Joensuun yliopistoon (nyk. Itä-Suomen yliopisto) perustettiin karjalan kielen ja kulttuurin professuuri vuonna 2008³⁰. Professuurin perustamisesta lähtien karjalan kielen opetus ja tutkimus ovat kuuluneet Itä-Suomen yliopiston opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamiin kansallisiin erityistehtäviin. Karjalan kielen oppiaineessa työskenteli vuonna 2024 professorin lisäksi kolme yliopisto-opettajaa, ja

28 Karjalan kielen opetusmahdollisuudet perusopetuksessa Suomessa. Leena Nissilän taustamuistio karjalan kielen asemaa vahvistanutta asetusta valmistelleelle ryhmälle 2008.

29 Tiedot [Itä-Suomen yliopiston jatkuvan oppimisen sivuilta](#).

30 Koivisto 2017, s. 433.

opetukseen osallistuvat lisäksi esimerkiksi suomen kielen opettajat, karjalan kielen tutkijat ja vierailevat luennoitsijat. Oppiaineen opetuskielet ovat suomi ja karjala. Opiskelija voi halutessaan suorittaa karjalan kielen ja kulttuurin opintoja yhteensä 120 opintopisteen (op) verran. Perusopintovaiheessa (30 op) suoritetaan johdantokurssi ja karjalan historiaa, murteita ja perinnekulttuuria koskevat kurssit, joiden lisäksi osallistutaan kolmelle kielitaitokurssille vähintään yhdellä karjalan kolmesta päämurteesta. Aineopintovaiheessa (30 op) pakollisia kursseja on vähemmän, ja opiskelija voi erikoistua joko kieleen tai kulttuuriin. Syventävissä opinnoissa (60 op) opiskelija voi suorittaa samoja valinnaisia opintojaksoja kuin aineopinnoissa, minkä lisäksi mahdollisia ovat muun muassa 1–5 opintopisteen laajuinen kieliharjoittelu ja sivuainetutkielma. Karjalalla ei ole omaa tutkintuseminaaria, joten tutkielman kirjoittajat osallistuvat aihevalintansa mukaan joko suomen kielen tai kulttuurintutkimuksen maisteriseminaariin³¹.

Karjalan kieli ja kulttuuri on alusta saakka ollut kohtalaisen suosittu sivuaine tutkinto-opiskelijoiden keskuudessa. Kurssit siirtyivät koronapandemian myötä vuonna 2020 verkkoon. Kun tuolloin etäopiskelu oli ensimmäistä kertaa mahdollista, karjalan kursseille osallistui joitakin muiden suomalaisten yliopistojen opiskelijoita joustavalla opiskelijaoikeudella (JOO), jolla suoritettavat kurssit sijoitetaan osaksi opiskelijan kotiyliopistossa suoritettavaa tutkintoa. Hyväksi havaittujen etä- ja hybridikäytäntöjen kehittämistä jatkettiin koronarajoitusten jälkeen, mikä mahdollisti karjalan kielen perus- ja aineopintojen lisäämisen Itä-Suomen yliopiston avoimen yliopiston valikoimaan syksyllä 2021.

Karjala on ollut erittäin suosittu aine avoimessa yliopistossa, ja opiskelijoiden ja suoritettujen opintopisteiden määrät ovat huomattavia: lukuvuonna 2021–2022 avoimen yliopiston opiskelijat suorittivat karjalan kielen ja kulttuurin kursseja 440 opintopisteen edestä, kun taas lukuvuonna 2023–2024 opintopisteitä suoritettiin 525. Perusopintokurssien kokonaisosallistujamäärät ovat avoimen yliopiston opiskelijoiden myötä nousseet 20:sta jopa noin 40:een. Johdantokurssin, jolle osallistuvat kaikkien murteiden opiskelijat, osallistujamäärä on korkeimmillaan ollut yli 50. Erityisen suosittuja ovat olleet perusopintovaiheeseen sisältyvät kielikurssit, joita suoritettiin ennätysvuonna 2021 yhteensä 116 kertaa. Myös vuosina 2022 ja 2023 kursseja suoritettiin yli 80 kertaa³². Lukuvuosina 2021–2022, 2022–2023 ja 2023–2024 kaikista karjalan kielen ja kulttuurin opintojenjaksojen suorituksista on

31 Tässä luvussa esitetyt tiedot Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen oppiaineesta perustuvat karjalan kielen oppiaineessa toimivan elvytyshankkeen asiantuntijoiden suoran käden tietoihin.

32 Jalava, Tánčzos & Tynnyrinen 2024.

kirjattu avoimen yliopiston opiskelijoille noin tai jopa hieman yli puolet. Vuonna 2024 avoimen yliopiston kurssimaksuja korotettiin. Korotuksen vaikutuksesta opiskelijamääriin ei ole vielä tietoa, sillä opintojaksojen lopullinen suoritusmäärä ei kevätlukukauden 2025 osalta ole tiedossa. Kurssit ovat kuitenkin olleet suosittuja myös kuluvana lukuvuotena, ja avoimen yliopiston opiskelijoiden osuus huhtikuuhun 2024 asti kirjatusta suorituksista on aiempien vuosien tapaan noin 50 prosenttia³³.

Karjalan kielen perus- ja aineopinnot ylempään korkeakoulututkintoon sisällyttänyt opiskelija voi suorittaa karjalan kielen ja kulttuurin tohtorintutkinnon. Karjalan kielen ja kulttuurin on voinut valita tohtorintutkinnon pääaineeksi vuodesta 2023 alkaen, mutta karjalan kieltä käsitteleviä väitöskirjoja on kirjoitettu jo aiemmin useissa suomalaisissa yliopistoissa esimerkiksi suomen, suomalais-ugrilaisen kielten ja venäjän kielen oppiaineissa. Itä-Suomen yliopistossa on työn alla tällä hetkellä yksi väitöskirja, jonka pääaine on karjalan kieli ja kulttuuri.

Vapaa sivistystyö on ollut yksi karjalan kielen keskeisimpiä käyttöalojen luojia sotien jälkeisessä Suomessa. Kurssit ovat olleet hyvin suosittuja myös Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen ja kulttuurin oppiaineen perustamisen ja opintojen avoimen yliopiston valikoimaan lisäämisen jälkeen todennäköisesti siksi, että kansalaisopistojen kurssit koetaan yliopistokursseja saavutettavammiksi ja vähemmän työläiksi³⁴.

Karjalan kielen ja kulttuurin kursseja on järjestetty useiden eri paikkakuntien kansalais- ja työväenopistoissa ja verkossa. Karjalan kielen kurssi-, tunti- tai opiskelijamääriä ei kansalaisopistoissa tilastoida erikseen. Käyttämällä Kansalaisopistojen Liiton valtakunnallista kurssihakua saa marraskuussa 2024 tulokseksi eri puolilta Suomea 12 opistoa, joissa kussakin on yhdestä neljään kurssia. Vuosina 2020–2024 karjalan kielen ja kulttuurin kursseja on tarjottu ainakin Haapajärvellä, Helsingissä, Ilomantsissa, Joensuussa, Kajaanissa, Kuopiossa, Lapinlahdella, Lieksassa, Nurmeksessa, Pielavedellä, Siilinjärvellä, Taivalkoskella, Tampereella, Tuusulassa ja Ylivieskassa. Edustettuina ovat kutakuinkin tasapuolisesti niin luvinkarjala, vienankarjala ja eteläkarjalakin. Arviolta neljännes opetuksesta on reaaliaikaista verkko-opetusta, joka on tavoittanut opiskelijoita myös ulkomailta. Kurssikuvauksissa on suurta vaihtelua. Osa kursseista painottaa yksittäisten sanojen opiskelua ja vapaata Karjala-aiheista keskustelua, kun taas toisten kuvauksissa

33 Tiedot Itä-Suomen yliopistolta.

34 Tiedot karjalan kielen elvytyshankkeen verkostoilta.

esitetään huolellisesti laadittuja kulttuurintuntemuksen, nykysanaston, kieliopin ja eri kielenkäyttötilanteiden hallintaa koskevia tavoitteita. Kurssien kesto lukukaudessa vaihtelee 20:n oppitunnin molemmin puolin³⁵.

Myös vapaan sivistystyön kentällä opetuksen järjestämistä hankaloittavat opettajien ja oppimateriaalien puute. Kansalais- ja työväenopistojen karjalan opetus tapahtuu lukukaudeksi tai lukuvuodeksi palkattavien tuntiopettajien voimin. Opettajilla ei ole muodollista pätevyysvaatimusta, ja opettajina työskenteleekin koulutustaustoiltaan monenlaisia kielen osaajia³⁶.

Monimuotoiset, eri-ikäisistä ja -tasoisista koostuvat ryhmät ovat pedagogisesti huomattavan haastavia. Opettajat ovat myös tunnistaneet karjalaistaustaisten opiskelijoiden tarpeen keskustella muistoistaan ja karjalaisista perinteistä, mikä aiheuttaa jonkin verran ristiriitaa opinnollisten tavoitteiden kanssa. Toisaalta opistot hyvin ymmärtävät tekevänsä arjen kulttuurityötä karjalan kielen ja perinteiden säilymisen hyväksi³⁷. Nämä haasteet koskevat kaikkea karjalan opetusta, myös yliopistotasolla, mutta korostuvat vapaan sivistystyön kentällä.

Kansalaisopistoissa hankitun kielitaidon näkyväksi tekemiseen on kahdessa Opetushallituksen rahoittamassa hankkeessa vv. 2019–2022 luotu osaamismerkki³⁸. Joissakin kansalaisopistoissa karjalan osaamismerkki (A1–C2) on mahdollista suorittaa, mutta pääpiirteittäin opetus on vapaamuotoista ja keskittyy luetun tekstin ymmärtämiseen ja arkiseen keskusteluun³⁹.

Osaamismerkkejä varten laadittuja osaamisperustaisia kielitaidon kuvauksia ja arviointikriteereitä olisi mahdollista hyödyntää kurssimateriaalin ja opetussuunnitelmien laadinnassa myös osaamismerkeistä irrallisina, ja apuna voisi niin ikään käyttää Kansalaisopistojen Liitossa laadittuja opintopistekursseille tarkoitettuja kielten e-perusteita⁴⁰. Tieto osaamismerkeistä tai e-perusteista tai niiden

35 Tiedot karjalan kielen elvytyshankkeelta ja Päivi Harjusalmelta.

36 Tiedot Päivi Harjusalmelta, joka selvitti karjalan kielen opetuksen haasteita vapaan sivistystyön oppilaitoksissa syksyllä 2024 seitsemälle opettajalle ja kahdelle rehtorille/koulutus suunnittelijalle lähettämänsä pienimuotoisen kyselyn avulla. Harjusalmen saamat kuusi vastausta antavat keskenään hyvin samansuuntaisen kuvan karjalan kielen opetuksesta ja kehittämistarpeista.

37 Tiedot Päivi Harjusalmelta.

38 Lisätietoja hankkeen Wordpress-alustalta [suomeksi](#) ja [livvinkarjalaksi](#).

39 Tiedot Päivi Harjusalmelta.

40 Perusteisiin voi tutustua [Kansalaisopistofoorumin kansalaisopistojen yhteistyösivuilla](#).

käyttöä koskevista koulutuksista ei vaikuta saavuttaneen karjalan opettajia, jotka yleensä käyvät opistolla vain pitämässä oppituntinsa ja ovat näin irrallaan muusta työyhteisöstä⁴¹.

Kansalaisopistot ovat joutuneet viime aikoina merkittävien rahoitusleikkausten kohteiksi, mikä on aiheuttanut tuntileikkausten lisäksi kurssimaksujen korotuksia. Opetushallitus myöntää opistoille hakemuksesta opintoseteleitä, joilla kurssimaksuja voidaan alentaa tai kokonaan poistaa tietyiltä ryhmiltä (työttömät, vain peruskoulutuksen saaneet, oppimisvaikeuksia kokevat sekä eläkettä saavat). Lisäksi otetaan huomioon erityinen tarve, jos mainittuihin ryhmiin kuuluu saamen-, romani- ja viittomakielisiä⁴². Karjalankielisiä ei tässä yhteydessä ole mainittu.

2.1.3 Karjalan kielen oppimateriaalit

Karjalankielisistä oppimateriaaleista on vakava pula. Karjalan kielelle ei ole Opetushallituksen juuri karjalan tarpeisiin tuottamia tai Opetushallituksen kanssa yhteistyössä laadittuja opetussuunnitelmaan⁴³ pohjautuvia oppimateriaaleja. Yksittäisiä opetuskäyttöön tarkoitettuja kirjoja on, mutta niiden painokset ovat olleet hyvin pieniä, minkä vuoksi saatavuus on heikkoa. Esimerkiksi alaluokille suunnatun *Opastummo lugemah da kirjuttamah karjalakse* -kirjan, jonka Natalia Giloeva on vuonna 2015 mukauttanut livvinkarjalaksi Opetushallituksen julkaiseman *Eka suomi* -oppikirjan pohjalta, painos on loppunut ja sen julkaissut Karjalan Kielen Seura lopettanut toimintansa. Myöskään aikuisopetukseen soveltuvia pedagogisesti suunniteltuja materiaalikokonaisuuksia ei ole. Lisäksi kielioppi- ja oikeinkirjoitus-säännöt vaihtelevat eri julkaisuissa ja materiaaleissa.

Kun aikuisopetukseen soveltuvia materiaaleja ei ole, kurssien sisällöt ovat laajalti riippuvaisia opettajien omista materiaaleista ja ideoista. Vapaan sivistystyön kursien opettajat joutuvat kokoamaan opetusmateriaalia korvauksetta, ja kursseilla saatetaan nojautua esimerkiksi karjalankielisiin uutisteksteihin ja romaaneihin. Kansalais- ja työväenopistojen opettajat ovat kokeneet vaikeaksi hahmottaa, miten oppimateriaali etenee tasolta toiselle, mitä muuta kieli on kuin kielioppia ja sanastoa ja miten arviointi tapahtuu. Itä-Suomen yliopiston karjalan elvytyshankkeen sanastotyöstä ja muista materiaaleista on ollut opettajille hyötyä, mutta

41 Tiedot Päivi Harjusalmelta.

42 Tiedot [Opetushallituksen sivuilla vuonna 2024 julkaistusta hakuohjeesta](#).

43 Esim. Perusopetuksen opetussuunnitelman liite 3 oman äidinkielen täydentävästä opetuksesta.

he kaipaavat myös verkostoja kysymysten ja ideoiden vaihtoon⁴⁴. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke ja oppiaine ovat pyrkineet järjestämään opettajille vertaistukitapahtumia, mutta myös pysyvämmälle tukiverkostolle on tarvetta.

Etenkin etäopetusta tarjoavat opettajat joutuvat koostamaan oppimateriaalinsa itse myös korkeakoulutasolla, ja oppijan ikätasoon sovellettujen, verkkopohjaisten materiaalien puute kasvattaa opettajien kynnystä tarjota opetusta.

Tätä kirjoitettaessa saatavilla ovat ainakin seuraavat verkko-opiskelumateriaalit:

- Haltia, Mirva 2024. *Karjalan kielen tietopankki itseopiskeluun* -materiaali, johon on koottu linkkejä internetissä avoimesti saataviin oppimateriaaleihin.
- Itä-Suomen yliopisto 2025. Entisen Karjalan kielen elvytyshankkeen päivitettävä Opetusresurssit-sivu, jolle on kerätty muun muassa pieniä harjoitustehtäviä, pdf-muotoisia kielioppioppaita sekä sanastoja.
- Karlova, Olga 2022. *Milan perheen päivä* -verkko-oppimateriaalit vienankarjalaksi. Karjalan Sivistysseura.
- Karlova, Olga; Karakina, Valentina; Karakin, Jevgeni ja Padchin, Ilya 2019. Vienankarjalan ja kulttuurin kurssit. Opetusvihkoset. Karjalan Sivistysseura.
- Penttonen, Martti 2024. Karjalankieli.net-sivusto, jolla on julkaistu esimerkiksi oppimateriaaleja ja tietoa karjalan kieliopista.
- Penttonen, Martti 2022. Opastajat.net-sivusto, jolla on julkaistu esimerkiksi sähköiset versiot Venäjän Karjalassa kehitetyistä Lyygii livvikse -oppikirjoista ja erinäisiä kielioppiharjoituksia.

Eryteisesti sähköisiä ja etäopetukseen soveltuvia oppimateriaaleja tarvitaan lisää. Lisäksi opettajan oppaat ja lisämateriaalit puuttuvat, joten esimerkiksi kouluopetuksessa mahdollisesti toteutettavat kaksi viikkotuntia opetusta vaativat opettajalta huomattavan suurta työpanosta, mikä osaltaan kasvattaa kynnystä opetuksen järjestämiseen.

44 Tiedot Päivi Harjusalmelta.

2.2 Karjalan käyttö ja käytön seuranta

Karjalan kielen käyttö on pitkään rajoittunut yksityiseen vuorovaikutukseen, ja edelleen karjalaa käytetään eniten perheen, suvun ja ystävien kesken. Karjalan osaajia yhteen kokoavat foorumit kuten karjalaisuuteen liittyvät tapahtumat, vapaaehtoisten ja seurojen järjestämät Paginperti-keskustelukerhot sekä monenlaiset sosiaalisen median alustat ovat yleisesti hyödynnettyjä kielenkäytön paikkoja. Viime vuosina verkkoympäristö on muodostunut alueellisesti hajanaiselle kieliyhteisölle hyvin keskeiseksi kielenkäyttöfoorumiksi⁴⁵. Karjalaksi tuotetaan Ylen uutisia, ja kielellä on julkaistu (käännös)kirjallisuutta. Lisäksi kieliyhteisössä tuotetaan musiikkia ja mahdollisuuksien salliessa monenlaisia muita kulttuurisisältöjä.

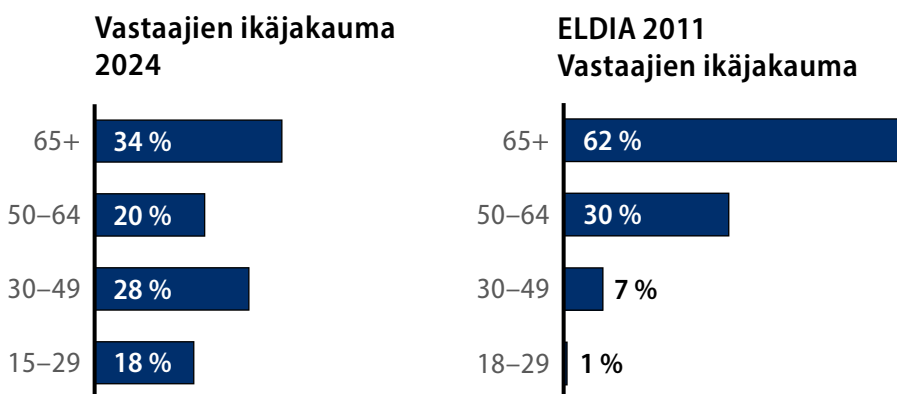
2.2.1 Karjalan kielen käyttäjät ja käyttöyhteydet

Sen lisäksi, ettei karjalan puhujista ole tilastotietoa, ei karjalan kielen käyttöä ja sen muutoksia seurata säännöllisesti barometrin tai vastaavan työkalun avulla. Kaiken kaikkiaan karjalankielisistä karjalaisista ja heidän kielenkäytöstään on verrattain vähän tietoa.

Karjalan kielen käyttöä Suomessa vuonna 2024 kartoittanut kyselytutkimus⁴⁶ tavoitti monenlaisia ja monenikäisiä karjalan puhujia ympäri Suomen (yhteensä 499 vastaajaa) ja antaa siten hyvän kokonaiskuvan karjalankielisen yhteisön tilasta Suomessa. Vuoden 2024 kyselyllä tavoitettiin huomattavasti nuorempia karjalan kielen puhujia kuin edellisessä karjalan kielen käyttöä kartoittaneessa ELDIA-tutkimuksessa 2010-luvun alussa (kyselyaineisto kerättiin alkuvuodesta 2011).

45 Moshnikov 2022a; Moshnikov 2022b.

46 Tánczos & Jalava 2024.

Kuvio 2. Vastaajien ikäjakaumat 2024 ja 2011⁴⁷.

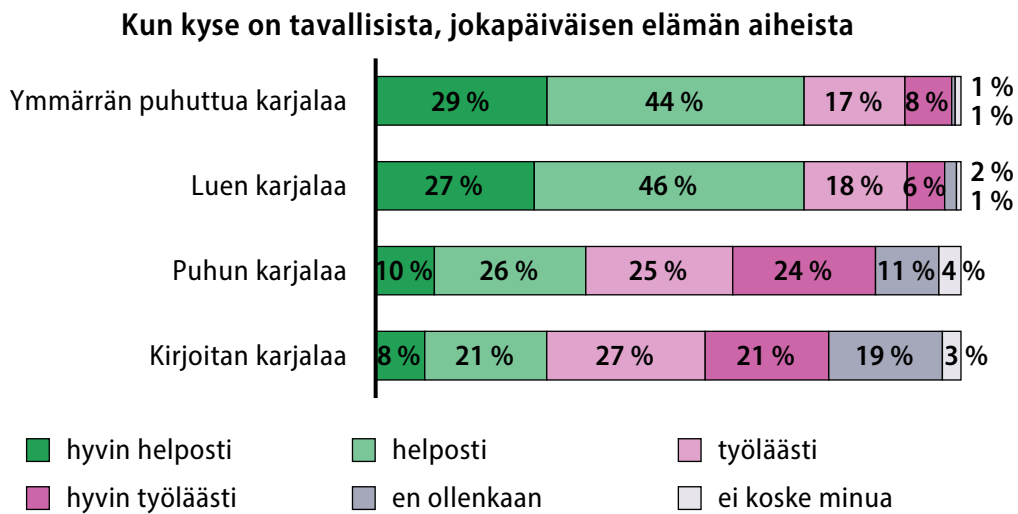
Kyselyiden vastaajajoukkojen eron ei suoraan voida päätellä heijastavan muutosta karjalan kielen käyttäjissä, mutta monipuolisemmin eri-ikäisiä karjalankielisiä tavoittanut uudempi tutkimus tarkentaa kokonaiskuvaa kielen käyttäjien ikäjakaumasta. Se osoittaa, että karjalan kieltä käyttävät paitsi työ- ja eläkeikäiset, myös nuoret puhujat, joiden joukko on hyvin keskeinen kielen tulevaisuuden ja elvytyksen kannalta. Vuoden 2024 tutkimuksessa ikäryhmään 15–29 kuului lähes viidennes vastaajista.

Kyselyllä kartoitettiin vastaajien mahdollisuuksia ja toiveita karjalan kielen käyttöön eri elämäntilanteilla, toteutuvia kielen käyttöyhteyksiä ja käytön säännöllisyyttä eri yhteyksissä. Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan omaa kielitaitoaan. Säännöllisesti karjalaa ilmoitti käyttävänsä ainakin jossain tilanteessa noin neljännes vastaajista ja joskus karjalaa kertoi käyttävänsä yli puolet vastaajista. Kyselyyn vastanneet arvioivat oman kielitaitonsa varsin hyväksi. Yli 70 prosenttia vastaajista ilmoitti ymmärtävänsä puhuttua karjalaa joko hyvin helposti tai helposti, ja yhtä moni kertoi lukevansa karjalaa yhtä helposti. Vastaajat arvioivat aktiivisen kielitaitonsa hieman passiivista kielitaitoa heikommaksi, sillä hyvin helposti tai helposti kirjoittavien osuus on vain hieman yli kolmannes vastaajista ja hyvin helposti tai helposti puhuvien alle kolmannes. Vastaukset ovat kaikilla kielitaidon osa-alueilla verrattain korkeita ottaen huomioon, että karjala on kieli, jonka opettamisen koululainsäädäntö estää esimerkiksi saamen kielille mahdollisella tavalla. Alle viidennes vastaajista ilmoitti karjalan ensikielekseen, ja lähes kolme neljännestä

47 Tánčzos & Jalava 2024; ELDIA:n vastaajia kuvaava kaavio on laadittu Sarhima 2016, s. 100–101 prosenttiosuuksien perusteella. ELDIA-raporttien julkaistuissa kaavioissa erotellaan vastaajista myös sukupuoli, joka tässä yhteydessä on selkeyden ja vuoden 2024 tietoihin vertailtavuuden vuoksi jätetty pois.

ilmoitti oppineensa kieltä aikuisiällä. Myös kielen aikuisena opiskelleet ovat siis saavuttaneet huomattavan hyvän ja monipuolisen kielitaidon rajallisista opiskelumahdollisuuksista huolimatta, mikä voi kertoa vahvasta motivaatiosta.

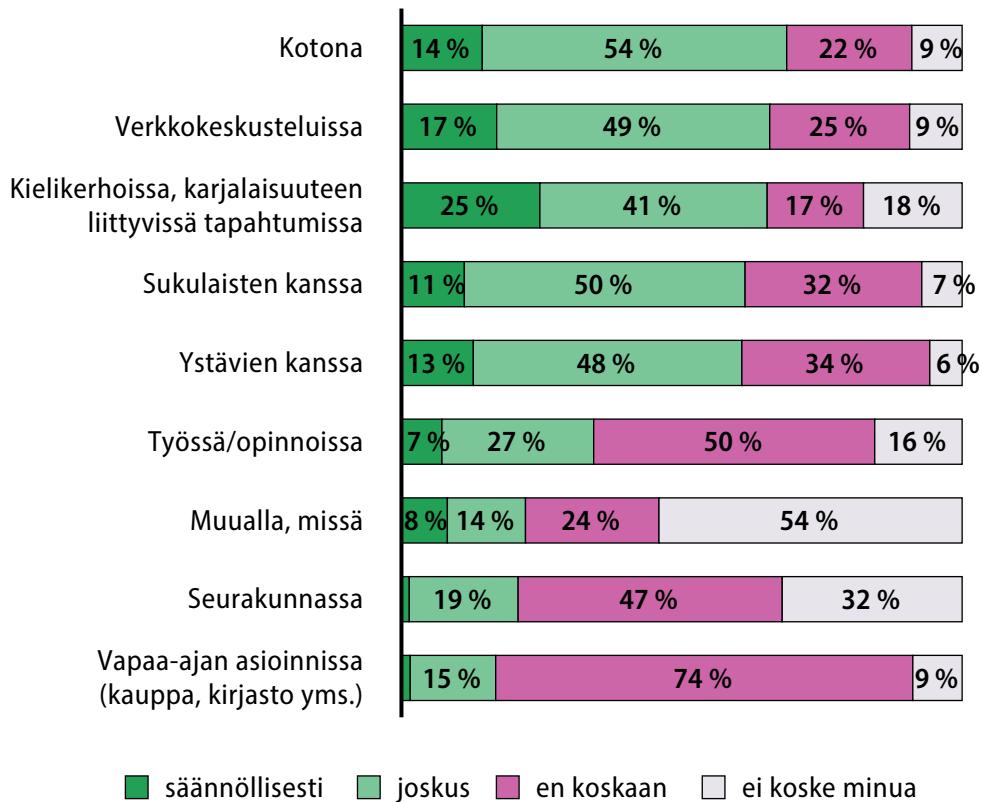
Kuvio 3. Vuoden 2024 kyselyn vastaajien arvio karjalan kielen taidostaan⁴⁸.

48 Tánčzos & Jalava 2024.

Kyselyn perusteella karjalaa käytetään mahdollisuuksien rajoissa monenlaisissa asiayhteyksissä. Perinteisesti kodin ja lähiyhteisön kielenä elänyttä kieltä puhutaan edelleen kotona, mutta lisäksi kieltä käytetään paljon verkkokeskusteluissa, karjalaisuuteen liittyvissä tapahtumissa ja keskustelukerhoissa sekä sukulaisten ja ystävien kanssa. Vastaajista erottuu myös karjalaa työssä tai opinnoissa käyttävien puhujien joukko.

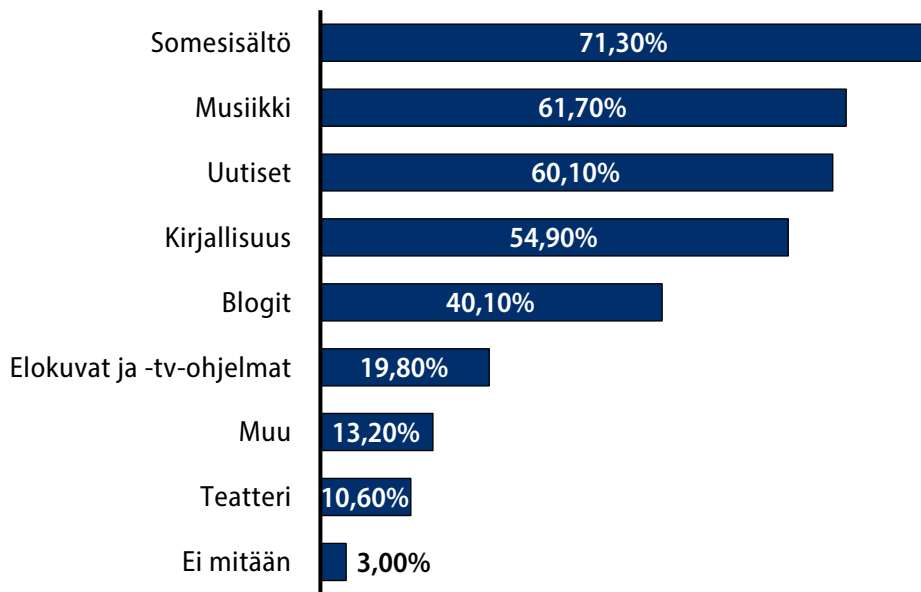
Kuvio 4. Kyselyn vastaajien ilmoittama karjalan kielen käyttö eri tilanteissa⁴⁹.

49 Tánčzos ja Jalava 2024.

Vastaajat käyttävät monipuolisesti karjalankielistä mediaa: yli 70 prosenttia kuluttaa ainakin joskus karjalankielistä somesisältöä ja selvästi yli puolet musiikkia, uutisia ja kirjallisuutta.

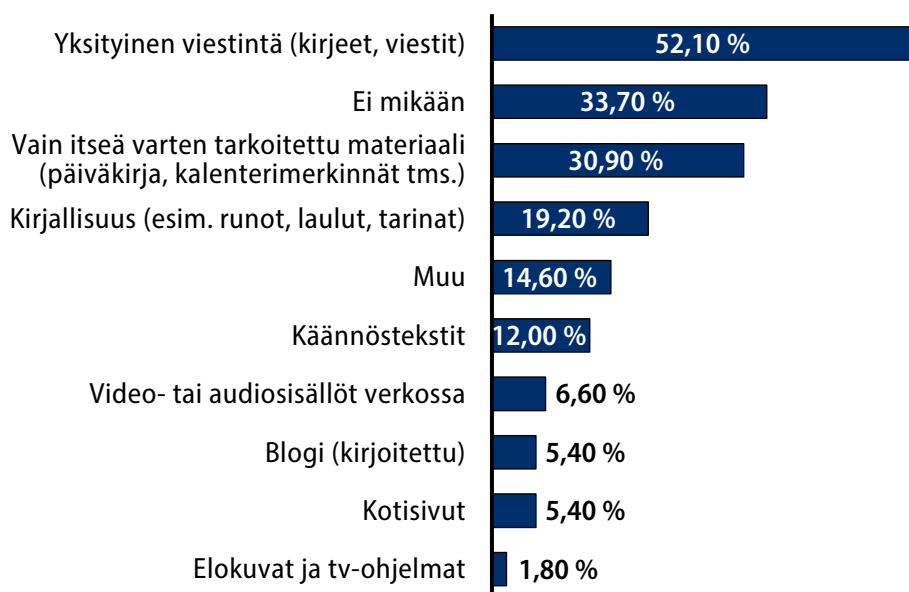
Kuvio 5. Kyselyn vastaajien lukemat tai kuuntelemat karjalankieliset sisällöt⁵⁰.

50 Tánčzos ja Jalava 2024.

Moni vastaajista myös tuottaa itse karjalankielistä materiaalia, yleisimmin yksityistä viestintää tai päiväkirja- tai kalenterimerkintöjä mutta myös runoja ja tarinoita sekä sosiaalisen median päivityksiä ja kommentteja. Myös esimerkiksi musiikkia ja verkkomateriaaleja tuotetaan suhteellisen paljon.

Kuvio 6. Kyselyn vastaajien tuottamat karjalankieliset sisällöt⁵¹.

Monissa kyselyn avovastauksissa karjalan kielen kerrottiin merkitsevän yhteyttä sukuun ja perheeseen ja tietoa omasta paikasta maailmassa. Vastaajista 64 prosenttia piti itseään kaksi- tai monikielisenä ihmisenä, ja noin kolmannes piti itseään myös tai ensisijaisesti karjalankielisenä ihmisenä. Kokemus karjalankielisyydestä tai kaksi- ja monikielisyydestä liittyy identiteettiin mutta myös vastaajien mahdollisuuksiin ja valmiuksiin käyttää karjalaa, ja vastaajat ovat todennäköisesti painottaneet jompaakumpaa näkökulmaa kysymykseen vastatessaan. Useimmat karjalankieliset ja karjalaa elämässään käyttävät elävät kaksi- tai monikielistä arkea, jossa asioinnin ja työelämän pääasiallinen kieli on usein suomi. Kynnys pitää itseään ensisijaisesti karjalankielisenä voi olla korkea, kun suomea käyttää useammin ja sujuvammin kuin karjalaa. Tästäkin syystä on tärkeää, että karjalankielisille, etenkin lapsille ja nuorille, on tarjolla kielimateriaaleja ja -ympäristöjä, jotka sekä kasvattavat kielitaitoa että lujittavat puhujien kielellistä identiteettiä.

51 Tánčzos ja Jalava 2024.

Karjalan on voinut ilmoittaa tai muuttaa äidinkielekseen väestörekisterissä vuodesta 2011 alkaen. Näin on Tilastokeskuksen vuoden 2021 tiedon mukaan toiminut 213 henkilöä⁵². Rekisterissä karjalankielisten määrä kuitenkin kuvastaa lähinnä karjalan elvytykselle poikkeuksellisen omistautuneiden kieliaktivistien määrää, sillä monet karjalankieliset eivät tiedä äidinkielen ilmoituksella vaihtamisen mahdollisuudesta tai ovat haluttomia ilmoittamaan karjalaa ainoaksi äidinkielekseen. Äidinkielestä poikkeavan asiointikielen ilmoittamisen mahdollisuudesta ollaan huonosti tietoisia, ja moni saattaa pelätä äidinkielen karjalaksi vaihtamisen johtavan englanninkieliseen viranomaisviestintään. Vuoden 2024 karjalan kielen käyttökyselyssä vain 17 prosenttia kertoi aina ja 23 prosenttia toisinaan ilmoittavansa kielekseen karjalan esimerkiksi kyselyissä, lomakkeissa, väestörekisterissä, jos mahdollista.

Tällä hetkellä väestörekisteriin voi ilmoittaa vain yhden äidinkielen. On todennäköistä, että useamman kuin yhden äidinkielen ilmoittamisen mahdollisuus lisäisi yksilöiden halukkuutta ilmoittaa itsensä karjalankieliseksi. Useamman äidinkielen merkitseminen väestötietojärjestelmään on myös yksi valtioneuvoston kielipoliittiseen ohjelmaan kirjatusta toimenpiteistä, mutta asia ei ole toistaiseksi edennyt. Lisäksi vuonna 2020 julkaistiin oikeusministeriön selvitys usean kielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään⁵³. Selvitys sisälsi kaksi useamman kielen merkitsemisen mahdollistavaa toteuttamisvaihtoehtoa, joista kumpikaan ei ole toteutunut. Myös karjalankielinen yhteisö on edistänyt asiaa aktiivisesti, sillä vuonna 2023 muun muassa Karjalan Sivistysseura ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke tukivat Familia ry:n laatimaa Äidinkielenä monikielisyys -kansalaisaloitetta⁵⁴ useamman kielen väestötietojärjestelmään merkitsemisen mahdollistamiseksi. Aloite ei saanut tarpeeksi kannatusilmoituksia edetäkseen eduskunnan käsiteltäväksi.

2.2.2 Yhteisön sitoutuminen ja motivaatio

Vuoden 2024 kyselytutkimuksen vastaajat arvioivat kielenkäyttönsä määrää ja sujuvuutta sekä kielen tulevaisuutta positiivisemmin kuin edellisen karjalan kielen käyttöä 2010-luvun alussa kartoittaneen ELDIA-tutkimuksen vastaajat⁵⁵. Huomion-

52 Kielipoliittinen ohjelma 2022, s. 53.

53 Tammenmaa 2020.

54 Ks. Familia ry:n verkkosivuilla julkaistu kirjoitus aloitteen sisällöstä.

55 ELDIA – European Language Diversity for All – Euroopan kielten moninaisuutta kaikille. Ks. tarkemmin 2.1.

arvoista kielen elvytyksen kannalta on, että lähes 70 vastaajaa ilmoitti puhuvansa karjalaa perheeseensä kuuluvan alaikäisen lapsen kanssa. Vastaukset sekä kyselyn nopea leviäminen karjalankielisten verkostoissa antavat karjalankielisestä yhteisöstä motivoituneen, sitoutuneen ja toiveikkaan kuvan.

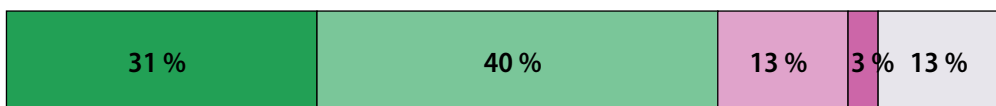
Sosiaalinen media ja verkkoympäristö nousevat vuoden 2024 kyselyssä ELDIA-tutkimukseen verrattuina uusiksi keskeisiksi käyttöaloiksi, ja karjalan lisääntynyt käyttö internetissä on huomattu myös muussa tuoreessa tutkimuksessa⁵⁶. 2010-luvun alun jälkeen karjalankielisen verkkosisällön tarjonta onkin moninkertaistunut, ja suuressa roolissa ovat Itä-Suomen yliopiston lisäksi yksityisten karjalan kielen parissa toimivien aktiivien tuottamat julkiset tai puolijulkiset somesisällöt. Merkittävä muutos on myös karjalaisuuteen liittyvien tapahtumien ja keskustelukerhojen suosion yli kaksinkertaistuminen reilussa 10 vuodessa. Nousu selittyy ainakin osittain Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen ja lukuisten vapaaehtoisten järjestämällä Paginperti-keskustelukerhoilla. Keskustelukerhojen tarkoituksena on tarjota karjalan puhujille matalalla kynnyksellä tiloja karjalan kokonaisvaltaiseen käyttöön. Keskustelu käydään kokonaan karjalaksi, mutta myös kieltä vasta harjoittelevat ovat tervetulleita opettelemaan ja saamaan muilta puhujilta välitöntä tukea ja palautetta. Keskustelukerhoja on järjestetty Helsingissä, Joensuussa, Jyväskylässä, Kuopiossa, Lieksassa, Nurmeksessa, Oulussa, Rovaniemellä, Tampereella, Turussa ja kertaluontoisesti erinäisissä karjalaisuuteen liittyvissä tapahtumissa. Keskimääräinen osallistujamäärä on ollut 10–25 henkeä, ja osallistujien ikäjakauma on ollut suuri. Keskustelukerhojen myötä Suomen eri kaupunkeihin on syntynyt myös vapaamuotoisia karjalankielisiä yhteisöjä, joiden jäsenet viettävät aikaa toistensa kanssa myös keskustelukerhojen ulkopuolella ja ovat keskenään luontaisessa kanssakäymisessä.

Kyselyn vastaajista valtaosa on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että karjalan kielen käyttö lisääntyy seuraavien kymmenen vuoden aikana.

56 Ks. esim. Moshnikov 2022a; Salonen 2017 & Salonen ym. 2018.

Kuvio 7. Vuoden 2024 kyselyn vastaajien arvio karjalan kielen käytön lisääntymisestä⁵⁷.

2024 tulos: Uskon, että karjalan kielen käyttö lisääntyy seuraavan 10 vuoden aikana nykytilanteeseen nähden.

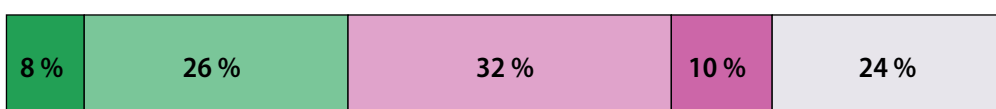

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä
- en osaa sanoa

Myös karjalan kielen käytön lisääntymiseen uskovien osuus on huomattavasti korkeampi kuin 2010-luvun alussa toteutetun ELDIA-kyselyn tuloksissa, jolloin täysin tai jokseenkin samaa mieltä karjalan käytön lisääntymisestä seuraavan 10 vuoden aikana oli vain 32 prosenttia vastaajista ja eri mieltä (jokseenkin tai täysin) 42 prosenttia.

Kuvio 8. ELDIA-kyselyn vastaajien arvio karjalan kielen käytön lisääntymisestä⁵⁸.

2011 tulos: Käytetäänkö karjalan kieltä enemmän 10 vuoden kuluttua?

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- jossain määrin eri mieltä
- täysin eri mieltä
- vaikea sanoa

57 Tánčzos ja Jalava 2024.

58 Kaavio on laadittu Sarhimaa 2016, s. 200–202 prosenttiosuuksien perusteella.

Ero vuosien 2011 ja 2024 tilanteiden välillä kuvastaa viime vuosikymmenen aikana tapahtunutta myönteistä kehitystä karjalan näkyvyydessä ja kielen saamassa tuessa. Lisäksi vuoden 2024 vastaajat arvioivat omaa kielitaitoaan paremmaksi ja käyttävät karjalaa useammissa yhteyksissä kuin ELDIA-kyselyn vastaajat.

Kokonaisuudessaan kyselyn tulokset osoittavat, että karjalankielinen yhteisö on aktiivinen ja motivoitunut ja että kielenmenetyksen hidastaminen tai puhujamäärän kääntäminen nousuun on asianmukaisilla tukitoimilla mahdollista.

2.2.3 Media, julkaisut ja kielituotteet

Kielen käyttämiseen vaikuttavat olennaisesti kielellä tuotettavat mediasisällöt ja muut kulttuurituotteet. Yle on tarjonnut karjalankielisiä uutisisältöjä vuodesta 2015 alkaen. Yle Uudizet karjalakse -kokonaisuus muodostuu verkossa julkaistavista käänösartikkeleista ja viikoittaisesta radiouutiskoosteesta. Uutiskooste on lähetetty ensin paikallisesti Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa, vuodesta 2018 alkaen kieliyhteisön toiveesta valtakunnallisesti Yle Radio 1:ssä ja vuodesta 2022 alkaen ainoastaan Yle Arenassa. Ylellä ei ole karjalankielistä toimitusta, ja kaikki karjalaksi julkaistavat uutiset valikoidaan Ylen suomenkielisestä uutistarjonnasta. Uusien, erityisesti karjalankielisiä koskevien uutistekstien tuottaminen ei tällä hetkellä ole mahdollista. Uutisia kääntää ja äänittää yksi henkilö, ja hänen kesälomansa ajan uutispalvelut ovat kesätauolla. Karjalan kielen viikolla marraskuussa 2024 Yle pilotoi Yle Arenassa karjalankielisiä tekstityksiä useilla karjalan päämurteista yhteistyössä karjalan kielen elvytyshankkeen kieliasantuntijoiden kanssa. Karjalankielisiä ajankohtaisohjelmia tai lapsille suunnattua ohjelmistoa Ylellä ei ole. Keväällä 2025 Yle on aloittanut yhdessä a.i.mater-yrityksen kanssa livvinkarjalaa käyttävän puhesynteesin kehittämisen. Tulevaisuudessa puhesynteesin on tarkoitus voida esimerkiksi lukea karjalankielisen toimittajan kääntämiä tekstisisältöjä, jolloin toimittajalle jää enemmän aikaa suomenkielisten artikkelien karjalantamiseen ja mahdollisesti kokonaan uusien karjalankielisten sisältöjen tuottamiseen⁵⁹.

Ylen karjalankielisten sisältöjen lisäksi valtiollisia tai laajalti tunnettuja kaupallisia karjalankielisiä medioita ei ole. Karjalan Kielen Seura julkaisi vuosina 2011–2019 kerran kuussa Karjalan Žurnualu -sanomalehteä, joka ilmestyi painettuna ja pdf-muotoisena näköislehtenä. Tällä hetkellä karjalankielisistä ajankohtaismedioina voi pitää lähinnä Karjalan Sivistysseuran Uudisčuppu-ajankohtaiskanavaa⁶⁰ ja

59 Tiedot Yle Innovaatioiden AI leadilta Tove Myllärliltä.

60 Ks. [Uudisčuppu-ajankohtaiskanavan etusivu](#)

Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvyttämisen (ent. elvytyshanke) blogia⁶¹, joissa julkaistaan muun muassa artikkeleita ja aikakauslehtimäisiä kirjoituksia. Myös esimerkiksi Suojärven Pitäjöseuran Oma Suojärvi -lehdessä on toisinaan karjalankielisiä kirjoituksia. Kokonaan karjalankielisiä aikakauslehtiä ei kuitenkaan ole.

Karjalankielistä kirjallisuutta ovat Suomessa julkaisseet etenkin Karjalan Kielen Seura ja Karjalan Sivistysseura. Molemmat ovat julkaisseet muun muassa runoutta, romaaneja ja temaattisia kirjoituskokoelmia, joihin on kerätty tekstejä kieliyhteisön jäseniltä. Myös omakustanteiden rooli on ollut keskeinen. Kirjallisuutta, ml. käännöskirjallisuus, on saatavilla kohtuullisen paljon, mutta erityisesti lapsille ja nuorille suunnattua materiaalia tarvitaan lisää⁶². Kokonaan karjalankielisiä aikuisille tai nuorille suunnattuja romaaneja Suomessa ei ole kirjoitettu, mutta Karjalan Sivistysseura on julkaissut verkossa pdf-versioita etenkin vienankarjalaisten Karjalan tasavallassa julkaisemasta kirjallisuudesta. Käännöskirjallisuuden rooli on ollut keskeinen niin karjalankielisessä julkaisutoiminnassa kuin karjalan kielen elvyttämisessäkin. Etenkin lastenkirjallisuutta on pyritty kääntämään karjalaksi. Myös Karjalan Sivistysseura julkaisee jatkossa aiempaa enemmän karjalaksi käännettyä kaunokirjallisuutta ja lastenkirjallisuutta.

Karjalan käyttöä vuonna 2024 kartoittaneen kyselyn vastaajista 55 prosenttia ilmoittaa kuluttavansa ainakin silloin tällöin kirjallisuutta karjalaksi (ks. myös kuvio 5). Ottaen huomioon karjalankielisen kirjallisuuden vähyyden määrä on suuri mutta selittynee osin sillä, että karjalankieliset kuluttavat sitä mediaa, joka heille on saatavilla. Elokuvia ja tv-ohjelmia ilmoittaa kuluttavansa 20 prosenttia ja teatteria vain 11 prosenttia (ks. kaavio 5), ja määrien suhteellinen pienuus etenkin verrattuna verkkosisältöjen kulutukseen johtunee siitä, että audiovisuaalista materiaalia karjalaksi ei ole juuri ollenkaan. Onkin hyvin tyypillistä, että kieltä opiskelevat tukeutuvat etenkin kaunokirjallisiin teoksiin, mutta puhutun karjalan tuottaminen koetaan puutteellisten mediapalveluiden ja esimerkkien vuoksi hankalaksi.

Vaikka omakielinen kirjallisuus ja uutismediat ovat keskeisessä roolissa uhanalaisen kielen elvyttämisessä ja normittamisessa, ei niiden saatavuutta yksin voida pitää kielituotteiden riittävyden mittarina. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla on pulaa nykyaikaisista ja monipuolisista karjalankielisistä sisällöistä kuten audiovisuaalisista aineistoista, ja muun muassa karjalankielinen musiikki ja teatteriesitykset ovat tuoneet kielelle näkyvyyttä. Merkittävä osa karjalankielisestä mediasta käsittelee karjalan kieltä ja karjalaisuutta, ja muita aiheita käsitteleville sisällöille on

61 Ks. [Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvyttämisen blogin pääsivu](#)

62 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša 2021a, s. 2.

kasvavaa kysyntää⁶³. Tämäkin tarve korostuu lapsille ja nuorille suunnattujen materiaalien kohdalla, koska kiinnostavan ja ikätasoisien materiaalin riittävä saatavuus edesauttaa vakaan kielellisen identiteetin syntymistä ja sitä, että nuoret käyttävät karjalaa myös keskenään.

2.3 Karjalan kielen kehittäminen ja tallentaminen

Karjalan kielellä on kirjoitettu enenevässä määrin vasta viime vuosikymmeninä, vaikka hajanaisia karjalaksi kirjoitettuja tekstejä on julkaistu jo paljon aiemmin. Karjalalla on kolme eri murteisiin perustuvaa kirjakieltä (vienankarjala, eteläkarjala, livvinkarjala). Suomessa on hyödynnetty laajalti Venäjän Karjalassa muun muassa Petroskoin valtionyliopistossa 1990-luvulla vienan- ja livvinkarjalan murteille tehtyä kirjakielten kehittämistyötä, jonka ansiosta Suomessakin on ollut mahdollista julkaista joitakin livvinkarjalan kielioppi- ja sanakirjoja. Vienan- ja livvinkarjalan kirjakieliä voidaan pitää valmiina, mutta eteläkarjalan, jota ei ole normitettu Venäjän Karjalassa lukuun ottamatta siihen kuuluvaksi katsottua tverinkarjalan murretta, kehittäminen on Suomessa kesken.

Karjalan kehittämistä ja kielenhuoltoa, johon kuuluu muun muassa uudissanasto- ja korpustyötä sekä kielineuvontaa, tehdään opetuksen ja tutkimuksen ohella Itä-Suomen yliopistossa. Karjalan kielellä ei ole omaa lautakuntaa tai muuta kieleen ja sen puhujiin ja kehittämiseen liittyvistä yleisistä suosituksista vastaavaa pysyvää toimielintä (vrt. Kotimaisten kielten keskuksen saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen lautakunnat, Sámi Giellagáldu, Romaniasiaian neuvottelukunta). Ennen tämän ohjelman valmistumista karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä laati opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Kotimaisten kielten keskukselle (Kotus) ehdotuksen pysyvän karjalan kielen lautakunnan perustamisesta Kotimaisten kielten keskuksen tai sen tehtäviä jatkossa hoitavan virastokokonaisuuden yhteyteen⁶⁴. Ehdotus lautakunnasta laadittiin kesken asiantuntijatyöryhmän toimikauden huhtikuussa 2024 ja ennen muita toimenpide-esityksiä, jotta se voitaisiin ottaa huomioon valmisteltaessa lakia uudelle virastokokonaisuudelle, johon Kotimaisten kielten keskus liittyisi vuoden 2026 alusta opetus- ja kulttuuriministeriön Sivistyshallinto 2030 -hankkeen⁶⁵ mukaisesti. Eduskunnalle huhtikuussa 2025 annettu hallituksen esitys

63 Tánčzos & Jalava 2024.

64 Ehdotus karjalan kielen lautakunnan perustamisesta 2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön hankeikkuna: Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän asettaminen OKM072:00/2024.

65 Sivistyshallinto 2030 -uudistushanke. Hankkeen tiedot ovat luettavissa [opetus- ja kulttuuriministeriön verkkopalvelussa](#).

opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi pitää sisällään ehdotuksen karjalan kielen lautakunnan perustamisesta Kotuksen yhteyteen.

Karjalan kielen elvytyshankkeen toimikausien aikana Itä-Suomen yliopisto on julkaissut karjalan kaikilla murteilla runsaasti uudissanastoa erilaisista teemoista sekä muita apuneuvoja kielen käyttämiseen. Julkaisutoimintaa on jatkettu vuonna 2025, minkä lisäksi kieltä on kehitetty yksittäisten karjalaisjärjestöjen piirissä. Livvinkarjalaksi toimitettavat Ylen karjalankieliset uutiset (Yle uudizet karjalakse) ovat olleet keskeisessä asemassa livvinkarjalan kehittämisessä. Viikoittaisten uutiskatsausten ja käänösartikkelien myötä livvinkarjalaan luodaan uutta sanastoa, ja Ylen karjalankieliset sisällöt toimivat epävirallisina esimerkkeinä yleiskielisestä livvinkarjalasta ja osoittavat esimerkkiä myös muille karjalan murteille. Uutiskäännöksiin luotua uudissanastoa on dokumentoitu ja jaettu Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeessa. Vaikka uutiskäännösten myötä luodut sanat hyödyttävät karjalan kieltä kokonaisuutena, vallitsee murteiden välillä epäsuhta. Kaikkia karjalan kielen murteita kehitetään niin, että ne sopivat uutis- ja ajankohtaismedioiden käyttöön, ja sisältöjä olisikin hyvä tarjota vuorotellen tai samanaikaisesti kaikilla murteilla. Karjalan kielenhuolto, sanastotyö ja nykyaikaistaminen eivät saisi myöskään liikaa olla yksittäisestä uutismediasta riippuvaisia.

Karjalan akateemisella tutkimuksella on Suomessa pitkät perinteet. Myös vanhaa karjalankielistä aineistoa ja karjalankielisiä koskevaa muistitietoa on tallennettu runsaasti. Kotimaisten kielten keskuksen mittavat karjalankieliset aineistot koostuvat 500 000 sanalippua sisältävästä karjalan kielen sana-arkistosta, Karjalan kielen sanakirjasta ja verkkosanakirjasta sekä Suomen kielen nauhoitearkistosta, joka sisältää yli 2600 karjalankielistä äänitettä. Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston 1940-luvulta alkaen Erkki Ala-Könnin keräämät nauhoitteet sisältävät karjalankielistä materiaalia. Karjalankielisestä nimistöä on tietoa muun muassa Kansallisarkiston Karjala-tietokannassa, joka koostuu luovutettujen alueiden 1600–1900-lukujen kirkonkirja-aineistoista. Karjalan Sivistysseura hallinnoi SAMPO-tietokantapalvelua, johon on koottu KSS:n hallussa olevaa tietoa, asiakirjoja ja kuvia Vienan Karjalasta, Raja-Karjalasta ja Aunuksesta. Aineistoon kuuluu muun muassa Karjalan Heimo -lehdessä ja sen edeltäjissä julkaistuja artikkeleja, otteita karjalaisten tutkijoiden tuottamista tutkimusaineistoista ja kartoista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura hallinnoi ja julkaisee SKVR – Karjalaisten, inkeriläisten ja

suomalaisten kansanrunojen verkkopalvelu -aineistoa, johon on tallennettu lähes kaikki kirjallisista lähteistä löydetty kalevalainen runous. Runoudesta merkittävä osa on karjalankielistä⁶⁶.

Nykykarjalaa on taltioitu vähemmän. Kansalliskirjasto keräsi vuonna 2024 pysyvästi tallennettavia karjalankielisiä verkkoaineistoja⁶⁷. Lisäksi 2010-luvulta eteenpäin on toteutettu joitakin muistitietokeruita ja kysely- tai haastattelututkimuksia, joiden aineistot sisältävät tietoa karjalankielisten kieliasenteista ja karjalaan ja sen käyttöön liittyvistä muistoista ja mielikuvista.

2.4 Status

Karjala on yhteiskunnassa varsin näkymätön kieli, jonka puhujista tai ylipäänsä olemassaolosta enemmistö suomalaisista tietää edelleen hyvin vähän. Vieläkin kieli sekoitetaan usein suomen kielen kaakkoismurteisiin, niin sanottuihin karjalaismurteisiin. Suomessa kielibarometrit⁶⁸ osoittavat, että suhtautuminen muihin kuin suomen kieleen tai tarkasteltavan alueen enemmistökieleen on huonontunut. Karjalan kielen käyttäjistä kuitenkin vain pieni osa kertoo kohdanneensa kielensä vuoksi häirintää tai syrjintää, mutta toisaalta monilla ei ole tilaisuuksia tai halua käyttää karjalan kieltä muissa kuin hyvin rajatuissa, karjalankielisiin rajautuvissa ympäristöissä⁶⁹. Etenkin sosiaalisessa mediassa karjalaa käyttävät ja karjalankielisistä puhuvat ihmiset kohtaavat kuitenkin usein vihapuhetta⁷⁰.

Viime vuosina karjalan kieli on saanut näkyvyyttä perinteisessä ja sosiaalisessa mediassa Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytystoimien ja kampanjoiden sekä aktiivisen karjalankielisen yhteisön ansiosta. Esimerkiksi karjalan kielen viikkoa on Itä-Suomen yliopiston ja kieliyhteisön aloitteesta vietetty jo useana vuonna, ja tapahtuma on tuonut kielelle myönteistä näkyvyyttä sekä sosiaalisessa että perinteisessä mediassa. Kieliviikosta ovat viime vuosina uutisoineet muun muassa Yle, Suomen Kuvalehti ja useat paikallismediat⁷¹.

66 Ks. [SKVR-aineiston verkkosivut](#).

67 Ks. Karjalan kieli da kul'tuura 2024: Kansalliskirjaston verkkoaineistoin keräilyä -verkkokeräys. Tiedot saatavilla mm. [Finnasta](#).

68 Kielibarometri 2020; Saamebarometri 2020; Viittomakielibarometri 2020.

69 Tánzcos & Jalava 2024, ks. myös Oikeusministeriö 2016.

70 Esim. Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša 2021b, s. 2; Kangas & Haapalainen 2020.

71 Ks. esim. [Ylen verkkoartikkeli vuodelta 2023](#) ja [Ylen verkkoartikkeli vuodelta 2024](#).

Toisin kuin muilla kotoperäisillä kielillä karjalalla ei ole virallista asemaa. Karjala ja karjalan puhujat ovat Suomen vanhoista kotoperäisistä kielistä ja niiden puhujista ainoita, joita ei mainita perustuslaissa eikä missään kieliasioita koskevassa muussa lainsäädännössä⁷². Koska useilla kielenelvytyksen kannalta keskeisillä toimilla ei ole lainsäädännössä turvattua pohjaa, niihin ohjatut resurssit ovat olleet vähäisiä ja määräaikaista tai hankeperustaisia, mikä on hankaloittanut kestävän ja pitkäjänteisen elvytyksen suunnittelua⁷³.

Muiden kuin kansalliskielten puhujien kielelliset oikeudet on kirjattu perustuslakiin⁷⁴ seuraavasti: "[s]aamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuria". Karjalankieliset ovat sellainen "muu ryhmä", jota lainkohta koskee, mutta säännöksestä ei ole muita ryhmiä kuin saamelaisia ja viittomakielisiä koskevaa oikeuskäytäntöä. Myös koulutusta ja tiedotusvälineitä koskevassa lainsäädännössä karjala on Suomen muita kotoperäisiä kielivähemmistöjä huomattavasti huonommin turvattu. Karjalan kielen asemasta varhaiskasvatusta ja koulutusta koskevassa lainsäädännössä ei ole säädetty⁷⁵.

Varhaiskasvatustalain⁷⁶ 3 §:ssä määritellään yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi se, että varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin lapsen kielellistä, kulttuurillista ja uskomuksellista taustaa. Kunnioittaminen viittaa lapsen passiivisiin oikeuksiin, kuten oikeuteen olla tulematta syrjityksi. Varhaiskasvatusta koskevia lakitekstejä on täydennetty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla⁷⁷. Perusteissa todetaan, että viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä ja että myös romanikielinen varhaiskasvatus on mahdollista. Omakielisen varhaiskasvatuksen täsmennetään olevan mahdollista, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista eli estä suomen tai ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemista. Lisäksi perusteet määrittelevät saamelaislasten, viittomakieltä käyttävien lasten ja romanilasten varhaiskasvatusta koskevia erityisiä tavoitteita, joihin kuuluvat identiteetti- ja kulttuuritietouden vahvistaminen ja kielellisen kehityksen tukeminen. Karjalan kieltä ei mainita perusteissa.

72 Sarhimaa 2017, s. 214–215, 218.

73 Nuolijärvi, Pasanen & Sarhimaa 2021.

74 Suomen perustuslaki 731/1999, 17 § 3 mom.

75 Dahlberg 2024, s. 23, 50, 52.

76 Varhaiskasvatustalaki 540/2018.

77 Opetushallitus 2023. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.

Perustusopetuslaissa⁷⁸ kirjataan, että äidinkielenä voidaan opettaa suomen tai ruotsin sijasta ”huoltajan valinnan mukaan [. . .] myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä”, joten karjalan opettamiselle on olemassa laillinen peruste. Perusopetusta täydentävää oman äidinkielen opetusta voitaisiin järjestää perusopetuslain⁷⁹ nojalla kaksi tuntia viikossa oppilaalle, jonka äidinkieli ei ole suomen kansalliskieli tai saamelaisalueella jokin saamen kielistä⁸⁰.

Lain Yleisradio Oy:stä⁸¹ voidaan katsoa velvoittavan Yleisradiota soveltuvin osin tuottamaan karjalankielisiä sisältöjä, sillä laissa viitataan ”maan muiden kieliryhmien kieliin”. Karjala mainitaan erikseen sanomalehdistön tuesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa⁸², jonka 2 § määrittää, että sanomalehdistön tuen tarkoituksena on tukea ruotsin, saamen, karjalan ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistuja sanomalehtiä ja verkkojulkaisuja sekä saamen- ja karjalankielisen aineiston tuottamista julkaistavaksi suomen- tai ruotsinkielisen sisällön rinnalla. Esimerkiksi vuonna 2022 tukea ovat hakeneet vain ruotsinkieliset mediat⁸³.

Kansainvälisistä sopimuksista ja suosituksista löytyy mainintoja karjalasta. 27.11.2009 annettu tasavallan presidentin asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta⁸⁴ lisäsi peruskirjaan romanikielen, karjalan kielen ja muut ei-alueelliset kielet. Peruskirja velvoittaa Suomen säännöllisesti toimittamaan Euroopan neuvostolle ajantasaista tietoa karjalankielisten tilanteesta. Vaikka asetukseen viitataan toisinaan virheellisesti virallisen vähemmistökielen laillisenä statuksena, on sen merkitys laajalti symbolinen⁸⁵ ja karjalankielisten käsittely peruskirjaa koskevissa määräaikaisraporteissa niukkaa. Peruskirjaan lisäämisen jälkeen karjalan kieli on kuitenkin 2010-luvulta alkaen mainittu myös Suomen kieliolojen seuranta varten laadituissa valtioneuvoston kielikertomuksissa 2013, 2017 ja

78 Perusopetuslaki 628/1998, 12 §.

79 Perusopetuslaki 628/1998, 10 §.

80 Ks. myös Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista (1777/2009).

81 Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993, 7 §.

82 389/2008.

83 Suomen kuudes määräaikaisraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2023.

84 956/2009.

85 Asetuksen tulkinnasta ks. esim. Grans 2011, s. 10; Sarhimaa 2011, s. 2.

2021, ja vuonna 2022 julkaistu muita kuin kansalliskieliä koskeva valtioneuvoston kielipoliittinen ohjelma otti erityisesti huomioon karjalan kielen saamen kielten, viittomakielten ja Suomen romanikielen rinnalla⁸⁶.

Lisäksi Suomen valtiota velvoittaa vuonna 1998 ratifioitu kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva yleispuitesopimus. Sopimusta koskevassa vuoden 2023 määräaikaisraportissa ei esitetä karjalan kielen tilanteen parantamiseksi konkreettisia tai välitöntä toimintaa vaativia suosituksia. Sen sijaan raportissa todetaan yleisluontoisesti, että tavoitteena on ”virallistaa vuoropuhelu karjalankielisten edustajien kanssa, jotta voidaan vahvistaa heidän suojeluaan kansallisessa lainsäädännössä”. Lisäksi raportissa viitataan kielipoliittisen ohjelman tavoitteisiin ja mainitaan, että ”viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielen elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa”. Elvytystä ja opetusta koskeva suositus numero 10 on annettu kiireettömänä, eikä se osoita vastuutahoa tai määritä, minkä olosuhteiden tulisi kehittyä karjalankielisen kouluopetuksen mahdollistumiseksi. Sama suositus on annettu jo aiemmin vuonna 2019 sen jälkeen, kun vuoden 2014 väliaikaisraportissa todettiin, etteivät karjalankielisten oikeudet ole asetusmuutoksista ja elvytystoimista huolimatta kohentuneet toivotulla tavalla.

Huolimatta siitä, että määräaikaisraporteissa korostetaan karjalankielisen kouluopetuksen tärkeyttä, ei karjalan kieltä mainita koulutusta ja varhaiskasvatusta koskevassa lainsäädännössä. Karjalan rinnastaminen ”muihin kieliin” muun muassa oman äidinkielen opetusta ja tiedotusvälineitä koskevassa lainsäädännössä on kielenelvytyksen näkökulmasta ongelmallista, koska karjalan kieli, muiden kotoperäisten vähemmistökielten ohella, tarvitsisi Suomessa erityistä suojelua ja kehittämistä toisella tavalla kuin moni sellainen kieli, jota puhutaan ja kehitetään myös tai pääosin Suomen ulkopuolella ja joista osa on elinvoimaisia ainakin jossakin päin maailmaa.

86 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013: 106–107; Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017: 30–31; Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021: 26, 45–46, 72–73; Kielipoliittinen ohjelma 2022.

3 Karjalan kielen kestävän tuen tavoitteet ja periaatteet

3.1 Tavoitetila

Tämän ohjelman mukaisessa visiossa tulevaisuuden Suomessa turvataan karjalankieliselle väestöosalle passiivisten oikeuksien lisäksi aktiivisia oikeuksia. Visiossa karjalan aseman uudelleenarviointi ja parantaminen ovat mahdollistaneet nykyistä kestävämmän kielenoppimisen ja -opetuksen, säännöllisemmän mahdollisuuden käyttää kieltä, kielituotteiden valmistamisen ja kielen kehittämisen ja huollon sekä parantaneet karjalan kielen näkyvyyttä ja tietoa sen olemassaolosta. Tulevaisuuden Suomessa karjalankielisille turvataan realistiset mahdollisuudet sekä osallistua suomalaiseen ja suomenkieliseen yhteiskuntaan että kehittää kieltään ja kulttuuriaan ja tulla tunnustetuiksi karjalankielisinä karjalaisina.

Ihannetilanteessa uhanalaisen kielen opiskelu ja käyttäminen on yhtä kannattavaa ja turvallista kuin valtakielten, mikä luontaisesti johtaa hallittuun kaksikielisyteen, jossa yksilölle on mahdollista kehittyä karjalankielinen identiteetti ja kokonaisvaltainen karjalan kielen taito mutta jossa hän voi myös toimia suomenkielisen yhteiskunnan tasaveroisena jäsenenä. Kielenelvytyksen tavoitteena on tällaisen kestävän kaksikielisuuden mahdollistaminen.

Kuvaamme karjalan kielelle hahmoteltavaa tavoitetilaa Paul Lewisin ja Gary Simonsin kehittämän kielten kestävän kehityksen mallin⁸⁷ avulla, joka pohjautuu lukuisiin tapaustutkimuksiin kielten uhanalaisuudesta ja elvyttämisestä. Malli pyrkii tarjoamaan yleisen ja yksinkertaisen viitekehyksen sen ymmärtämiseksi, mitä erilaisissa tilanteissa tarvitaan kestävän kaksikielisen ympäristön luomiseksi. Tällaisessa ympäristössä uhanalaisen kielen puhujat saavuttavat kielessään yhtä vahvan kielitaidon kuin valtakielessä ja pystyvät ryhmänä pysyvästi pitämään yllä saavutettua parempaa tilannetta ja kehittämään sitä edelleen. Malli muodostuu neljästä hierarkkisesta tasosta, jotka ovat alhaalta ylöspäin tarkasteltuina

87 Lewis ja Simons 2016; engl. Sustainable Use Model for Language Development, SUM.

- pysyvyyttä tukeva historia (engl. sustainable history),
- pysyvyyttä tukeva identiteetti (sustainable identity),
- pysyvyyttä tukeva suullinen käyttö (sustainable orality) ja
- korkeimpana tasona pysyvyyttä tukeva luku- ja kirjoitustaito ja kirjallisuudentuntemus (sustainable literacy) kyseisellä kielellä.

Suomen karjalankielisten tilanne kahdella alimmaisella tasolla on kohtuullinen: sekä makro- että mikrohistoriaa on dokumentoitu ja tutkittu tieteellisesti (ks. 2.3.), ja taustaltaan karjalankielisten karjalaisidentiteetti (ks. 2.4.) kytkeytyy selvästi karjalan kieleen myös niillä yhteisön jäsenillä, jotka eivät aktiivisesti puhu karjalaa.

Mallin pohjalta suomi-karjala-kaksikielisyyden saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi tarvitaan nykytilanteessa erityistukea karjalan suullisen ja kirjallisen käytön edellytysten parantamiseksi ja karjalan kielen kestävän kehityksen vakiinnuttamiseksi erityisesti hierarkian kahdella ylimmällä tasolla: pysyvyyttä tukevassa suullisessa käytössä ja pysyvyyttä tukevassa luku- ja kirjoitustaidossa. Käytännön tavoitteilla tulee pyrkiä siihen, että luodaan pysyvä tuki karjalan kielen aktiivikäytölle sekä päivittäisessä suullisessa ja kirjallisessa kommunikaatiossa sekä yhteisön sisällä että koulutus- ja mediaympäristöissä. Karjalan suullisen ja kirjallisen käytön edellytyksiä on parannettava paitsi uusille puhujasukupolville myös uusille aikuispuhujille. Kestävän ja pysyvyyttä tukevan luku- ja kirjoitustaidon tason saavuttaminen puolestaan edellyttää koulutettuja karjalan kielen opettajia ja jaettuja, jatkuvasti ja hallitusti päivitettäviä karjalan standardikielen käytänteitä ja normeja sekä karjalan kielen yhteiskunnallisen aseman ja näkyvyyden parantamista.

Kielen statuksen nostaminen on ensiarvoisen tärkeää karjalan opiskelijoiden ja käyttäjien motivaation näkökulmasta. Arjessa jokapäiväisenä elävä suomi-karjala-kaksikielisyyden edellyttää kieli-ilmapiiiriä, joka antaa tilaa, rohkaisee ja ylläpitää psykologista turvallisuutta karjalankielisille oman kielensä käyttämiseen myös esimerkiksi julkisissa tiloissa ilman pelkoa muiden ikävistä kommentista tai asenteista. Karjalan kielen näkyvyys virallisissa yhteyksissä ja julkisen vallan sitoutuminen karjalan kielen tukemiseen edesauttavat kielen normalisointia osaksi Suomen kielimaisemaa myös valtaväestön silmissä, mikä puolestaan luo karjalankielisille tilaa ja mahdollisuuksia kielensä käyttämiseen.

3.2 Lähtökohtina moninaisuus ja inklusiivisuus

Suomen nykyinen karjalankielinen yhteisö on monilähtöinen sekä kielellisesti että historiallisesti. Se koostuu eritaustaisista ihmisistä, jotka käyttävät karjalan eri päämurteita. Osalla yhteisön jäsenistä on juurensa historiallisen Suomen alueella

Raja-Karjalassa tai Suomeen kuuluvissa vienalaiskylissä Kuhmossa ja Suomusalmella, kun taas osa on pakolais- ja maahanmuuttajataustaisia ja osa on oppinut tai opiskellut karjalaa, vaikka ei ole sukujuuriltaan karjalankielinen.

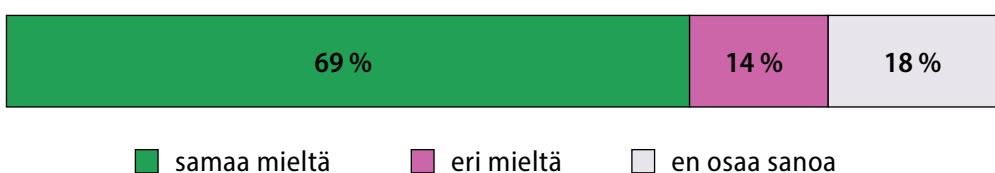
Inklusiivisuus eli yhdenvertainen ja kaikki mukaan ottava toimintatapa on monesta syystä yksi keskeisimpiä periaatteita karjalankielisen yhteisön kestävästä kehitystä ja karjalan pysyvää säilymistä varmistettaessa. Taustasta, kielitaidon tasosta, kielen oppimisvaiheesta tai murteesta riippumaton mahdollisuus olla mukana vuorovaikutuksessa edistää paitsi osallisuutta ja yhdenvertaisuutta toiminnassa myös yhteisön jäsenten sitoutumista kielen elvyttämiseen ja ylläpitämiseen. Inklusiivinen toimintaympäristö houkuttelee erilaisia osajia ja resursseja, kuten erilaisia kielitaitoja ja näkökulmia, mikä rikastuttaa elvyttämistyötä, ja auttaa siten ratkaisevasti kielitaidon säilyttämisessä, kehittämisessä ja siirtämisessä uusille sukupolville ja puhujille. Inklusiivinen ympäristö myös luo positiivisen ilmapiirin, joka kannustaa avoimeen vuorovaikutukseen ja oppimiseen ja edistää siten karjalan voimaantumista. On tärkeää, että karjalan kielen opiskelu ja käyttäminen on mahdollista myös muille kuin taustaltaan karjalaistaustaiselle väestölle.

Vuoden 2024 karjalan kielen käyttöä kartoittaneen kyselytutkimuksen⁸⁸ perusteella karjalan kielen käyttäjät suhtautuvat sallivasti ja ymmärtäväisesti erilaisiin tapoihin käyttää kieltä. Suurin osa ilmoitti käyvänsä joskus sellaisia keskusteluja, joissa toinen osapuoli käyttää karjalaa ja toinen muuta kieltä mutta jossa molemmat ymmärtävät toisiaan. Vielä suurempi osa piti tällaista tapaa keskustella karjalan kielelle hyödyllisenä. Avovastauksissa heijastui useimpien vastaajien näkemys siitä, että kaikki kielenkäyttömahdollisuudet ovat arvokkaita kielen elvytyksen ja sen käytön lisäämisen kannalta.

88 Tánčzos & Jalava 2024.

Kuvio 9. Vuoden 2024 kyselyn vastaajien monikieliset käytänteet⁸⁹.

**Käyn joskus sellaisia keskusteluja,
joissa toinen osapuoli käyttää karjalaa ja toinen muuta kieltä,
mutta molemmat ymmärtävät toisiaan.**

Kuvio 10. Vuoden 2024 kyselyn vastaajien arvio monikielisistä käytänteistä karjalan kielen kannalta⁹⁰.

**Keskustelut, joissa toinen käyttää karjalaa ja toinen muuta kieltä,
ovat karjalan kielelle...**

Yli 80 prosenttia kertoi lisäksi ainakin toisinaan käyttävänsä karjalan ja suomen elementtejä sekaisin puhuessaan, ja suurin osa vastaajista piti tällaista puhe-
tapaa karjalan kielen kannalta neutraalina tai hyödyllisenä asiana. Avovastausten perusteella useimpien karjalankielisten mielestä on tärkeintä, että kieltä rohkenee
käyttää, vaikka jokaista sanaa tai rakennetta ei osaisikaan ilmaista oikeaoppisesti⁹¹.

Muiden kielenpuhujien salliva ja kielen käyttöön rohkaiseva asennoituminen antaa erinomaiset lähtökohdat kielen käytön vahvistamiseen ja lisäämiseen. Karjalan kieli on kaikkia siitä kiinnostuneita ja siihen sitoutuneita varten, murteesta, kielitaidon tasosta, identiteetistä, sukutaustasta tai kielinoppimistavasta riippumatta. Karjalan elpymisen ja kehittyminen edellyttää sitä, että sallivuutta osoitetaan myös muita kielenkäyttäjiä kohtaan. On tärkeää, että kieliyhteisössä ylläpidetään murrerajat

89 Tánzos & Jalava 2024.

90 Tánzos & Jalava 2024.

91 Tánzos & Jalava 2024.

ylittävää vuorovaikutusta ja karjalan kaikki päämurteet huomioidaan jatkossakin kieltä ja sen käyttöä kehitettäessä. Esimerkiksi murteiden tai kielimuotojen nimityksiin liittyvien näkemuserojen ei tule vaikeuttaa karjalan elvytystä. Inklusiiviseen kielenkäyttöön kuuluu puutteellisen kielitaidon ja oppijoiden tekemien kielivirheiden hyväksymisen lisäksi karjalan eri murteiden piirteiden sekoittamisen suvaitseminen ja kunnioittaminen.

Vastaavasta sallivasta toimintatavasta on saatu hyviä kokemuksia saamen kielten elvytyksessä, jossa on korostettu reseptiivistä monikielisyttä ja kehitetty nk. monisaamenkielisiä kommunikaatiomalleja⁹². Keskeisimmät toiminnot toteutetaan rinnakkain saamen eri kielillä, mutta esimerkiksi Yle Sápmín tuotannossa on yhä voimakkaammin siirrytty siihen, että kaikkia saamen kieliä käytetään vaihtelevasti ja rinnakkain. Toimintatapa on käytössä myös useissa saamenkielissä kouluissa, ja uusia puhujasukupolvia on tietoisesti pyritty kasvattamaan toleranteiksi muita kieliä ja puhetapoja kohtaan. Karjalan kohdalla monimurteisen toimintatavan käyttöönotto on kielellisin perustein vielä helpompaa kuin saamen kielten tapauksessa, sillä karjalan murteiden keskinäinen ymmärrettävyys on huomattavan korkea ja murteiden välillä on liukuvuutta ja päällekkäisyyksiä⁹³. Murteiden luontevaa rinnakkaiseloa painottamalla ja toisinaan useista rinnakkaisista murreversioista luopumalla vapautetaan arvokkaita resursseja ja mahdollistetaan monipuolisten elvytystoimintojen käynnistäminen ja ylläpito.

Vaikka kieliyhteisön toimintaa ja karjalan käyttötilanteiden luomista ohjaavat sallivuus ja moniäänisyys, noudattavat karjalan kielen tietoinen kehittäminen ja huolto vankkaa tutkimusperustaisuuden periaatetta. Tutkimusperustaisuudella tarkoitetaan sitä, että ajoittaisista näkemuseroista huolimatta karjalan tietoinen kehittäminen perustuu tiettyihin, asiantuntijoiden enemmistön kannattamiin näkemyksiin karjalan kielestä ja esimerkiksi sen kielimuodoista. Nämä näkemykset perustuvat aina ajantasaisiin, tutkimuspohjaisiin, kielitieteellisiin perusteluihin⁹⁴.

92 Pasanen 2015, s. 377–379.

93 Novak, Penttonen, Ruuskanen & Siilin 2019; Novak 2024.

94 Ks. esim. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvyttämisen [blogissa julkaistut kieliperiaatteet](#).

4 Keskeiset kehittämiskohteet

Tässä luvussa taustoitetaan ja perustellaan asiantuntijatyöryhmän tehtävänantona olleita karjalan kielen tuen suuntaviivoja ja karjalan kielen tilanteen parantamiseksi tarvittavien toimien arviointia koskevaa ehdotusta, joka on muotoiltu toimenpiteiksi lukuun 6.

Vaikka karjalan kielen käyttäjät ovat sitoutuneita parantamaan kielen yhteiskunnallista asemaa ja käytettävyyttä, ei kieliyhteisön aktiivisuus yksin riitä. Karjalan puhujamäärän kääntäminen kasvuun vaatii karjalankielisten aktiivisten oikeuksien korostamista, karjalan kielen sisällyttämistä Suomessa erityisesti suojeltavien kielten joukkoon ja konkreettisia tukitoimia. Tavoitteena on varmistaa pysyvät edellytykset ja tuki karjalan kielen oppimiseen ja käyttämiseen eri ikätasoilla ja eri yhteyksissä, jotta kieli pysyy elävänä ja siirtyy tuleville sukupolville.

Lapsille ja nuorille tulee varmistaa mahdollisuus kielen oppimiseen ja kielitaidon kehittämiseen kodin ulkopuolella. Yksi keskeisimmistä haasteista on eri alojen pätevien ja karjalankielentaitoisten ammattilaisten, etenkin eri ikätasoille sijoituvien opettajien ja varhaiskasvattajien vähyys. Käytön tukeen kuuluvat myös muun muassa kielityö kielen pitämiseksi ajanmukaisena ja apuneuvojen tarjoaminen puhumiseen, kirjoittamiseen ja uusien kielenkäyttötilanteiden luomiseen. Tukitoimia ja niiden tehokkuutta tulee pitkällä aikavälillä valvoa ja tarvittaessa uudelleenarvioida. Seuraavat alaluvut kuvaavat tarvittavia tukitoimia osa-alueittain.

4.1 Kielen opetus

Karjalankielisen opetuksen mahdollistaminen eri ikä- ja taitotasolla on ensiarvoisen tärkeää kielen elvyttämiseksi. Nyt opetustarjonnan kehittämistä kaikilla kouluasteilla hankaloittavat oppimateriaalien puute ja huono saatavuus sekä pedagogisesti pätevien ja karjalaa osaavien opettajien vähäinen määrä.

Eri ikätasojen opetuksessa korostuvat erilaiset haasteet. Kokonaisuuden hallittavuuden kannalta on järjestettävä näihin erilaisiin tavoitteisiin ja tarpeisiin mukautetun opetuksen saatavuutta koordinoiva taho. Mahdollinen peruskouluille suunnattu etäopetus jo itsessään on nykyisille, karjalan kielen kehittämiseen

keskittyville tahoille kuten esimerkiksi Itä-Suomen yliopistolle liian suuri kokonaisuus, ja sen lisäksi on ratkaistava aikuisten kielenopetuksen koordinaatio. Ehdotus muun muassa koulutukseen liittyviä kokonaisuuksia käsitteleväksi vastuutahoksi esitetään luvussa 5. Vaikka esitetty taho voi toimintansa aloittaessaan koordinoida karjalan kielen kouluopetuksen kehittämistä, tulee opetusta pilotoida ja sen laajentamista valmistelevia toimia tehdä jo ennen uuden tahon perustamista. Saamen kielten opettajien ja opetuksen koordinoijien kokemukset ovat karjalan kielen opetusta suunniteltaessa keskeisiä esimerkkejä etenkin, koska saamen opetuksesta merkittävä osa toteutetaan etäopetuksena.

4.1.1 Varhaiskasvatus

Kielipesätoiminnan käynnistäminen edellyttää monenlaisia resursseja riittävän kielisyötteen takaamiseksi sekä varhaiskasvatuksen kriteerien täyttämiseksi. Karjalan kieltä käyttävien tai karjalan kielen oppimisesta ja elvytyksestä kiinnostuneiden lasten vanhempia asuu kaikkialla Suomessa, ja opetuksen järjestämistä hankaloittaa se, että vanhemmat eivät muodosta yhtenäistä, vertaistuellista verkostoa. Varhaiskasvatuksen ja kielipesätoiminnan käynnistäminen tilanteessa, jossa ryhmäkoot tulevat todennäköisesti olemaan pieniä, ei ole helppoa. Suurimpia karjalankielisten karjalaisten keskittymiä ovat pääkaupunkiseutu ja Joensuu ja sen lähiympäristö, jonne Itä-Suomen yliopiston opetus- ja tutkimustoiminta on houkutelut karjalan kielestä kiinnostunutta väestöä. Myös Tampereella, Oulussa ja Kuopiossa asuu paljon karjalaisia, ja perinteisiä karjalankielisten keskittymiä on ollut esimerkiksi Nurmeksessa, Juuassa ja Lieksassa. Hajanaisuudesta huolimatta karjalaiskeskittymät ovat luontevia paikkoja kielipesätoiminnan pilotoinnille esimerkiksi kahdella keskenään erilaisella paikkakunnalla. Etäyhteyksistä on paljon hyviä kokemuksia karjalan kielen elvytyksen yhteydessä, mutta etenkin aivan pienimpien lasten kohdalla on tärkeää kehittää myös kasvokkaisen kommunikaation ja kielenopetuksen malleja. Opetuksen etä- ja lähitoteutukset eivät sulje toisiaan pois.

Jos kielipesätoiminnan käynnistäminen ei ole välittömästi mahdollista esimerkiksi resurssien vajavaisuuden vuoksi, tulee karjalaa ensin tuoda päiväkoteihin kielirikasteisen opetuksen keinoin. Kielirikasteisella opetuksella tarkoitetaan opetusta tai muuta toimintaa, jonka sisällöistä korkeintaan 25 % annetaan muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi. Tällainen toiminta voi lisätä lasten kielitietoisuutta muttei kuitenkaan takaa karjalan kielen taitoa, jos he muuten kasvavat suomenkielisessä ympäristössä, sillä kattavan kielitaidon kehittyminen edellyttää jatkuvasti

ja kokonaisvaltaisesti karjalankielistä ympäristöä, kuten kielipesää⁹⁵. Se on kuitenkin tehokas tapa lisätä lasten ja lapsiperheiden kielitietoisuutta. On tärkeää, että kielipesätoiminnan käynnistämistä ryhdytään valmistelemaan kielirikasteisen opetuksen pilotoinnin rinnalla, ts. kielirikasteinen opetus ja kielipesät eivät ole vaihtoehtoisia vaan toisiaan täydentäviä kielenelvytyksen keinoja. Kielirikasteisesta opetuksesta poiketen kielipesän peruseräite on, että lapsille puhutaan alusta saakka ainoastaan vähemmistökieltä, vaikka he eivät kielipesään saapuessaan osaisi sitä lainkaan. Suomessa kielipesiä on hyödynnetty useiden uhanalaisten kielten elvytyksessä. Tällä hetkellä Suomessa toimii kaksitoista saamen kielipesää. Kielipesätoiminnan käynnistämistä ja koordinoimista on saamelaisien kohdalla hankaloittanut se, ettei toiminta ole lakisääteistä ja ettei esimerkiksi Opetushallitus tai opetus- ja kulttuuriministeriö ole antanut sen järjestämiseksi virallisia ohjeita. Lakisääntelyn puutteen vuoksi opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa saamelaisien kielipesätoimintaa vuoden kerrallaan. Myös romanikielen kielipesätoimintaa on järjestetty hankerahoituksella. Vastuu saamenkielisen kielipesätoiminnan järjestämisestä on kunnilla ja kaupungeilla, ja kielipesään osallistumisesta peritään tavallinen varhaiskasvatuserä. Saamelaiskäräjien rooli viestinviejänä saamelaisyhteisön ja kuntien ja kaupunkien välillä on ollut keskeinen, ja karjalankielisten tapauksessa vastaavaan koordinoivaan rooliin tarvitaan uusi toimielin, jollaista hahmotellaan luvussa 5.

Karjalankielisen varhaiskasvatuksen pilotoimintaa hankaloittaa karjalaa osaavien, pedagogisesti pätevien varhaiskasvattajien puute. Puutetta on mahdollista paikata karjalankielisten tarpeisiin räätälöityjen täydennyskoulutuskokonaisuuksien avulla ja mahdollistamalla aiempaa tehokkaammin karjalan opetusta tukevia aineyhdistelmiä yliopistossa. Varhaiskasvattajille voidaan tarjota karjalan perus- ja aineopintoja ja karjalankielisille pedagogisia opintoja. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa on mahdollista opiskella sekä karjalan kieltä että varhaiskasvatuksen opettajaksi, mikä mahdollistaa yhdistelmämoduulin toteuttamisen kohtuullisen helposti. Itä-Suomen yliopiston avoimen yliopiston valikoimaan kuuluvia karjalan kielen ja kulttuurin opintoja voidaan suunnata aiempaa voimakkaammin myös jo työelämässä oleville varhaiskasvatusalan ammattilaisille etenkin, kun otetaan huomioon, että Itä-Suomen yliopiston jatkuvan oppimisen keskus tarjoaa jo useita täydennyskoulutuskokonaisuuksia. Kielenopettajille ja -ammattilaisille suunnattujen täydennyskoulutusten tarve on todettu myös romanikielen elvytysohjelmassa (2022), ja Opetushallitus on suunnitellut romanikielisten kielipesien ohjaajille toimintaan valmentavia koulutuskokonaisuuksia. On kuitenkin huomattava, että romanikielen kielipesät ovat vastanneet sisällöltään ja toteutukseltaan enemmän

95 Pasanen 2022, s. 46–47.

karjalankielisiä keskustelukerhoja kuin kriteerit täyttävää varhaiskasvatusta tai esiopetusta, joten niiden ohjaajille suunnatut koulutukset eivät sellaisinaan sovellu käytettäväksi karjalan kontekstissa.

4.1.2 Kouluopetus

Karjalalla on opetuksen suhteen osittain erilaisia tarpeita kuin muilla koto- peräisillä vähemmistökielillä. Koska karjalankielisiä asuu eri puolilla Suomea eikä karjalaisilla ole kotiseutualuetta, on etäopetuksen käynnistämisen rooli keskeinen. Etäopetuksesta on onnistuneita kokemuksia esimerkiksi saamelaisyhteisöllä Suomessa⁹⁶. Saamen kielten etäopetusta koordinoivat Utsjoen kunta ja Saamelais- käräjät, ja sitä rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö määräaikaisena ”saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihankkeena”, joka on toiminut vuodesta 2018 alkaen. Oppilaita on yli sadasta koulusta ympäri Suomea, ja luku- vuonna 2023–2024 mukana oli yhteensä noin 170 oppilasta, jotka edustivat erilaisia taito- ja ikätasoja. Etäopetusta antavan opettajan lisäksi etäopetus vaatii toteu- tuakseen ainoastaan etäopetustilanteen valvojan, joka voi olla opettajan sijasta esimerkiksi kouluavustaja tai koulunkäynninohjaaja⁹⁷. Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävä opetus on oman äidinkielen täydentävää opetusta, jota annetaan Suomessa yli 70 kielellä. Karjalan kohdalla ongelmia etäopetuksen järjestämisessä ovat koordinoivan tahon puuttuminen, huono tietoisuus opetusmahdollisuuksista ja pätevien opettajien rajallinen määrä. Lisäksi muiden vähemmistökielten opetuksesta on tuttua hankaluus sijoittaa oppitunteja koulupäivän sisälle, jolloin täydentävän opetuksen tunnit järjestyvät usein koulun muun opetustarjonnan jälkeen hankalina aikoina⁹⁸. Etäopetuksen korostamisen lisäksi on hyvä arvioida, millä paikkakunnilla karjalan kielen opetusta voidaan opiskelijaryhmien toteutuessa pilotoida lähiopetuksessa.

Opetushallituksella on säännöllisesti haettavana valtionavustuksia kaksikielisen opetuksen laajentamiseen. Vuosina 2022–2023 ne tarkoitettiin varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen hankkeisiin, joissa laajennetaan ja kehitetään kaksikielistä opetusta sekä elvytetään kotoperäisiä kieliä ja lisätään niiden osaamista. Määritel- mään sisältyi myös kielirikasteinen opetus. Avustus soveltuisi hyvin karjalan kielen opetuksen edistämiseen, jos hakijaksi löytyisi jokin koulu. Paitsi etäopetuksena

96 Sovellettavuudesta muihin oppiaineisiin ks. Härmälä 2023, s. 118.

97 Tosiasiassa ohjaajaa ei aina ole ollut käytettävissä saamen kielten etäopetuksessa, ks. Härmälä 2023, s. 90–91.

98 Ks. esim. Härmälä 2023, s. 80–82.

järjestettävän oman äidinkielen opetuksen myös kaksikielisen opetuksen laajentamisen hankkeisiin tarvitaan koulujen kanssa yhteistyötä tekevä koordinoiva taho, jollaisena esimerkiksi asiantuntijatyöryhmän esittämä karjalankielisiä edustava julkisoikeudellinen yhdistys voisi toimia (ks. luku 5). On kuitenkin huomattava, ettei kielirikasteinen opetus yksin riitä vaan karjalankielisen opetustarjonnan laajentamisessa on välittömästi tähdättävä ennen kaikkea oman äidinkielen opetukseen, jota voidaan täydentää muilla opetusmuodoilla. Kielirikasteinen tai kaksikielinen opetus voi parhaimmillaan lisätä myös suomenkielisten lasten kielitietoisuutta ja innostaa vanhempia sijoittamaan oppilaita laajempaan karjalankieliseen opetukseen. Oman äidinkielen opetuksen osalta on tärkeää lisätä kuntien, koulujen ja vanhempien tietoisuutta opetusmahdollisuuksista. Myös tässä työssä on avainasemassa Opetushallitus, joka voi vaikuttaa asiaan niin viestinnällään kuin erikseen kuntia tiedottamalla.

Toisen asteen oppilaitoksen opiskelijat voivat jatkossakin hyödyntää Itä-Suomen yliopiston avoimen yliopiston karjalan kielen ja kulttuurin tarjontaa, jota voidaan kehittää edelleen. Myös kansalaisopistojen kursseja on mahdollista sisällyttää toisen asteen opintoihin, mutta tällöin kurssien tulee olla opintopisteperusteisia. Karjalan kielen opintopistekursseja on järjestetty yhdessä kansalaisopistossa. Sekä avoimen yliopiston että kansalaisopistojen tarjoamia opiskelumahdollisuuksia tulee kehittää, mutta mahdollisten integrointien yhteydessä on otettava huomioon yliopiston ja kansalaisopistojen kurssien tämänhetkiset, pääasialliset kohderyhmät. Yliopistotason kurssit voivat olla toisen asteen oppilaitoksissa opiskeleville paikoin liian hankalia, mutta on pidettävä huolta siitä, että yliopisto-opiskelijat saavat moninaistuvista ryhmistä huolimatta kurssin opintopistemäärää vastaavaa opetusta, ts. yliopisto-opiskelijoille tarjottavien kurssien sisällöissä ei voida integroimisen vuoksi tehdä kompromisseja. Kansalaisopistoissa ongelma on päinvastainen, sillä monet kurssit ovat vuosien saatossa kehittyneet vapaamuotoisiksi keskustelukerhoiksi, koska kurssien opettajilla ei ole riittäviä materiaaleja tai tukenaan esimerkiksi opetussuunnitelmaa tai muita kielitaidon järjestelmällisen arvioinnin työkaluja⁹⁹. Toisen asteen opiskelijoiden voi olla hankalaa saavuttaa riittäviä oppimistuloksia vapaamuotoisilla kursseilla, mutta kurssien kehittäminen tavoitteellisempaan suuntaan voi karkottaa niiden vakiintunutta asiakaskuntaa, johon kuuluville kurssi voi olla ainoa säännöllinen karjalankielinen vuorovaikutustilanne.

99 Päivi Harjusalmen asiantuntijapuheenvuoro asiantuntijatyöryhmän kokouksessa 15.11.2024.

Laajempien ja paremmin tunnustettujen oppimistulosten saavuttamiseksi kansalaisopistoissa on tehty työtä, josta hyvä esimerkki on vuosina 2021–2022 Opetushallituksen rahoittama ja Linnalan, Ilimantsin ja Joensuun alueen kansalaisopistojen hanke karjalan kielen osaamismerkkin luomiseksi¹⁰⁰. Hankkeen aikana kehitettiin karjalan kielelle sopiva ja kielitaidon eurooppalaiseen viitekehykseen perustuva Open Badge -osaamismerkki, jonka opiskelija voi halutessaan suorittaa karjalan kielen kansalaisopistokursseilla. Osaamismerkki suoritetaan portfolioityönä ja sen voi suorittaa esimerkiksi vain kirjallisesta kielenkäytöstä tai kurssin tavoitetasoa alemmalla tasolla. Vuoden 2022 loppuun mennessä osaamismerkkejä oli suoritettu 48 kappaletta¹⁰¹. Osaamismerkkin eteen tehtyä työtä voidaan jatkossa hyödyntää opetussuunnitelmien, opettajan oppaiden ja monenlaisten aikuisille suunnattujen koulutuskokonaisuuksien suunnittelussa.

Osaamismerkkin kehittämisen lisäksi erillisten toisen asteen opiskelijoille suunnattujen mutta Itä-Suomen yliopistossa tai kansalaisopistoissa organisoitujen kurssikokonaisuuksien pilotoiminen on varteenotettava idea, joka kuitenkin vaatii toteutuakseen riittäviä resursseja. Myös pelkästään toisen asteen opiskelijoille suunnattujen kurssien suunnittelussa on mahdollista hyödyntää aiempia kokemuksia etäopetuksesta sekä taitotasomerkkin suoritusvaatimuksia.

Kaikkea karjalan kielen kouluopetusta hankaloittaa pätevien opettajien puute. Karjalan parissa työskenteleviä opettajia on vähän, eikä heistä kaikilla ole peruskoulutuksessa tai toisella asteella työskentelyn mahdollistavaa pedagogista koulutusta. Tilannetta vaikeuttaa se, ettei Itä-Suomen yliopistossa vain sivuaineena tarjottavaa karjalan kieltä ja kulttuuria toistaiseksi katsota opetettavaksi aineeksi, eli opiskelija ei laajojenkaan karjalan opintojen perusteella saa oikeutta pedagogisiin opintoihin, ellei hänellä ole siihen oikeutta muun aineen, yleensä pääaineensa, kautta. Karjalaa opiskelevien tutkinto-opiskelijoiden tilanteen helpottamisen lisäksi opettajapulaa voidaan paikata tarjoamalla karjalan kielen opettajille mahdollisuus pedagogiseen täydennyskoulutukseen esimerkiksi hankerahoituksella ja toisaalta markkinoimalla karjalan kielen sivuaineopintoja Itä-Suomen yliopistossa suomen kielen opettajaksi opiskeleville. Erityisen tärkeää on jatkossa kouluttaa karjalan kielen opettajia, joilla on työllistävä aineyhdistelmä. Karjalan ja suomen, karjalan ja ruotsin ja karjalan ja englannin opettajilla on ainoastaan karjalan opettajia paremmat valmiudet

100 Ks. lisätiedot [hankkeen Wordpress-alustalta](#).

101 Päivi Harjusalmen asiantuntijapuheenvuoro asiantuntijatyöryhmän kokouksessa 15.11.2024.

työllistyä peruskouluihin ja kehittää karjalan kouluopetusta. Keskeistä on myös valmistella ja kehittää karjalankielistä kouluopetusta rutinoivia rakenteita, kuten oppimateriaaleja, ohjeistuksia ja opetussuunnitelmia.

4.1.3 Aikuiskoulutus

Aikuisten kielikoulutuksella voidaan turvata muun muassa opettajien ja varhaiskasvattajien ja perheissään kieltä käyttävien mahdollisuus kokonaisvaltaisen kielitaidon saavuttamiseen, vahvistamiseen ja ylläpitoon.

Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen ja kulttuurin opetuksen jatkuvuus on turvattava. Tällä hetkellä karjalan kielen opetus on osa Itä-Suomen yliopistolle osoitettua kansallista erityistehtävää, joka sidotaan osaksi yliopistojen ja OKM:n välistä tulossopimusta¹⁰². Tulossopimuskausien kesto on neljä vuotta. On keinoja, joilla karjalan kielen ja kulttuurin oppiaineen asemaa voidaan lujittaa. Yliopistojen velvollisuuksista ja eri alojen opetuksesta on linjattu Opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksessa yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä¹⁰³ ja sen liitteessä, jota on viimeksi muutettu 13.1.2022 niin ikään opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella. Liitteessä määritellään muun muassa, että Oulun yliopistolla on velvollisuus järjestää alempaan ja ylempään korkeakoulututkintoon johtavaa opetusta saamen kielen alalla. On syytä selvittää, voidaanko myös Itä-Suomen yliopiston karjalan kieltä koskeva erityistehtävä opetuksen osalta sisällyttää liitteeseen huolimatta siitä, että tällä hetkellä karjalan kieltä ja kulttuuria on mahdollista opiskella vain laajana sivuaineena.

Etenkin varhaiskasvatuksen ja sosiaalialan ammattilaisille tulee tarjota esimerkiksi vuoden kestävä intensiivikurssi täydennyskoulutuksena kielipolun jatkuvuuden takaamiseksi. Keskeinen kohderyhmä ovat myös ne aikuiset, joilla on kiinnostusta mutta ei riittävästi uskoa ja taitoa karjalan kielen aktiiviseen käyttöön. Saamen kielille on tarjolla Saamelaisalueen koulutuskeskuksen toteuttama vuoden kestävä kokoaikainen intensiiviopetuskokonaisuus¹⁰⁴, joka on kielipesien ja kouluopetuksen lisäksi yksi keskeisimmistä kielenelvytyksen välineistä.

102 Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Itä-Suomen yliopiston välinen sopimus vuosille 2025–2028.

103 Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä annetun opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen liitteen muuttamisesta 12/2022.

104 Ks. [opetustarjonta Saamelaisalueen koulutuskeskuksen verkkosivuilla](#).

Intensiivikursseja voidaan räätälöidä eri ammattiryhmien tarpeisiin, ja niiden painopisteen tulee olla käytännöllisessä ja työelämärelevantissa karjalassa. Samansuuntaisesti on hyvä harkita karjalan kielen opintojen integroimista osaksi relevantteja toisen asteen tutkintoja. Romanikielen elvytysohjelmassa¹⁰⁵ on ehdotettu rakennettavaksi pilottina mahdollisuus romanikielen sisällyttämiseen sosionomin tutkintoon (20 op) Diakonia-ammattikoulussa ja kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkintoon (20 op) STEP-koulutuksessa. Koulutuksesta vastaisi Helsingin yliopiston romanikielen ja -kulttuurin oppiaine. Vastaavanlaista mallia tulee pohtia myös karjalankielisten kontekstissa. Integroidusta kielenopetuksesta hyötyisivät etenkin sosiaali- ja terveysalan opiskelijat, joista osa työllistyy ikäihmisten pariin ja kohdanee karjalankielisiä vanhuksia.

Yliopiston tarjoamat 1,5–2 vuotta kestävät karjalan perus- ja aineopinnot vastaavat monella tavalla intensiivistä kielenopetusta, vaikkakin opiskelija tyypillisesti opiskelee samanaikaisesti myös muita aineita ja siten käyttää opinnoissaan myös muita kieliä. Itä-Suomen yliopiston opinnot eivät kuitenkaan ole saavutettavia kaikille kieliyhteisön jäsenille. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kieliopinnot on suunniteltu yhteydessä Oulun yliopiston kanssa, mutta niiden fokus on käytännönläheisempi, ja ne sisältävät varsinaisten kielikurssien lisäksi käytännön kieliharjoittelua kielimestarin kanssa ja kulttuuriopintoja.

Mahdollinen vastaavien karjalan kielen intensiiviopintojen toteutuspaikka on Itä-Suomen yliopisto, jonka kansallisia erityistehtäviä karjalan kielen tutkimus, opetus ja elvytys ovat. Jo tällä hetkellä karjalan kielen ja kulttuurin kieliopinnot ovat käytännöllisiä, ja mukana opetuksessa on myös avoimen yliopiston opiskelijoita, minkä lisäksi toisen asteen opiskelijoilla on rajallinen mahdollisuus osallistua opetukseen. Toisin sanoen karjalan kielen ja kulttuurin oppiaineessa on kokemusta moninaisista opiskelijaryhmistä ja käytännönläheisen opetuksen järjestämisestä. On paikallaan pohtia, onko perus- ja aineopintojen opetustarjontaa hyödyntämällä mahdollista lisätä oppiaineen opetustarjontaan ensisijaisesti muille kuin yliopiston tutkinto-opiskelijoille suunnattua yhdistelmämoduulia. Yhdistelmämoduuli voi koostua soveltuvilta osin yliopiston kursseista, joiden teoreettisemmat osiot on korvattu esimerkiksi kieliharjoittelutyypillisellä toiminnalla, jolloin moduuli toimii intensiivisenä mutta saavutettavana kielikoulutuksena, joka on yhdistettävissä erilaisiin tutkintoihin myös muissa oppilaitoksissa. Kuvailun kaltaisen koulutuksen pilotoiminen onnistuisi verrattain vähin muutoksin, ja se voisi oikein markkinoituna ja asianmukaisesti resursoituna tavoittaa useiden eri alojen ammatillaisia ja opiskelijoita. Jos Itä-Suomen yliopisto toimii tulevaisuudessa aikuisille

105 Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen 2022.

suunnatun intensiivikoulutuksen toteuttajana, tulee karjalan kielen opetushenkilöstöä laajentaa ja uuden opintokokonaisuuden opetushallinnolle resursoida vastuutaho. Yliopiston nykyinen rahoitus ei ole riittävä uusien opintokokonaisuuksien pilotoimiseen.

Pitkäkestoisten intensiivikurssien lisäksi tulee vapaan sivistystyön kentällä tarjottavia karjalan kielen kursseja kehittää ja monipuolistaa. Kysyntää on esimerkiksi muutaman päivän tai viikon mittaisille karjalan kielen intensiivikursseille, jollaisia on aiemmin järjestänyt muun muassa Karjalan Liitto. Karjalan Liiton kielikursseihin sisältyi tyypillisesti Venäjän Karjalaan, karjalankieliseen ympäristöön tehtävä opintomatka, jollaiset eivät nykytilanteessa ole mahdollisia. Intensiivikursseja on mahdollista mukauttaa kokonaan Suomen puolella järjestettäväksi.

Karjalan opetusmahdollisuuksien lisäksi tulee parantaa myös karjalankielisten mahdollisuuksia todistaa oma kielitaitonsa. Tästä syystä tulee selvittää, millaisia valmisteluja karjalan kielen tai useampien karjalan eri murteiden lisääminen yleisten kielitutkintojen (YKI) piiriin vaatisi. Yleisten kielitutkintojen suunnittelusta ja valmistelusta vastaa Opetushallitus, jonka yhteydessä toimii yleisten kielitutkintojen tutkintotoimikunta, yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen kanssa. Yleiset kielitutkinnot ovat kaikille kielenopiskelijoille avoimia ja mittaavat opiskelijan taitoa käytännön kielenkäyttötilanteissa. Tutkintojen osa-alueet ovat puhuminen, puheen ymmärtäminen, kirjoittaminen ja tekstin ymmärtäminen, ja kokeen suorittanut henkilö voi käyttää todistuksiaan esimerkiksi työ- tai opiskelupaikkaa hakiessa. Tällaisen todistuksen arvo olisi keskeinen erityisesti niille karjalan kieliammattilaisille, jotka ovat saavuttaneet kielitaitonsa muualla kuin Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen kursseilla tai joiden kielitaito on yliopiston perus- ja jatkokurssien oppimistavoitteita korkeammalla tasolla. Karjalan yleistä kielitutkintoa tai yleisiä kielitutkintoja voidaan kehittää yhdessä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen oppiaineen kanssa ja karjalan osaamismerkkejä varten kehitetyn kielitaidon arviointiasteikon pohjalta. Pohjoissaamalla on YKI-tutkinto, joten aiempi esimerkki vähemmistökielisen tutkinnon luomisesta on olemassa.

Karjalaista kulttuuria käsitteleville kursseille on myös kysyntää, ja esimerkiksi karjalaisia vaatteita ja sukututkimusta koskevat verkkoluennot ja -kurssit ovat olleet suosittuja. Myös kulttuurikurssien vetäjille tulee tarjota työkaluja, joiden avulla heidän on mahdollista sisällyttää kursseihinsa karjalankielisiä sisältöjä. Jatkossa on tärkeää panostaa kieltä ja kulttuuria lähtökohtaisesti ja kokonaisvaltaisesti yhdisteleviin opintokokonaisuuksiin, jotka sekä parantavat osallistujien kielitaitoa että kehittävät heidän kielellistä ja kulttuurista identiteettiään. Mallia voidaan ottaa esimerkiksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tarjoamista lyhytkoulutuksista,

jollaisia voidaan integroida muihin aikuisopiskelijoille suunnattuihin koulutuskokonaisuuksiin. Etätoteutusten pilotoimiseen kannattaa panostaa myös aikuiskoulutuksessa.

Opetusmahdollisuuksien kehittämisen ja lisäämisen lisäksi tulee karjalan kielen kurssien saatavuutta parantaa, sillä kurssien huono saatavuus ja liian korkea hinta nousivat esille keväällä 2024 järjestetyssä karjalan kielen käyttöä käsittelevän kyselyn avovastauksissa kysyttäessä vastaajien tarpeista karjalan kielen käyttönsä lisäämiseksi¹⁰⁶. Tilannetta voidaan tasapainottaa muun muassa lisäämällä Opetushallituksen jakaman vapaan sivistystyön opetusseteliavustuksen perusteisiin maininta karjalan kielen opintojen tukemisesta. Opetusseteliavustuksella voidaan tukea kouluttautumisessa työttömiä, henkilöitä, jolla ei ole perusopetuksen jälkeistä koulutusta tai joilla on oppimisvaikeuksia, ja eläkeläisiä, jotka eivät ole ansiotyössä. Varsinaisten kriteerien lisäksi avustuksen perusteissa mainitaan opintuseteliavustusten erityinen tarve edistää opiskelijan saamen-, romani- tai viittomakielen opintoja. Karjalan kieli tulee lisätä tähän yhteyteen muiden kotoperäisten kielten rinnalle.

4.1.4 Oppimateriaalit

Karjalan oppimisen tueksi on tärkeää rakentaa uusia materiaalikokonaisuuksia sekä lapsille ja nuorille että aikuisille. Yksittäiset karjalankieliset harjoitus- ja koulukirjat ovat olleet hyvä alku, mutta opetustyön järjestelmällinen suunnittelu edellyttää laajempia, pedagogisesti laadukkaita, opetussuunnitelman tavoitteista lähteviä, tavoitteellista opiskelua tukevia materiaalikokonaisuuksia niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin sekä opettajien työn tueksi. Erityisesti sähköisiä ja etäopetukseen soveltuvia oppimateriaaleja tarvitaan lisää eri ikä- ja taitotasolle.

Hyviin tuloksiin voidaan päästä esimerkiksi ohjaamalla osavastuu jollekin oppimateriaaleille erikoistuneelle kustantamolle, opetus- ja kulttuuriministeriölle tai Opetushallitukselle, joista kaikilla on pedagogisen osaamisen lisäksi resursseja tuottaa pysyvästi säilyviä verkkojulkaisuja tai riittävän isoja painoksia sekä luoda nykypäivän kouluihin sopivia opetussuunnitelman tavoitteista johdettuja materiaaleja. Esimerkiksi Opetushallituksen tuottamat tai tilaamat materiaalit myös lisäävät karjalan opettamisen uskottavuutta ja madaltaisivat koulujen kynnystä kokeilla toistaiseksi liian työlääksi koettua kielirikasteista opetusta (ks. 2.1.). On

106 Tánzos & Jalava 2024; ks. myös Jalava & Tánzos 2024.

tärkeää, että oppimateriaaleja laativat karjalan kielen asiantuntijat ovat kielenopetuksen pedagogiikkaan perehtyneitä ammattilaisia tai toimivat ko. asiantuntijoiden kanssa tiiviissä yhteistyössä.

Ammattimaiset ja riittävät oppimateriaalit auttavat osaltaan myös opettajapulassa ja keventävät yksittäisten opettajien työmäärää, sillä tällä hetkellä opettajien työajasta merkittävä osa kuluu materiaalien valmistamiseen tai niiden puutteen kompensoimiseen. Oppimateriaalien huonoon saatavuuteen tulee puuttua uusien oppimateriaalien tuottamisen lisäksi perustamalla karjalalle oma helppokäyttöinen oppimateriaalipankki. Esimerkiksi Suvikarjalan tietopankkiin, Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvyttämisen Opetusresurssit-sivulle ja opastajat.net-sivustolle (ks. 2.1.3.) on jo koottu joitakin oppimateriaaleja, mutta on syytä panostaa yhden ajantasaisen ja kattavan materiaalipankin kehittämiseen. Eri oppiaineiden avoimia oppimateriaaleja on kerätty aiemmin Opetushallituksen ylläpitämään Avointen oppimateriaalien kirjastoon, jonka valikoimiin on harkittu lisättävän myös karjalan-kielisiä materiaaleja.

Avointen oppimateriaalien kirjasto on kuitenkin karjalan opettajien tarpeisiin suhteutettuna raskas käyttöliittymältään, minkä lisäksi siihen ladattavat materiaalit suositellaan lisensoitaviksi Creative Commonsin lisensoitavilla Nimeä 4.0 tai Nimeä-JaaSamoin. Kumpikin lisenssi takaa oppimateriaalin laatijalle oikeuden tulla mainituksi mutta antaa käyttäjälle materiaaliin täyden muokkausoikeuden. Myös kaupallinen käyttö on sallittu. Koska karjalan eri päämurteiden normittaminen on vielä osin kesken ja ajantasaisia oppimateriaaleja vähän, voi näin laajan käyttöoikeuden antaminen olla epäedullista. Ensin onkin tärkeää varmistaa, että karjalan kaikille päämurteille luodaan laadukkaita ja pedagogisten ammattilaisten tuottamia tai heidän kanssaan yhteistyössä tehtyjä oppimateriaaleja. Nämä uudet oppimateriaalit tulee sisällyttää oppimateriaalipankkiin, jonka kaikkia materiaaleja tulee voida käyttää vapaasti ja maksutta niin itseopiskelussa kuin kouluissakin. Rajoittamatonta muokkausoikeutta ei tarvita.

4.1.5 Perheiden tuki ja kielitietoisuuden lisääminen

Kielipesän ja etäopetuksen pilotointi edellyttää paitsi itse toiminnan järjestämistä myös tietoisuuden lisäämistä kielen elvytyksen tarpeista ja keinoista. Erityisen tärkeää on, että tieto kielipesään ja etäopetukseen osallistumisen mahdollisuudesta saavuttaa karjalankielisten lasten vanhemmat. Romanikielen elvytysohjelmassa¹⁰⁷

107 Suomen romanikielen elvytysohjelma 2022, s. 40.

on todettu Opetushallituksen selvitykseen¹⁰⁸ viitaten, että valtaosa romaniperheistä ei tiedä mahdollisuudesta sijoittaa oppilaita valtionavusteisen perusopetusta täydentävän romanikielen opetuksen oppilasryhmiin, koska asiasta ei tiedoteta tai koska romanikielen oppimista ei pidetä tärkeänä. Aktiiviseen ja kannustavaan viestintään tulee siksi panostaa karjalankielisen lapsille suunnatun varhaiskasvatuksen ja karjalan kielen opetuksen pilotoinnin suunnittelussa.

Tietoisuuden lisäämisen voi aloittaa jo neuvolassa, mistä hyvänä esimerkkinä toimii Saamelaiskäräjien valmisteleva ja saamelaisalueella neuvoloissa perheille jaettu Onko kieli kotona? -opas¹⁰⁹ vähemmistökielisen lapsuuden tueksi. Opasta tai esitettä voidaan hyödyntää myös karjalan tapauksessa, joskin esitteen jakamisperustetta täytyy harkita tarkkaan, sillä karjalankielisyys ei ole saamelaisuuden tapaan alueellista tai usein esimerkiksi nimen perusteella näkyvää. Aiheesta jo tietoisten vanhempien tueksi Karjalan Sivistysseura on julkaissut Natalia Antonovan kirjoittaman ABC – Lapsen kanssa karjalaksi -kirjan¹¹⁰, joka on saatavilla suomeksi, venäjäksi, liivinkarjalaksi ja vienankarjalaksi. Kirja käsittelee laajasti ja ajantasaiseen tutkimuspohjaiseen ymmärrykseen perustuen karjalan opettamista lapsille sekä kotona että kielipesissä ja antaa käytännön ohjeita karjalan puhumiseen erilaisissa tilanteissa. Teos on syytä tuoda aiempaa laajemman joukon saataville esimerkiksi ilmaisen verkkoversion avulla.

Keskeistä on, että perheiden tueksi tarvitaan yleistä kielitietoisuutta luomaan pohjaa kestäväälle kaksikielisyydelle kotona ja päätökselle sijoittaa lapsi karjalankieliseen kielipesään tai kouluopetukseen, kun se tulee mahdolliseksi. Tietoa tarvitaan myös kielen omaksumiseen vaadittavista toimista. Esimerkiksi kieli-mentorointi tai kielimestari- ja -kummitoiminta soveltuu tilanteeseen, jossa lapsella on jo olemassa jonkinlainen kieliympäristö. Suomenkielisessä ympäristössä elävälle lapselle esimerkiksi päiväkodissa vierailevan kielimestarin kautta saatava syöte kieltä ei riitä edistämään kielen omaksumista, vaikka se voikin vahvistaa kiinnostusta ja identiteettiä¹¹¹. Sen sijaan tarvitaan jatkuvaa ja systemaattista karjalankielistä ympäristöä. Vertaistuen merkitys korostuu etenkin, koska moni karjalaa lapsilleen puhuva vanhempi on opiskellut kieltä vasta aikuisiällä. Uhanalaisen kielen siirtäminen lapselle voi olla erityisen haastavaa, kun oma kielitaito on vielä vajavainen.

108 Rajala & Schwartz 2020.

109 Pasanen & Saamelaiskäräjät 2020.

110 Antonova 2022.

111 Pasanen 2022, s. 49–50.

Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke on järjestänyt karjalan puhumisesta lasten kanssa kiinnostuneille suunnattuja verkkotapaamisia, joiden keskiössä on ollut vertaistuellinen keskustelu. Vastaavaa toimintaa on syytä jatkaa, minkä lisäksi lapsiperheille voidaan tuottaa monikielisyyttä ja kielenelvytystä käsittelevää materiaalia, kuten verkkoluentoja (vrt. Saamen kielineuvola 2.0).

Keskeisimpiä haasteita on kieliympäristöjen puute. Monilla karjalan kieleen sitoutuneista perheistä on mahdollisuus lukea lapselle karjalaksi mutta ei taitoa tai rohkeutta puhua kieltä aktiivisesti arjessa. Joillakin perheillä on mahdollisuus isovanhempien tai tuttavien kautta järjestää lapsilleen tai koko perheelle karjalankielisiä kieliympäristöjä, mutta monet kaipaavat kielikerhoja tai muita ohjattuja kielenkäyttötilanteita. Kerhojen järjestämisestä on olemassa hyviä kokemuksia: Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke on tukenut sekä taloudellisesti että kieliapua ja ohjausta tarjoamalla Pohjois-Vienan seuran vienankarjalan kielen ja kulttuurin kerhoja ja leirejä, joille on osallistunut 10–12 lasta. Myös Helsingissä ja Siilinjärvellä on vuonna 2024 tarjottu karjalankielistä kerhotoimintaa lapsille. Helsingissä Keskustakirjasto Oodin tiloissa järjestetty kerhotoiminta on ollut erityisen suosittua, ja osallistujamäärät ovat ylittäneet järjestäjien kaikki odotukset. Lisäksi Valtimolla on aiemmin kokoontunut karjalankielinen Linduzet-muskariryhmä, ja Joensuussa on järjestetty nuorille ja nuorille aikuisille suunnattua karjalankielistä keskustelukerhoa. Keskustelukerhoon on tyypillisesti osallistunut 10–20 nuorta¹¹². Nuorten ja nuorten aikuisten tuki on keskeinen osa perheiden tukea ja karjalankielisten pikkulapsiperheiden auttamista, koska nuoret ja tulevat vanhemmat tarvitsevat tukea oman kielitaitonsa kehittämiseen voidakseen siirtää karjalan myös lapsilleen¹¹³. Kerhotoiminnasta vastanneiden tahojen kokemuksia voidaan hyödyntää esimerkiksi kielipesäryhmien perustamisessa.

Keskeiset haasteet kaikilla opetusasteilla

Haasteisiin vastaavat toimenpiteet esitellään luvussa 6.

- Opetusta koordinoivan tahon puute: toimenpide 1
- Karjalankielisen varhaiskasvatuksen ja karjalan kouluopetuksen puute: toimenpiteet 6 ja 7
- Karjalankielisen aikuiskoulutuksen puute: toimenpide 8
- Nykyaikaisten oppimateriaalien puute: toimenpide 10 ja 21
- Pätevien opettajien vähäinen määrä: toimenpiteet 8, 9 ja 11

112 Tiedot karjalan kielen elvytyshankkeelta ja sen yhteistyökumppaneilta.

113 Nuolijärvi, Pasanen & Sarhimaa 2021.

- Osaamisen tunnistamisen huonot mahdollisuudet: toimenpiteet 12 ja 13
- Pikkulapsiperheiden puutteellinen tuki ja heikko kielitietoisuus: toimenpide 22

4.2 Kielen käyttö ja sen seuranta

Vähemmistökieli, jonka käyttö jokapäiväisessä elämässä työyhteisöissä ja arjen asioinnissa ei ole mahdollista, joka monikielisissä perheissä ja yhteisöissä ei ole itsestään selvä yhteinen kieli ja jota moni sen käyttäjistä vasta opettelee, tarvitsee erikseen luotuja kielenkäyttötilanteita. Sen käyttäjät tarvitsevat lisäksi jatkuvasti vähemmistökielillä toimitettuja ja julkaistuja sisältöjä.

Vuonna 2024 tehdyn karjalan kielen käyttöä tarkastelleen kyselytutkimuksen vastaajista hyvin monet mainitsivat toiveenaan tilaisuudet ja mahdollisuudet kielen käyttämiseen arjessa, kun heiltä kysyttiin, minkä asian pitäisi muuttua, jotta he käyttäisivät karjalan kieltä useammin tai laajemmin. Hyvin monissa vastauksissa toiveina mainittiin mediasisällöt, kirjallisuus ja muut kielituotteet sekä keskustelu- ja vapaa-ajan kerhot karjalaa puhuvien yhteen kokoajina. Esiin nousivat myös opetukseen sekä kielen näkyvyyteen ja lakisääteiseen statukseen liittyvät asiat kielen käytön edistäjinä.

Kielen opetukselle ja oppimiselle, tutkimukselle ja huollolle on valmiiden, jo säädelyjen organisaatioiden kuten varhaiskasvatusyksiköiden, oppilaitosten ja yliopistojen kautta mahdollista niiden tehtäviä ja vastuita muokkaamalla perustaa kieltä osaltaan ylläpitäviä pysyviä rakenteita. Kielen riittävien käyttömahdollisuuksien varmistaminen opetuksen ja oppimisen organisaatioiden ulkopuolella edellyttää toimia useammalla yhteiskunnan alueella. Karjalan näkökulmasta keskeisimpiä ovat karjalankieliset mediapalvelut ja julkaisut sekä nimenomaisesti vapaa-ajan karjalan kielen puhumista ja käyttöä varten ylläpidettävät yhteisöt kuten keskustelu- ja harrastuskerhot.

4.2.1 Karjalankielinen media ja kulttuuripalvelut

Omakielisen median rooli kielenelvytyksessä ja erityisesti kielen siirtämisessä lapsille on keskeinen. Ensiarvoisen tärkeitä ovat audiovisuaaliset materiaalit, jotka karjalan puhujien hyödyttämisen lisäksi lisäävät valtaväestön tietoisuutta eri kielistä. Näkyvyys lujittaa kielen asemaa osana yhteiskuntaa. Samalla näkyvyydestä seuraava kielitietoisuus ja se, että karjalankieliset tunnistetaan karjalankielisiksi,

vahvistavat puhujien kielellistä itsetuntoa. Erityinen tarve on karjalankielisille ajan-kohtaisohjelmille ja lapsille ja nuorille suunnatuille sisällöille, kuten karjalaksi tuotetuille tai dubatuille lastenohjelmille. Kielenelvytyksen teoriaan ja tutkimukseen perustuvat tavoitteet ja kieliyhteisön toiveet tukevat toisiaan, sillä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen järjestämässä palautekyselyssä (2023) hankkeelta toivottiin erityisesti dubattujen lastenohjelmien ja podcastien edistämistä¹¹⁴.

Karjalankielisissä uutispalveluissa on puutteita, kuten uutiskoosteiden jääminen kesätauolle ainoan toimittajan kesäloman ajaksi ja se, ettei karjalankielisille sisällöille ole omaa toimitusta. Karjalankielisen toimituksen perustaminen on tärkeää, sillä oma toimitus mahdollistaa sekä tuotettavien palveluiden laajentamisen kattaamaan esimerkiksi somesisältöjä että erityisesti karjalankielisiä koskettavien aiheiden käsittelyn. Myös palveluiden ympärivuotisen jatkuvuuden varmistaminen on mahdollista vain silloin, kun uutispalveluista vastaa yhden henkilön sijaan varsinainen toimitus.

Karjalankielisen kirjallisuuden rooli on keskeinen etenkin riittävän lukutaidon saavuttamiseksi. Kirjallisuus voi yhdistää hajanaisia puhujayhteisöjä ja vahvistaa puhujien kielellistä identiteettiä. Maailmankirjallisuuden klassikoiden käännökset voivat osoittaa, että pienikin kieli sopii korkeakirjalliseen käyttöön¹¹⁵, ja tunnettujen teosten kuten Muumi-kirjojen karjalannokset ovat lisänneet kielitietoisuutta myös valtaväestön keskuudessa. Karjalankielisen kirjallisuuden luomiseen tähtäävää käännöstoimintaa (ks. 2.4.) on osaltaan ollut mahdollistamassa Itä-Suomen yliopistossa vuosina 2014–2018 toiminut Kiännä!-hanke¹¹⁶, jonka aikana tarjottiin yliopistotasoisia käännösopintoja karjalan kielen puhujille. Hanke on päätyttyään vaikuttanut myös Itä-Suomen yliopistossa vuosittain tarjottaviin käännöskursseihin. Kääntäjien työskentelyä on viime vuosina tukenut Karjalan Sivistysseura. Karjalaksi kirjoitettua ja käännettävää kirjallisuutta on syytä tukea myös tulevaisuudessa, minkä lisäksi tulee kantaa huolta kirjallisuuden saatavuudesta ja ottamisesta esimerkiksi kirjastojen valikoimiin.

Tukea tarvitaan monipuolisesti erilaisten karjalankielisten kulttuurituotteiden laatimiseen. Karjalan kielen elvytyshanke on materiaalityössään painottanut audiovisuaalisia aineistoja, ja painopisteestä on syytä pitää kiinni myös muussa karjalan

114 Ks. [kyselyn tuloksia käsittelevä kirjoitus Itä-Suomen yliopiston karjalan elvyttämisen blogissa](#).

115 Iso-Ahola 2022, s. 54–56.

116 Ks. lisää [Kiännä!-hankkeen blogista](#).

kielen elvytystoiminnassa. On syytä myös selvittää, kohtaavatko karjalaa käyttävät taiteilijat erityisiä haasteita hakiessaan taiteilija-apurahoja, ja edistää apurahoja koskevan tiedon välittymistä kieliyhteisön sisällä. Tähän saakka karjalankielistä taidetta ovat rahoittaneet karjalan kielen elvytyshankkeen ja Karjalan Sivistysseuran lisäksi ainakin Onnenmäki-säätiö, Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö ja Suomen Kulttuurirahasto.

4.2.2 Yhdistysten ja yhteisöjen kielenedistämistyö

Yhdistysten, yhteisöjen ja vapaaehtoisten yksityishenkilöiden työpanos on ollut keskeinen karjalan kielen elvyttämisessä. Useita hyviä toimintatapoja on pilotoitu, mutta moni hanke on jäänyt kesken tai vaille jatkoa rajallisten resurssien vuoksi. Vapaaehtoisten kokemuksia on mahdollista hyödyntää institutionaalisten rakenteiden ja vastuutahojen rakentamisessa. Vähimmilläänkin vapaaehtoiset tarvitsevat päätoimista, jatkuvaan rahoitukseen perustuvaa tukea, kuten kielen-tarkastus- ja käännösapua sekä ohjausta toiminnan suunnitteluun. Tähän saakka tuen toteutuksesta on vastannut opetuksen, tutkimuksen ja kielenhuollon ohella Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke, ja sen saatavuus on ollut riippuvaista elvytyshankkeen kieliasiantuntijoiden muusta työtilanteesta ja käynnissä olevista kursseista. Itä-Suomen yliopisto ei myöskään pysty rahallisesti tukemaan pääasiallisesti taiteelliseksi katsottua toimintaa, vaikka se edistäisi kielen elpymistä ja kehittymistä. Yliopiston alaisuudessa toteutettavien yhteistyöprojektien muodot ovat muutenkin rajalliset esimerkiksi hallinnollisista syistä.

Karjalankielisten keskustelukerhojen verkostoa tulee laajentaa. Kerhot kokoontuvat tällä hetkellä useissa Suomen kaupungeissa, mutta kysyntää olisi useammillekin kerhoille. Toiminnan vapaaehtoisuus ja eri-ikäisistä ja -tasoisista keskustelijoista koostuvan ryhmän koordinoinnin hankaluus kasvattavat vapaaehtoisten kynnystä lähteä vetäjiksi, vaikka Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke on voinut maksaa vetäjänä toimiville työkorvauksen ja huolehtia mahdollisista tilavuokrista. Vuonna 2025 vastaavaa apua on tarjonnut myös Karjalan Sivistysseura. Kerhojen vetämisestä kiinnostuneille tahoille tulee nykyistä enemmän tarjota konkreettisia toimintamalleja ja ohjeita, yksilöllistä ohjausta ja mahdollisuuksien mukaan täydennyskoulutusta tai kursseja, kuten romanikielen keskustelukerhomaisten kielipesien vetäjille on tarjottu. Karjalankielisen kerhotoiminnan tukemiselle on vahvat perusteet, sillä toiminnasta on jo nyt enemmän kokemusta kuin romanikielisestä

kerhotoiminnasta silloin, kun sitä alettiin tukea¹¹⁷. Romanikielelle perustettiin 17 kerhoa, joista osa vakiintui ja toisten toiminta hiipui. Vaikka keskustelukerhoja vetivät paikalliset kielenpuhujat tai kielimestarit, osoittautui keskustelun pitäminen romanikielisenä hankalaksi¹¹⁸. Karjalan kohdalla tätä ongelmaa ei ole ollut ainakaan Itä-Suomen yliopiston Joensuussa järjestämässä kerhoissa, koska karjalankielinen yhteisö on siinä määrin yhtenäinen ja kielen asialle omistautunut, että jokaiseen tapaamiseen on osallistunut vetäjän lisäksi ainakin joitakin karjalaa hyvin taitavia henkilöitä, jolloin myös vasta-alkajat ovat nopeasti rohkaistuneet puhumaan. Hyvää kehitystä on syytä pitää yllä, ja keskustelukerhojen verkostoa on mahdollista kehittää esimerkiksi hankerahoituksen avulla. Hankerahoitus mahdollistaisi myös tiiviimmän toiminnan, sillä nyt keskustelukerhot ovat kokoontuneet kuukausittain. Kuukausittaisiin tapahtumiin osallistuvien kielisyöte jää melko satunnaiseksi.

4.2.3 Palvelut ja julkinen sektori

Mahdollisuus karjalan kielen käyttämiseen Suomessa julkisten palveluiden kielenä ei ole ensisijainen tavoite kielen käytön edistämiseksi. Karjalankieliset eivät myöskään muodosta alueellista keskittymää, jonka ympärille olisi mahdollista rakentaa omakielistä palvelukokonaisuutta vastaavalla tavalla kuin saamelaisille taataan saamen kielilain perusteella oikeus saamenkieliseen palveluun kotiseutualueellaan tietyissä julkisissa palveluissa.

Toisaalta myös saamelaisista merkittävä osa elää nykyisin kotiseutualueensa ulkopuolella, ja lisäksi digitaaliset palvelut ja verkkoasiointi ovat luoneet uusia mahdollisuuksia viranomaisille ja julkishallinnolle tiedon tarjoamiseen vähemmistökielillä ja esimerkiksi saamenkielisten verkkopalveluiden kehittämiseen. Karjalan kieltä voidaan hyvin myös alkaa käyttää ja hiljalleen lisätä viranomaisten ja julkishallinnon verkkosivuilla pysyväisluonteisen tiedotuksen ja asiakasohjauksen kielenä, vaikka varsinainen asiointi hoidettaisiin jatkossakin suomeksi. Pysyväisluonteisten ja ajoittain päivitettävien tietosisältöjen ja ohjeiden tarjoaminen osittain myös vähemmistökielillä voi olla hyvin vaikuttava, saavutettava ja myös käännöspalveluiden avulla toteutettavissa oleva keino viranomaisille edistää vähemmistökielten asemaa sen julkisen näkyvyyden ja kielen käyttäjille tarjottavien uusien kielisyötteiden ja -ympäristöjen avulla. Viranomaisia koskeva kielellisten

117 Opetushallituksen kaksi koulutuskokonaisuutta romanikielen kielipesäohjaajille tarkoitukseen yhdenmukaistaa toimintaa ja antaa ohjaajille pedagogisia välineitä työhön. Romanikielen elvytysohjelma, s. 68.

118 Romanikielen elvytysohjelma, s. 68.

oikeuksien edistämismääräykset mainitaan saamen kielilain¹¹⁹ ja viittomakielilain¹²⁰. Viranomaisten velvollisuuden kotoperäisten vähemmistökielten käytön edistämiseen voi ulottaa myös karjalan kieleen, ja edistämismääräyksen toteuttamiseen on hyvä tarjota viranomaisten yhteistyönä pohdittuja keinoja ja esimerkkejä.

Tarve karjalankielisille julkisille palveluille opetussektorin ulkopuolella kohdistuu sosiaali- ja terveystieteisiin ja etenkin ikäihmisten palveluihin ja hoivaan. Suomessa asuu ensikielensä karjalaa oppineita ikäihmisiä, joille karjala on luontevin ja tietyissä tilanteissa viimeinen muistissa pysyvä vuorovaikutuskieli. Ylipäänsä on tarkasteltava mahdollisuuksia julkishallinnon henkilöstön kielitaidon hyödyntämiseen palveluiden tarjoamisessa ja pohdittava toimintamalleja, joiden avulla karjalan kieltä osaavia eri alojen ammattilaisia voidaan tunnustaa ja heidän kielitaitoaan saada kohdennetuksi palveluissa karjalan kielestä hyötyville eri ikäisille ihmisille. Saamen kielilain säädetty oikeus virkavapaaseen kielitaidon hankkimista varten voi olla yksi hyvä askel kohti karjalan kielen näkyvyyden ja saavutettavuuden parantamista Suomen kielimaisemassa julkishallinnon palveluiden kautta.

4.2.4 Kielen käytön seuranta

Kaikkia karjalan kielen elvytys- ja toimenpideohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä on syytä seurata opetus- ja kulttuuriministeriössä, jonka toimialaan suurin osa uhanalaisen vähemmistökielen tukitoimista kuuluu. Elvytysohjelman tavoitteiden etenemisen seurannan lisäksi karjalan kielen tilannetta Suomessa tulee seurata säännöllisesti samassa hengessä kuin saamen kielten, viittomakielten ja ruotsin kielen tilannetta Suomessa seurataan. Karjalan kielen käytön seurantaan on syytä kehittää sen tarpeisiin soveltuva barometri tai muu vastaava väline, joka toistetaan kontrolloidusti ja ammattimaisesti esimerkiksi viiden vuoden välein ja jolla seurataan kielitilanteen muutoksia. Esimerkiksi vuonna 2024 ensimmäisen kerran toteutettu karjalan käyttöä kartoittanut kysely¹²¹, joka on osin vertailukelpoinen 2010-luvun alun ELDIA-kyselytutkimuksen kanssa, voi toimia barometrin pohjana. Ajantasaisen tiedon saaminen on erityisen tärkeää, koska etenkin nuorten käyttämä karjala kehittyy nopeasti ja nuorten puhujien määrän voidaan viime vuosina olettaa kasvaneen merkittävästi. Kehitystä on syytä seurata, jotta tilanteen muutokseen voidaan reagoida ajantasaisesti ja asianmukaisesti.

119 Saamen kielilaki 2003/1086, 15 §.

120 Viittomakielilaki 2015/359, 3 §.

121 Tánčzos & Jalava 2024.

Tärkeä osa seurantaa ja elvytystoiminnan läpinäkyvyyttä on yhteydenpito kieliyhteisön ja kielenelvytyksen vastuutahojen välillä. Kieliyhteisön jäsenten tulee saada ajantasaista tietoa kielenelvytyksen tavoitteista ja voida esittää omia näkemyksiään. Luvussa 5 esitetystä ehdotuksesta karjalan kielen tuen rakenteesta otetaan huomioon myös karjalankielisen yhteisön kuuleminen ja mahdollisuudet käydä vuoropuhelua kieliyhteisön kanssa.

Kielen käytön ja seurannan keskeiset haasteet

Haasteisiin vastaavat toimenpiteet esitellään luvussa 6.

- Monipuolisten ja eri ikäryhmille suunnattujen mediasisältöjen puute: toimenpide 14
- Uutis- ja ajankohtaissisältöjen puute: toimenpide 14
- Karjalan käyttötilanteiden rajallisuus: toimenpiteet 15 ja 16
- Kieltä elvyttävien järjestöjen resurssien puute: toimenpide 15
- Karjalankielisen viranomaisviestinnän ja tiedottamisen puute: toimenpide 14
- Karjalan kielen seurantatyökalun (esimerkiksi barometri) puute: toimenpide 17

4.3 Kielen tutkimus, kehittäminen ja huolto

Karjalan kielen tutkimus on osa Itä-Suomen yliopiston karjalaa koskevaa valtakunnallista erityistehtävää, johon kuuluvat myös karjalan opetus ja elvyttäminen. Elvyttäminen sisältää vastuun erityisesti kielen kehittämisestä ja ajanmukaisena pitämisestä. Tätä työtä on tehty Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytys-hankkeessa muun muassa sanasto- ja sanakirjatyön keinoin, ja työtä tulee jatkaa pitkäjänteisesti ja pysyvästi. Lisäksi karjalan kielen elvytyshankkeesta on muiden asiaa ohjailevien elinten puutteessa muodostunut auktoriteetti, jonka puoleen kieliyhteisön jäsenet kääntyvät esimerkiksi kielenhuoltoon liittyvissä pulmissa.

Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen oppiaineen kielityön tueksi on perustettava pysyvä yliopiston ulkopuolinen ja siten esimerkiksi yliopiston tulossopimuskausista riippumaton karjalan kielen asiantuntijaelin, jonka vastuulla on antaa kielen asemaa ja käyttöä koskevia suosituksia. Huhtikuussa 2024 asiantuntijatyöryhmä suositteli opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Kotimaisten kielten keskukselle pysyvän karjalan kielen lautakunnan perustamista Kotimaisten kielten keskuksen tai sen tehtäviä

jatkossa hoitavan virastokokonaisuuden yhteyteen¹²² (ks. myös 2.2.). Suosituksessa hahmotellun lautakunnan tehtävinä olisi seurata ja edistää karjalan kielen käyttöä yhteiskunnassa ja antaa kielen asemaa ja käyttöä koskevia suosituksia. Lautakunnan jäsenmäärän, jäsenten nimittämisen, toimikausien sekä sen käytännön toiminnan järjestämisen yhteistyössä käytännön kielityötä tekevän yliopiston kanssa olisi hyvä olla linjassa muiden Kotuksen yhteydessä toimivien lautakuntien, etenkin saamen, romanikielen ja viittomakielten lautakuntien toiminnan kanssa. Lautakunnan perustaminen nostaisi karjalan tässä suhteessa samalle tasolle muiden Suomessa puhuttujen kotoperäisten vähemmistökielten kanssa.

Karjalan kielen tutkimuksesta on tulevaisuudessakin huolehdittava. Karjalaa ja karjalankielisiä tutkitaan useissa suomalaisissa yliopistoissa, ja viime vuosina tutkimusta on tehty muun muassa Itä-Suomen yliopiston Karjala ja kielikontaktit -tutkimusryhmässä, Karjalan tutkimuslaitoksella ja karjalan kielen elvytyshankkeen yhteydessä. Karjalaa on enenevässä määrin käsitelty myös alempiin ja ylempiin korkeakoulututkintoihin sisällytettävissä opinnäytetöissä, joiden pääaineita ovat viime vuosina olleet esimerkiksi sosiologia, vieraat kielet, kääntäminen ja viittomakielen tulkkaus.

Marginalisoidun ihmisryhmän tutkimukseen liittyy erityisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon. Lisäksi karjalan tapauksessa on korostuneen tärkeää ylläpitää dialogia tutkijoiden ja kieliyhteisön jäsenten välillä ja kantaa huolta siitä, että tutkimuksen hyödyt voivat mahdollisimman suoraan vaikuttaa kieliyhteisön jäsenten elämään. Tarvetta on etenkin käytännönläheisille tutkimusprojekteille, ja kieliyhteisössä tarvitaan muun muassa kieliteknologisia työkaluja ja uusia sanastoja. Itä-Suomen yliopisto on osaltaan pyrkinyt vastaamaan kieliyhteisön tarpeisiin kehittämällä matalalla kynnyksellä omaksuttavia sanastoja ja oppimateriaaleja, joita on julkaistu karjalan kielen elvytyshankkeen blogissa. Ensiarvoisen tärkeää on myös taata elvytyshankkeessa valmistellun karjalan kielen verkkosanakirjatyön jatkuminen ja kehittäminen, sillä tarve laajalle, ajantasaiselle karjalan kielen verkkosanakirjalle on ilmeinen. Tähän saakka hankkeessa on valmisteltu sanakirjan käyttöliittymää ja siihen on kerätty sanastoa karjalan kaikilla päämurteilla, mutta projektia ei ole mahdollista riittävän tehokkaasti edistää Itä-Suomen yliopiston nykyisillä resursseilla. Erinäiset kieliteknologiset apuvälineet,

122 Ehdotus karjalan kielen lautakunnan perustamisesta 2024. Opetus- ja kulttuuri-ministeriön hankeikkuna: Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän asettaminen OKM072:00/2024.

kuten konekääntimet ja ennustava tekstinsyöttö, ovat olennainen osa arkipäiväistä kielenkäyttöä ja vaikuttavat myös yksilöiden halukkuuteen opiskella ja käyttää ko. kieliä, joten niiden kehittämiseen tulee ohjata erillistä, riittävää rahoitusta.

Kielen tutkimuksen, kehittämisen ja huollon keskeiset haasteet

Haasteisiin vastaavat toimenpiteet esitellään luvussa 6.

- Vakituisen asiantuntijaelimen (esimerkiksi kielilautakunta) puute: toimenpide 19
- Sanastojen ja (verkko)sanakirjojen puute: toimenpide 20
- Kieliteknologisten apuvälineiden puute: toimenpide 23

4.4 Kielen status ja lainsäädäntö

Kielenelvytyksen oikeudellisen lähtökohdan muodostavat kielelliset ihmisoikeudet, joihin kuuluu yksilön oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kohdatuksi kielellään ja kielensä puhujana. Kielelliset ihmisoikeudet liittyvät myös laajempiin yksilönvapautta ja syrjimättömyyttä koskeviin kysymyksiin, sillä kielitaito ja mahdollisuus kommunikoida ovat keskeisiä yhteiskunnalliseen keskusteluun, vaikuttamiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen osallistumisen edellytyksiä. Kielellisiä ihmisoikeuksia edistetään esimerkiksi kuntia ja muita julkisia tehtäviä hoitavia tahoja velvoittavalla kielilainsäädännöllä, jonka täytäntöönpanoa ja soveltamista kukin viranomainen seuraa omalla toimialallaan. Lisäksi oikeusministeriö seuraa kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista ja antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä, ja saamelaiskäräjät seuraa saamen kielilain soveltamista ja voi antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä¹²³. Kielellisiä oikeuksia sivutaan muun muassa opetusta, sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja oikeuslaitosta koskevissa erillislaeissa. Lakeja voidaan soveltaa useisiin kieliin, mutta käytännössä ne ovat onnistuneet turvaamaan vain kansalliskielten ja joiltain osin parhaiten tunnettujen perinteisten vähemmistökielten puhujien kielellisiä oikeuksia.

Karjalaa koskevia säännöksiä on suomalaisissa lakiteksteissä vähän (ks. 3.1 Kielen status ja lainsäädäntö), ja ne takaavat karjalankielisille lähinnä passiivisia oikeuksia, kuten oikeuden muiden kieliryhmien tavoin määrittelemättömästi ylläpitää ja

123 Kielilaki 36.1 § ja 36.2 §, saamen kielilaki 28 §.

kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan¹²⁴ sekä oikeuden syrjimättömyyteen¹²⁵. Muiden kotoperäisten kielten osalta kielellisten oikeuksien täyttymistä edistävästä toimista määrätään erillislainsäädännössä. Karjalan kielelle tarvitaan saamen kielilain¹²⁶ ja viittomakielilain¹²⁷ rinnalle oma kielilaki, jolla karjalankielisten oikeudet, karjalan kielen olemassaolo ja sen kestävä kehitys vakiinnutetaan niiden kielten ja kieliryhmien joukossa, joista Suomella on erityinen velvollisuus huolehtia. Lisäksi karjalan kieli ja sen edistäminen tulee sisällyttää varhaiskasvatusta, opetusta ja tiedonvälitystä koskevaan erillislainsäädäntöön muiden kotoperäisten kielten rinnalla¹²⁸.

Vuonna 2024 julkaistu Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntö-oikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta käsittelee lainopillisen tutkimuksen keinoin suomalaista kielilainsäädäntöä ja keinoja, joita sen puitteissa voidaan käyttää uhanalaisen kielen parantamiseksi. Sen mukaan keskeistä vähemmistökieliryhmän oikeuksien turvaamisen kannalta on se, edellyttääkö perustuslaki, että ko. ryhmän kielellisistä oikeuksista säädetään tarkemmin lailla. Karjalan kieltä ei ole perustuslaissa erikseen mainittu, eikä siihen kohdistu lakivarausta samalla tavoin kuin saamen kieleen ja viittomakieleen¹²⁹.

Selvityksen mukaan lainsäädännön näkökulmasta pelkkä tarve kielilaille ei ole riittävä syy harkita perustuslaillisia muutoksia. Karjalan oman kielilain lisäksi perustuslakiin lisättävää mainintaa on karjalan kieliyhteisössä ja kielten uhanalais-tumisen ja revitalisaation tutkijoiden keskuudessa kuitenkin jo pitkään pidetty keskeisenä tavoitteena myös siksi, että se nostaisi karjalan symbolisesti samalle tasolle Suomen muiden kotoperäisten vähemmistökielten kanssa. Karjalan kielen tapauksessa tarve kielen olemassaolon tunnustamiselle ja sen aseman virallistamiselle myös valtaväestön silmissä on suuri erityisesti karjalan kielen pitkän näkymättömyyden vuoksi; tähän liittyy muun muassa se, että karjalan kieli suomen läheisenä sukukielenä hahmotetaan edelleen usein virheellisesti osaksi suomen kielen murteita, jolloin ajatus karjalan kielen edistämisestä ja kehittämisestä yhteiskunnassa jää vieraaksi. Karjalan muista kotoperäisistä vähemmistökielistä poikkeava laillinen asema on omiaan ruokkimaan tätä väärinkäsitystä.

124 Suomen perustuslaki 731/1999, 17 § 3 mom.

125 Suomen perustuslaki 731/1999, 6 §.

126 Saamen kielilaki 1086/2003.

127 Viittomakielilaki 259/2015.

128 Dahlberg 2024, s. 59; Sarhimaa 2013, s. 6–7, 14–17, 25–27.

129 Dahlberg 2024: 44.

Erillislainsäädännön tarkistamisen lisäksi Dahlbergin selvityksessä kannustetaan aiempaa perus- ja ihmisoikeusmyönteisempään laintulkintaan viranomaisten päätöksenteoksessa. Käytännössä on kyse siitä, että erinäisten velvoitteiden ja passiivisia oikeuksia korostavien lainkohtien tulkintaa lähdetään kuljettamaan suuntaan, jossa otetaan lisääntyvässä määrin huomioon myös kielenkäyttäjien aktiiviset oikeudet¹³⁰.

Vaikka karjalan kielen elvytyksessä korostetaan pyrkimystä nostaa karjalan kieli tasavertaiseen asemaan muiden Suomen kotoperäisten vähemmistökielten kanssa, on myös huomattava, ettei muita vähemmistökieliä tukeva lainsäädäntö ole kaikilta osin ihanteellista tukemaan karjalan kielen elvytystä. Epäkohtia on esimerkiksi koulutusta koskevassa lainsäädännössä. Perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävä oman kielen opetus, jota turvataan opetusministeriön asetuksella Vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista¹³¹, mahdollistaa opetusta kaksi viikkotuntia. Koska karjalan kielen käyttöyhteydet ovat vähäiset, eivät kaksi viikkotuntia riitä takaamaan kielen kestävästä oppimisesta¹³². Saamen kielten opetus puolestaan saa rahoituksensa opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslain nojalla eikä kata opetusta saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella. Karjalankielisillä kotiseutualuetta ei ole, joten on olemassa vaara, että tilanne kehittyy samalla tavalla puutteelliseksi kuin romani-kielen kohdalla. Lakia tarkasteltaessa ja lakimuutoksia suunniteltaessa on siis tärkeää ottaa huomioon karjalankielisiä koskevat erityisolosuhteet ja kielenelvytyksen tarpeet.

Ylipäänsä kieleen ja sen käyttämiseen kantaa ottavaa lainsäädäntöä tarkasteltaessa on otettava lähtökohdaksi Suomen velvollisuus huolehtia kotoperäisten kielivähemmistöjensä oikeuksista ja vähemmistökielten säilymisestä ja jatkuvuudesta Suomen alueella ja siten osana maailman kielidiversiteettiä. Kielilakien tarkoituksena nähdään tavallisesti turvata oikeus käyttää tiettyä kieltä viranomaispalveluissa ja velvoittaa viranomaisia järjestämään julkisia palveluja näillä kielillä. Vähemmistökielen kannalta viranomaispalveluihin pohjautuvat kielelliset oikeudet ovat valtion kannalta hankalia toteuttaa yhdenvertaisesti, sillä erikokoisia kieliryhmiä ei voi kohdella samalla tavoin¹³³.

130 Dahlberg 2024, s. 51, 54.

131 1777/2009.

132 Pasanen 2022, s. 46–47.

133 Ks. Dahlberg 2024, s. 56.

Enemmistö- tai kansalliskielten rinnalla elävän vähemmistökielen kestävä kehityksen lähtökohtana on kuitenkin elävä kaksi- ja monikielisyys. Siksi vähemmistökielisten palveluiden turvaamisen sijaan on hyvä ensisijaisesti keskittyä yleisemmällä tasolla valtion velvollisuuteen kielten käytön ja sen käyttäjien laajempien kielellisten ihmisoikeuksien edistämiseen viranomaisten ja julkisten palveluiden kautta. Kielen virallisen statuksen kohentaminen lainsäädännön ja siitä seuraavan viranomais- ja julkishallinnon työn kautta on myös suoraviivainen reitti kielen näkyvyyden parantamiseen yhteiskunnassa. Kielen statukseen Suomen vähemmistökielenä, sen näkyvyyteen, arkipäiväistämiseen ja normalisointiin yhteiskunnassa liittyvät teemat nousivat esiin myös vuoden 2024 karjalan kielen käyttöä tarkastelleessa kyselytutkimuksessa, jossa monet vastaajat mainitsivat kielen heikon näkyvyyden ja aseman esteinä ja hidasteina kielen käyttönsä lisäämiselle. Karjalan kielen kohdalla yhteiskunnallisella näkyvyydellä ja kielen arkipäiväistymisellä suomalaisessa kielimaisemassa on erityisen keskeinen merkitys, jotta kielen olemassaoloon liittyvät virhekäsitykset ja harhakuvat karjalan kielestä suomen murteena (ks. luku 1.1. ja 2.4.) voidaan purkaa.

Kielen statuksen ja lainsäädännön keskeiset haasteet

Haasteisiin vastaavat toimenpiteet esitellään luvussa 6.

- Karjalan kielilain puute: toimenpide 2
- Karjalaa koskevan perustuslakimaininnan puute: toimenpide 4
- Karjalan heikko edustus erillislainsäädännössä: toimenpide 3
- Karjalan kielen näkymättömyys ja siihen liittyvät virhekäsitykset: toimenpide 4

5 Tuen rakenne ja koordinaatio

Tässä luvussa esitetään asiantuntijatyöryhmän tehtävänannosta karjalan kielen tuen rakennetta koskeva ehdotus. Tehtävänantona oli yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen kanssa luoda ehdotus paitsi kielen tarvitseman tuen suuntaviivoista, myös kielen tuen rakenteesta tuloksekkaan yhteistoiminnan mahdollistamiseksi valtionhallinnon, karjalaisyhteisön, tutkijoiden ja muiden kieli-toimijoiden välillä.

Kielipoliittisessa ohjelmassa (2022) todetaan, että kaikkea Suomessa puhuttavien uhanalaisten kielten elvytystoimintaa on hankaloittanut toimien pirstaloituminen useisiin erillisiin määräaikaaisesti rahoitettuihin hankkeisiin¹³⁴. Karjalan tilannetta ovat entisestään monimutkaistaneet aiemmin elvytystyöhön valtionavustusta saaneen Karjalan Kielen Seuran toiminnasta paljastuneet väärinkäytökset. Kielipoliittisessa ohjelmassa korostetaan, että jatkossa ”olisi tärkeää koordinoida kielten elvytystyötä ja koota yhteen siihen liittyviä toimijoita, tahoja ja hyviä käytäntöjä sekä edistää eri kielten välistä vuoropuhelua organisoidusti” ja että ”pitkäjänteisen, suunnitelmallisen ja resursoidun kielten elvytystoiminnan järjestäminen vaatii pysyvää rakennetta, jossa ministeriöiden ja virastojen välinen toiminta on organisoitu”¹³⁵.

Kielten välistä yhteistyötä tukevien tahojen lisäksi karjala tarvitsee elpyäkseen erillisiä, juuri karjalan elvyttämiseen ja kehittämiseen keskittyviä rakenteita ja niiden ylläpitoa. Kielenelvytys on pitkäjänteistä työtä, ja vähemmistökielen kestävän kehityksen turvaaminen edellyttää kielityön pysyvää rahoittamista ja kunkin uhanalaisen kielen tilanteen erityispiirteiden tunnistamista. Koska karjalaa ei ole tunnustettu suomalaisessa lainsäädännössä ja koska tukitoimet ovat olleet puutteellisia, poikkeaa sen tilanne muista Suomen kotoperäisistä kielistä siinä määrin, että kaikille uhanalaisille ja elvytettäville kielille yhteiset rakenteet eivät riitä takaamaan sen elvytyksen kestävää resursointia.

134 Kielipoliittinen ohjelma, s. 70.

135 Kielipoliittinen ohjelma, s. 70.

Karjalan tukea voidaan vain osittain vakiinnuttaa jo olemassa olevia toimintoja vahvistamalla. Esimerkiksi korpus- ja sanastotyötä sekä niihin liittyvää tutkimus- ja asiantuntijatyötä voidaan jatkossakin tehdä Itä-Suomen yliopistossa, mutta myös tähän työhön tulee ohjata lisäresursseja. Muita tässä ohjelmassa eriteltyjä osa-alueita kuten kouluikäisille suunnattua etäopetusta, intensiivistä aikuiskoulutusta ja kielipesiä varten tarvitaan kokonaan uusia vastuutahoja.

Tässä luvussa hahmotellaan muualta tunnettujen ratkaisujen ja asiantuntijatiedon pohjalta sekä konkreettisia tukitoimia, jotka ovat mahdollisia toteuttaa nykyisen lainsäädännön puitteissa, että mallia, jolla karjalan elvytystyön tarpeisiin voitaisiin vastata keskitetyemmin ja tehokkaammin nk. ei-alueellisen itsehallinnon keinoin.

5.1 Karjalan elvytyksen nykyiset vastuutahot

Itä-Suomen yliopiston ja karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän lisäksi Suomessa ei ole virallista tai esimerkiksi tietyn ministeriön toimialaan ja rahoitukseen kytkettyä elvytystoimintaa. Vakiintunutta, elvytystoimintaa kokonaisuutena organisoivaa vastuutahoa ei ole, sillä Itä-Suomen yliopistossakin karjalan elvytystoiminnan rahoitus on sidottu yliopistojen nelivuotiseen tulossopimuskauteen. Elvytystoiminta on lisäksi tiiviisti yhteydessä karjalan opetukseen ja tutkimukseen, mistä syystä yliopisto ei pysty keskittymään täysimääräisesti karjalan kielen elvyttämiseen ja sen näkökulmiin, jotka laajenevat kielen käytettävänä pitämisen, normituksen, korpustyön, (avoimen) yliopisto-opetuksen ja näihin välittömästi kytkeytyvien kieliyhteisökontaktien ulkopuolelle.

Yksikään kunta ei tällä hetkellä käytä kuntalain¹³⁶ 7 §:n mukaista itsehallintoaan karjalan kielen aseman tai palvelujen järjestämiseen alueellaan siten kuin saamelaisalueella sijaitsevat kunnat ovat itsehallintonsa perusteella järjestäneet esimerkiksi kielipesätoimintaa¹³⁷. Nurmeksessa toimi vuosina 2009–2012 karjalankielinen päiväkotiryhmä, mutta sen toiminta katkesi resurssipulan vuoksi. Yleisesti voidaan todeta, että karjalankielisten palveluiden tarve tai niiden järjestämispaine ei ole kuntatasolla ollut niin suuri, että toimenpiteisiin olisi ryhdytty. Muun muassa kielipesätoiminnan järjestäminen on ollut hankalampaa kuin saamen kielten kohdalla etenkin siksi, ettei karjalankielisillä ole Saamelaiskäräjien kaltaista kuntarajat ylittävää toimijaa.

¹³⁶ Kuntalaki 410/2015.

¹³⁷ Keskeinen kimmoke kielipesätoiminnan järjestämiselle saamelaisalueen kunnissa on sitä varten maksettava OKM:n valtionavustus, jota Saamelaiskäräjät hallinnoi.

Mahdollisia maakunnallisia tai muuten kuntarajat ylittäviä rakenteita on kuitenkin hahmoteltu. Vuosina 2012–2013 Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja Karjalan Kielen Seura suunnittelivat Pohjois-Karjalaan organisaatiota tai yhteishanketta nimeltä Karjalainen kotiseutualue¹³⁸. Hankkeen tiimoilta ei perustettu karjalaista kotiseutu-alueita, mutta jo suunnitteluprosessi osoittaa, että karjalan erityistarpeet on tiedostettu ja niihin on pyritty kieliyhteisössä löytämään ratkaisuja jo yli kymmenen vuoden ajan. Vaikka tällä järjestelyllä ei ollut lainsäädännön tarjoamaa tukea, on se silti ymmärrettävissä kielen ja kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä koske- vaksi hankkeeksi. Yhden maakunnan tasolla tapahtuva karjalan kielen edistäminen rajoittuu kuitenkin vain ko. maakuntaan, vaikka karjalan puhujia asuu koko Suomen alueella. Lisäksi Karjalainen kotiseutualue ja muut vastaavat hankkeet ovat käytän- nössä toimineet yksittäisten vapaaehtoisten ja kieliaktivistien ehdoilla sen sijaan, että jokin kunta tai kaupunki olisi voimallisesti pyrkinyt parantamaan karjalankie- listen asukkaidensa asemaa.

Koska karjalan kieltä puhuvat tai ymmärtävät asuvat koko Suomen alueella, on pohdittava ylikunnallisten ja ei-alueellisten mekanismien luomista siten, että ne voisivat toimia koko Suomen alueella ja palvella kaikkien karjalan kielen puhujien tarpeita valtakunnallisesti asuinpaikkaan katsomatta. Koko valtakunnan perspek- tiivistä suositellaan perustettavaksi ei-alueellinen rakenne, jonka kautta voidaan järjestää erilaisia muun muassa kielen elvyttämiseen, esiopetukseen, koulutuk- seen, terveyden- ja sairaanhoitoon ja yleiseen tiedonvälitykseen liittyviä palveluja. Rakenne voi olla ei-territoriaalista autonomiaa toteuttava julkisoikeudellisesti tai yksityisoikeudellisesti järjestetty toimielin. Saamelaiskäräjät toimii jossain määrin tällä tavalla, sillä vaikka Saamelaiskäräjien toimialue on saamelaisalue, asuu suurin osa saamelaisista saamelaisalueen ulkopuolella¹³⁹. Suomenruotsalaiset kansan- käräjät eli Svenska Finlands folkting -järjestö (Folktinget), toimii tämän tyyppisesti, vaikka ei varsinaisesti tuotakaan palveluja ruotsinkieliselle väestönosalle, vaan

138 Ks. mm. Sarhima 2013, s. 14. Yhteishanke lienee hiipunut muutamia vuosia perustami- sen jälkeen.

139 Laki saamelaiskäräjistä (974/1995), jonka 1 §:n mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin tässä laissa ja muualla laissa säädetään. Tähän itsehallintoon kuulu- via tehtäviä varten saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan saamelaiskäräjät. Vaikka itsehallinto periaatteessa rajoittuukin saamelaisalueelle, koko Suomen alueella asuvat äänioikeuden omaavat saamelaiset saavat äänestää saamelaiskäräjävaaleissa. Saamelaiskäräjät järjestää omasta aloitteestaan saamelaisalueen ulkopuolelle ulottuvaa esikoulu- ja peruskouluopetusta.

vaikuttaa lähinnä poliittisena neuvottelu- ja lausuntoelimenä¹⁴⁰. Folktingetin toimialuetta ei kuitenkaan ole rajattu ruotsinkieliselle alueelle, vaan se voi toimia koko valtakunnan alueella (mutta on huomattava, että Folktingetillä ei ole materiaalista toimivaltaa esimerkiksi koulutuksen tai terveyden- ja sairaanhoidon alueilla). Näiden olemassa olevien lakisääteisten elinten pohjalta on mahdollista muokata esitys karjalan kieltä ja karjalaisia koskevan ei-alueellisen hallinnollisen mekanismin luomiseksi.

5.2 Lainsäädännön mahdollistamat karjalan kielen käyttöyhteydet

Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen sisältyvässä 27. artiklassa todetaan, että "[n]iissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään". Tämän vuonna 1966 YK:n puitteissa solmitun sopimuksen perusteella voi sanoa, että vähemmistöille ja niiksi luettaville ryhmille luodaan ainakin negatiivinen vapausoikeus kulttuurin, uskonnon ja kielenkäytön alueella, mutta säännöksen on katsottu sisältävän myös joitakin valtioita koskevia positiivisia velvoitteita edistää ja tukea säännöksessä tarkoitettuja vähemmistöryhmiä. KP-sopimuksen 27. artiklaa käsittelevän YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin numero 23 toteaa muun muassa, että voi olla välttämätöntä, että valtio suojelee vähemmistön identiteettiä

140 Laki Svenska Finlands folkting -nimisestä järjestöstä (1331/2003). Lain 1 §:n mukaan järjestön tehtävänä on edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksia ja toimia tämän väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten olojen kehittämiseksi sekä ruotsin kielen aseman edistämiseksi Suomessa. Folktingetin tulee toiminnassaan erityisesti seurata asian käsittelyä tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa koskevien kielellisten oikeuksien toteutumista. Tehtäviensä hoitamiseksi Folktinget tekee esityksiä, antaa lausuntoja sekä harjoittaa tiedotus- ja valistustoimintaa.

ja sen jäsenten oikeutta nauttia ja kehittää kulttuuriaan ja kieltään¹⁴¹. Suomi ratifioi yleissopimuksen vuonna 1975 ja se tuli valtiosisäisesti voimaan lainsäätösena säädöksenä vuonna 1976.

Kuten oikeusministeriön selvityksessä todetaan, ovat kielellisiä oikeuksia koskevat kansainväliset veloitteet kuitenkin "oikeudellisessa mielessä ainoastaan minimistandardeja, eikä kielellisiä oikeuksia ole kirjoitettu kovinkaan velvoittavaan muotoon"¹⁴². Euroopan neuvoston kielellisiä oikeuksia koskevat sopimukset, kieliperuskirja ja vähemmistöpuiteyleissopimus, eivät kumpikaan luo yksilölle suoria kielellisiä oikeuksia. Kieliperuskirja nimenomaisesti kieltää ajatuksen, että peruskirjalla luotaisiin yksilöille tai ryhmille suoria oikeuksia¹⁴³. Kieliperuskirjalla sopimusvaltiot voivat luoda itselleen sitoumuksia siinä laajuudessa, kuin ne haluavat mahdollistaa tiettyjä etuuksia vähemmistökielille ja edistää jonkin vähemmistökielen käyttöä. Kuten oikeusministeriön selvityksessä todetaan, jättävät kansainväliset sopimukset "varsin laajan liikkumatilan sopimusvaltioille vähemmistökielien aseman ja sisältöjen määrittelyssä kansallisessa oikeusjärjestelmässä"¹⁴⁴.

KP-sopimuksen 27. artiklan kaltainen positiivinen ulottuvuus sisältyy myös perustuslain 22 §:ään, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännöksen perusteella voidaan katsoa, että julkisen vallan on ryhdyttävä aktiivisiin toimenpiteisiin perusoikeuksien toteuttamiseksi. Perustuslain 17 §:n 3. momentin kohdalla se voisi tarkoittaa sitä, että julkisen vallan olisi luotava tosiasiallisia edellytyksiä eri ryhmien kielellisten perusoikeuksien käyttämiselle¹⁴⁵. On ilmeistä, että näin ei karjalan kielen kohdalla ole vielä tapahtunut, ja siksi on tarpeen laatia uusia mekanismeja karjalan kielen tuelle ja elvytykselle.

141 Ks. CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities), kohta 6.2.:
 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly, positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group." CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities) Adopted at the Fiftieth Session of the Human Rights Committee, on 8 April 1994 CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment No. 23. (General Comments).

142 Dahlberg 2024, s. 58.

143 Dahlberg 2024, s. 58.

144 Dahlberg 2024, s. 59.

145 Dahlberg 2024, s. 57.

Karjalan kieltä voi perustuslain 12 §:n 1. momentissa turvatun sananvapauden nojalla käyttää kaikkialla yhteiskunnassa ihmisten keskinäisessä kommunikoinnissa¹⁴⁶, mutta koska karjalankieliset eivät ole keskittyneet tietyille maantieteelliselle alueelle ja koska kielen käyttöyhteydet ovat rajalliset, liudentuu karjalan tosiasiallinen asema yhteiskunnassa melkein olemattomaksi.

Karjala on useiksi vuosikymmeniksi jäänyt kieleksi, jota käytetään ensisijaisesti kotioiloissa, ja sielläkin osittain entistä vähemmän¹⁴⁷. Viime vuosina kieli on kuitenkin saanut myös runsaasti uusia puhujia, ja perinteisesti perheen piiriin keskittynyt kielenkäyttö on siirtynyt muun muassa akateemiseen maailmaan ja sosiaaliseen mediaan¹⁴⁸. Myös karjalankielinen julkaisu- ja tiedustelu on luonut mahdollisuuksia oman kielen käytölle. Aiemmin kirjallisuus ja aikakausjulkaisunomaiset painotuotteet ovat olleet keskeisessä asemassa, mutta digitalisaatio on siirtänyt myös karjalankieliset aineistot enimmäkseen sähköisille julkaisualustoille. Sähköiset materiaalit ovat laajemman kuluttajajoukon saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta. Joitakin osittain karjalankielisiä julkaisuja on olemassa, mutta laajempaa julkaisu- ja tiedustelua ei harjoiteta. Suomi tai maan lainsäädäntö ei millään tavalla estä karjalankielisiä käyttämästä omaa kieltään yhteiskunnassa, mikä tarkoittaa sitä, että Suomi ainakin lähtökohtaisesti täyttää YK:n kansalaisvapauksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 27. artiklan vaatimukset. Viranomaisilla ei kuitenkaan ole varsinaisia karjalan kieleen kohdistuvia lainsäädännöllisiä velvoitteita, eikä esimerkiksi karjalankielisten (verkko)medioiden perustamista ole riittävästi tuettu.

Karjalankieliset voivat perustuslain 13 §:n 2. momentissa turvatun yhdistymisvapauden nojalla järjestäytyä edistämään kielensä asioita ja kehittää kulttuuriaan ja siten toteuttaa omaehtoisesti niitä tavoitteita, joita perustuslain 17 §:n 3. momentti sisältää. Karjalankielisillä onkin useita yhdistyksiä¹⁴⁹, eikä Suomi tai maan lainsäädäntö millään tavalla estä heitä nauttimasta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan tai käyttämästä siinä yhteydessä omaa kieltään, mikä tarkoittaa sitä, että Suomi lähtökohtaisesti noudattaa KP-sopimuksen 27. artiklan määräyksiä.

146 On kuitenkin huomattava, että KP-sopimuksen 27 artikla luo vähemmistölle sananvapaudesta erillisen oikeuden käyttää omaa kieltään.

147 Sarhimaa 2017, s. 144.

148 Tánczos & Jalava 2024.

149 Sarhimaa 2017, s. 242–248, 257–263.

Siinä määrin kuin karjalankieliset ovat yksi niistä ryhmistä, joille ortodoksinen kristinusko on leimallista, on heillä perustuslain 11 §:n nojalla uskonnon ja oman tunnon vapaus ja sen kautta mahdollisuus harjoittaa omaa uskontoaan. Suomi ja maan lainsäädäntö ei kiellä heiltä oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja siinä yhteydessä käyttää omaa kieltään, vaikka Suomen ortodoksinen kirkko onkin laissa ortodoksisesta kirkosta (985/2006) järjestetty siten, että ko. kirkon seurakunnat ovat lähtökohtaisesti joko suomen- tai ruotsinkielisiä taikka kaksikielisiä. Lain 97 §:n 4. momentin nojalla jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa järjestetään tarpeen mukaan myös muulla kuin seurakunnan kielellä, mikä näyttäisi mahdollistavan karjalan käyttämisen, vaikka sitä käytännössä ei juuri tapahtunekaan¹⁵⁰. Näyttäisi siis siltä, että Suomi ainakin lähtökohtaisesti noudattaa KP-sopimuksen 27. artiklan määräyksiä. On kuitenkin otettava huomioon, että karjalankielisten ja ortodoksien historiallisesta korrelaatiosta huolimatta kaikkien karjalankielisten ei voida olettaa olevan ortodokseja ja kieliyhteisön siten kokonaisvaltaisesti hyötyvän määräyksen tarjoamista mahdollisuuksista. Lisäksi karjalankieliset muodostavat ortodoksinen kirkon sisällä niin pienen ja alueellisesti pirstaloituneen vähemmistön, että karjalankielisen toiminnan järjestyminen riippuu seurakuntien karjalankielisten jäsenten omasta aloitteellisuudesta.

Kuten oikeusministeriön selvityksestä ilmenee, on perustuslain 17 §:n 3. momentin ”tulkittu velvoittavan julkista valtaa ennen kaikkea sallimaan ja tukemaan ryhmien oman kielen ja kulttuurin kehittämistä”, vaikka julkisella vallalla ei olekaan tähän ”säännökseen kirjattua nimenomaista velvoitetta osallistua eri kielivähemmistöjen kielellisten tai kulttuuristen oikeuksien tukemiseen”, sillä ”oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitoon ja kehittämiseen osoitetaan vähemmistökieliryhmille itselleen”¹⁵¹. Perustuslain säännös ei sisällä sääntelyvarausta tai lakiviittausta säännöksessä mainittujen ”muiden ryhmien” kielellisistä oikeuksista. Sen takia esimerkiksi karjalan kieli ei kuulu niiden säännöksessä erikseen mainittujen kieliryhmien joukkoon, joita kohtaan julkisella vallalla, esimerkiksi lainsäätäjällä, olisi jonkinlaisia erityisiä velvollisuuksia. Koska kielelliset ryhmät ovat erikokoisia ja koska ne ovat eri tavoin asettuneita valtion alueelle, ei kaikkia kieliryhmiä voi kohdella samoin, vaan julkinen valta ja kieliryhmiä mahdollisesti koskeva lainsäädäntö joutuvat muokkaamaan suhtautumistaan johonkin kieliryhmään ko. kieliryhmän tarpeiden ja julkisen vallan edistämisen- ja tukemistavoitteiden mukaisesti.

150 Sarhimaa 2017, s. 263–266.

151 Dahlberg 2024, s. 55.

Tätä taustaa vasten oikeusministeriön selvitys päättyy siihen lopputulokseen, että kotoperäisten vähemmistökielten, kuten karjalan, asemaa ”voisi vahvistaa tarkistamalla varhaiskasvatusta ja opetusta sekä tiedotusvälineitä koskevaa substanssilainsäädäntöä”¹⁵², sillä tällaiseen lainsäädäntöön keskittyminen olisi vähemmistökielten aseman parantamisen kannalta keskeisintä. Tämän asiantuntijatyöryhmän esitys sisältää substanssilainsäädännön tarkistamisajatuksen mutta menee oikeusministeriön selvityksen loppuhuomioihin nähden huomattavasti pidemmälle siinä, miten karjalan kielen tuki ja elvytys järjestettäisiin koko valtakunnan alueella. Esitystä puoltavat karjalan elvytyksen laaja-alaiset puutteet ja resurssipula, kieliyhteisön maantieteellinen pirstaloituminen sekä puhujien viimeaikainen motivoituminen, johon riittävästi vastaamalla voidaan päästä hyviin ja kestäviin tuloksiin.

5.3 Valtakunnantasoinen ei-territoriaalinen autonomia

Yllä mainitut kotimaiset esimerkit (Saamelaiskäräjät, Folktinget) ovat osa laajempaa ei-territoriaalisen autonomian (Non-Territorial Autonomy, NTA) ilmentymää, jota koskevia esimerkkejä löytyy monista eri maista¹⁵³. NTA-mallin keskeinen elementti on, että se pyrkii kattamaan kaikki tiettyyn vähemmistöryhmään kuuluvat jäsenet riippumatta heidän tarkasta asuinpaikastaan tai ryhmän paikallisesta tai kansallisesta koosta. NTA-järjestelyissä on yleensä olemassa vähintään yksi institutionaalinen elin, jolla on oikeushenkilöllisyys ja joka on perustettu paikallisella, alueellisella tai valtakunnallisella tasolla, karjalan kielen puhujien kohdalla edellä hahmotellusti valtakunnallisella tasolla. NTA-malli voidaan jäsentää usealla eri tavalla, mutta tavallisesti NTA-järjestelyissä on kyse joko yksityisoikeudellisesti, esimerkiksi

1. yhdistysten tai säätiöiden kautta organisoidusta vähemmistökielten ja -kansallisuuksien omaehtoisesta toiminnasta tai
2. julkisoikeudellisesti järjestettyjen erityiselinten kautta organisoidusta lainsäädäntöön perustuvasta toiminnasta.

Ensimmäisessä, institutionaalisisessa ja oikeudellisesti luodussa NTA-mallissa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vähemmistöjen yksityisoikeudelliselta pohjalta toimivat kansalaisyhteiskunnan organisaatiot ottavat tai saavat tehtäväkseen

¹⁵² Dahlberg 2024, s. 60.

¹⁵³ Ks. esim. Suksi 2015 ja Salat 2023.

vaikuttaa yhteisöjen elämään eri tavoin¹⁵⁴. Tämä voi sisältää esimerkiksi vähemmistön oman koulutuksellisen ja/tai kulttuurisen instituution ylläpitämisen. Tällaisissa tapauksissa vähemmistön asioiden hoitoon liittyvät julkiset tehtävät on delegoitu vapaaehtoisille vähemmistöjärjestöille, mutta ongelmaksi voi muodostua se, että vapaaehtoisen organisaation on hankala tavoittaa vähemmän aktiivisia ja vähemmän sitoutuneita ryhmän jäseniä. Tällä hetkellä toimivat karjalaisten järjestöt eivät ole saaneet lainsäädännön nojalla sellaista toimivaltaa, joka luokittelisi jonkin järjestöistä julkisen tehtävän hoitajaksi. Lisäksi vähemmistöryhmän kokoon nähden suuri määrä yhdistyksiä voi heikentää näiden autonomisten organisaatioiden mahdollisuuksia edustaa koko vähemmistöä vuorovaikutuksessa valtion viranomaisten kanssa¹⁵⁵.

Joissakin maissa yksityisoikeudellinen yhdistys voi edustaa vain jäsentensä etuja ja sillä voi olla vain verraten rajattu fokus, mikä ei välttämättä edistä koko ryhmän kokonaisvaltaista asiainhoitoa. Toinen ryhmä maita, kuten Viro, Unkari, useat entiset Jugoslavian tasavallat, kuten Kroatia, Serbia ja Slovenia, sekä Pohjoismaat saamelaiskäräjäineen, edustavat toista vaihtoehtoa, eli julkisoikeudelliselta pohjalta toimivaa NTA-mallia¹⁵⁶. Näissä tapauksissa niillä vähemmistöjen jäsenillä, jotka ovat rekisteröityneet jäseniksi tai äänestäjiksi, on oikeus perustaa omat vähemmistöneuvostot, itsehallinnot tai muut päättävät elimet julkisoikeudellisina laitoksina suorien tai epäsuorien vaalien kautta. Julkisoikeudellinen NTA-malli ei estä vapaaehtoista järjestötyötä ja kansalaisvaikuttamista.

Näiden kahden eri pääkategorian väliin sijoittuu välimuotoja, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vähemmistöelimiin kuuluu sekä valittuja että ei-valittuja jäseniä. Näin on esimerkiksi Montenegrossa, jossa vähemmistöneuvostot valitaan osaksi vaalikokousten kautta; näihin voivat osallistua ne kansalaiset, jotka ovat aiemmin ilmoittaneet kuuluvansa vähemmistöön, vaikka he eivät olekaan rekisteröityneet jäseniksi yhteisönsä. Lisäksi jotkut yhteisöjen avainedustajat, kuten vähemmistöjen kansanedustajat, vähemmistöpuolueiden johtajat tai paikalliset pormestarit kunnissa, joissa vähemmistöväestö muodostaa paikallisen enemmistön, voivat olla jäseniä viran puolesta. Joskus tällaisten julkisyhteisöjä edustavien henkilöiden lukumäärä tällaisten lakisääteisten vähemmistöyhteisöjen

154 Tämä kappale perustuu tekstille, joka on alun perin julkaistu artikkelissa Beretka – Dobos 2023, s. 150.

155 Brunner – Küpper 2002, s. 27.

156 Tämä kappale perustuu tekstille, joka on alun perin julkaistu artikkelissa Beretka – Dobos 2023, s. 150–151.

päätävissä elimissä on suurempi kuin ko. elinten luonnollisten henkilöiden keskuudesta valittujen jäsenten lukumäärä. Myös muun tyyppisiä organisatorisia välimuotoja esiintyy.

Erilaiset julkisoikeudelliset NTA-mallit, jotka ovat vahvasti institutionalisoituja ja pysyviä lainsäädännöllisiä järjestelyjä, ilmentävät erilaisia historiallisia perintöjä, toimivat erilaisissa poliittisissa, oikeudellisissa ja sosiaalisissa yhteyksissä ja tarjoavat vaihtelevia mahdollisuuksia ja resursseja vähemmistöyhteisöille¹⁵⁷. NTA-ratkaisut ovat myös erilaisia ominaisuuksiltaan sekä eri maiden sisällä että niiden välillä. Esimerkiksi Suomen Saamelaiskäräjät ja Folktinget ovat keskenään hyvin erilaisia, mutta niin ovat myös Norjan, Ruotsin ja Suomen Saamelaiskäräjät, vaikka niillä onkin periaatteessa sama kohderyhmä, saamelaiset. Siksi olemassa olevat eurooppalaiset esimerkit NTA-ratkaisuista ovat hyvin monimuotoisia. Viron ruotsalainen ja inkerinsuomalainen kulttuurineuvosto ovat lähinnä symbolisia, neuvottelevia elimiä, joilla ei katsota olevan oikeushenkilöllisyyttä ja jotka eivät voi tehdä juuri mitään omia päätöksiä. Kroatian vähemmistöneuvostoilla ja niiden erikseen valituilla edustajilla on hieman laajemmat toimintamahdollisuudet, mutta silloinkin lähinnä vain muuhun julkiseen valtaan koskeva neuvotteluoikeus. Vaikka sekä Virossa että Kroatiassa tehtävät olisi voitu hoitaa myös kansalaisjärjestöjen kautta, on mielenkiintoista, että ko. maiden hallitusten virallisen linjan mukaisesti näitä vähemmistöyhteisöjä kutsutaan autonomioiksi. Sloveniassa itsehallinnollisilla etnisillä yhteisöillä on oikeus antaa suostumuksensa sellaisiin paikallisiin ja kansallisiin päätöksiin, jotka vaikuttavat vähemmistöjen oikeuksien suojeluun. Pisimmälle tässä suhteessa menevät vähemmistöjen itsehallinnolliset yhteisöt Unkarissa ja kansalliset neuvostot Serbiassa, jotka voivat tehdä päätöksiä omista asioistaan. Tällöin on pääasiassa kysymys itsejärjestäytymisestä ja edunvalvonnasta, mutta niillä on myös toimivaltuuksia, jotka on delegoitu niille kulttuurisen autonomian varmistamiseksi. Toimivaltuuksiensa nojalla ne voivat muun muassa ylläpitää erilaisia kulttuuri- ja koulutuslaitoksia.

Kuten oikeusministeriön selvityksessä todetaan, kielivähemmistöjen tyyppisimmät vetoomukset kielen ja kulttuurin turvaamiseksi kohdistuvat usein institutionaalisiin perusteisiin turvata vähemmistökulttuurin säilyminen¹⁵⁸. Edellä esiteltyt ei-territoriaalisen autonomian rakenteet eri maissa ovat juuri sellaisia institutionaalisia järjestelyjä, joiden kautta on turvattu kielellisten vähemmistöjen asemaa. Pelkkä instituutioiden luominen ei kuitenkaan riitä, vaan kuten

157 Tämä kappale perustuu tekstille, joka on alun perin julkaistu artikkelissa Beretka – Dobos 2023, s. 151.

158 Dahlberg 2024, s. 8.

oikeusministeriön selvityksessä todetaan, kohdistuvat kielivähemmistöjen vetoumukset kielen ja kulttuurin turvaamiseksi myös sisällöllisiin asioihin, esimerkiksi kielten asemaan ja käyttöön mediassa sekä koulutusjärjestelmässä ja muussa viranomaistoiminnassa¹⁵⁹.

5.4 Esitys karjalaisen ei-territoriaalisen autonomian luomiseksi

Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä esittää, että ei-territoriaalisen autonomian tarjoamien vaihtoehtojen pohjalta ja erityisesti Saamelaiskäräjien ja Folktingetin edustamien institutionaalisten rakenteiden malleja soveltuvin osin hyödyntäen järjestetään karjalan kielen tarpeita ajatellen oma institutionaalinen rakenne. Rakenne voidaan perustaa laissa säädettävällä tavalla julkisoikeudelliselta perustalta ja sille voidaan osoittaa lainsäädännöllisiksi tehtävikseen asioita, joita pidetään tarpeellisina karjalan aseman edistämiseksi ja vakiinnuttamiseksi. Perustettavan lakisääteisen rakenteen sisällöllisiä koordinointi- ja organisointitehtäviä voivat olla esimerkiksi esiopetus, kielipesätoiminta, opettajankoulutus kaikille opetusasteille, peruskoulutukseen liittyvät toiminnot ja oppimateriaalituotanto, vapaa sivistystyö (kansalais- ja työväenopisto) ja sen piirissä toimivien opettajien täydennuskouluttaminen, digitaaliset palvelut ja toiminnot, terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät tukipalvelut, sosiaalityöhön liittyvät tukipalvelut sekä kulttuuri- ja kirjasto-toimi. Samalla näitä alueita määrittävään sisällölliseen lainsäädäntöön, kuten varhaiskasvatukseen (540/2018) ja perusopetuslakiin (628/1998) ja sosiaali- ja terveydenhoitolainsäädäntöön, tulee tehdä karjalan kieltä koskevia täydentäviä muutoksia. Uuden lakisääteisen rakenteen ei ole tarkoitus yksin ottaa kaikista edellä mainituista toiminnoista täyttä vastuuta, vaan sen tulee toimia tiiviissä yhteistyössä muiden muassa asiaankuuluvien yliopistojen, ministeriöiden ja Yleisradion kanssa (ks. alaluvun 5.3. loppu). Useita tässä ohjelmassa myöhemmin esitettyjä toimenpiteitä on lisäksi mahdollista pilotoida tai valmistella jo silloin, kun tässä esitettyä toimielintä vasta suunnitellaan ja perustetaan. Tosiasiassa valmisteleva työ on tärkeää sekä uuden rakenteen toiminnan aloittamisen sujuvoittamiseksi että karjalan tehokkaan elvytyksen jatkamiseksi keskeytyksittä.

Jos kyseeseen tulee julkisoikeudellisen yhteisön muotoon laadittu institutionaalinen rakenne (tässä työnimellä karjalaiset kansankäräjät), voi jäsenistöön kuulua karjalankielisiksi identifioituvien henkilöiden lisäksi erilaisia julkisyhteisöjä (kuntia,

159 Dahlberg 2024, s. 8.

hyvinvointialueita ja maakuntien liittoja) ja järjestöjä. Koska kieliyhteisön kuuleminen on karjalan elvytystoimien suunnittelun kannalta keskeistä, voi uusi rakenne säännöllisesti kuulla sekä henkilö- ja seurajäseniään että muita sidosryhmien edustajia osana työtään. Hyvä malli eräänlaiselle karjalaisfoorumille olisi Venäjän Karjalassa 1990-luvulta alkaen toiminut ns. *kerähmö*-malli eli karjalaisten yhteinen kuulemis- ja keskustelufoorumi, jossa on edustettuna monenlaisia toimijoita ja joka kokoaa yhteen karjalaisia mietityttäviä ehdotuksia eteenpäin vietäviksi.

Lisäksi valtiolla voi olla lakisäateinen edustus päättävissä elimissä. Koska tällainen autonomiaratkaisu osallistuu keskitetysti eri hallinnonaloille kuuluvien tehtävien hoitamiseen, muun muassa opetushallinnon ja sosiaali- ja terveystieteiden piiriin kuuluviin tehtäviin, eivät ko. tehtävät hajaudu valtionhallinnossa tai alemmilla hallinnon tasoilla eri lokeroihin tavalla, joka minimoi karjalan kieleen liittyvät tehtävät muiden asioiden joukossa. Siksi on luonnollista, että esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriöllä, sosiaali- ja terveysministeriöllä ja oikeusministeriöllä on lakisäateinen edustus ko. järjestön päättävissä elimissä, ehkä myös Opetushallituksella ja Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitoksella ja muilla mahdollisilla valtiollisilla toimijoilla.

Tällainen ei-territoriaalinen autonomiaratkaisu mahdollistaa hajallaan asuvan kielivähemmistön kielellisten ja kulttuuristen tarpeiden tyydyttämiseksi tehtävän työn tavalla, joka täydentää yksittäisen kunnan tai hyvinvointialueen yleistä palvelutuotantoa ja voisi ehkä myös jossain määrin korvata sitä. Ei-territoriaalisen autonomiaratkaisun avulla on luotavissa yksi julkinen toimija, joka karjalan kieleen ja kulttuuriin liittyviä tehtäviä hoitaessaan asettuisi kunnan ja hyvinvointialueen kaltaiseen asemaan valtakunnallisella tasolla. Sillä tulee olla toimivaltaa tehdä sopimuksia eri tahojen kanssa, muun muassa kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa, erilaisista tehtävistä ja niiden hoidosta. Vaikka tässä asiantuntijatyöryhmän esityksessä ei arvioidakaan esitetyn yhteisön toiminnassa tarvittavia varoja, on tausta-ajatuksena se, että karjalan kielen pitkäjänteinen tuki toteutetaan jatkossa pysyvän julkisesti kanavoidun tuen keinoin, mutta samalla elin voi toimia itsenäisesti myös täydentävän hankerahoituksen hakijana ja mahdollisesti myös maksullisten palvelujen tuottajana. Elvytystoiminta ei kuitenkaan saa olla riippuvaista hankerahoituksista tai painottua vapaaehtoisissa järjestöissä tehtävään työhön.

Koska esitetty lakisäateinen julkisoikeudellinen elin tulee hoitamaan karjalankieliselle väestölle suunnattuja julkisia tehtäviä, on sitä perustettaessa huomioitava perustuslain 124 §:n edellytys, jonka mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa

tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Yhteisöstä tulee tällöin niin kutsuttuun välilliseen julkiseen hallintoon kuuluva yksikkö, joka voi toimia esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa. Esitetyn karjalankielisten yhteisön, karjalaisten kansankäräjien, tulee perustua inklusiivisuuden periaatteelle siten, että sen jäsenyys ei rajaa ulos ketään karjalaiseksi itseään mieltävää henkilöä tai mitään ryhmittymää, niiltä osin kuin jäsenyydestä kiinnostuneet ovat sitoutuneita kielen tavoitteelliseen kehittämiseen osallistuessaan noudattamaan tutkimusperustaisuuden periaatetta (ks. 3.1.).

Tässä kohtaa ei liene tarpeen hahmotella esitetyn julkisoikeudellisen yhteisön rakennetta ja tehtäviä tämän tarkemmin. Asiantuntijatyöryhmän tehtävänä on ollut laatia asiantuntemukseen perustuva esitys Suomessa puhuttavan karjalan kielen tuen ja elvytyksen suuntaviivoista ja rakenteesta tulevaisuudessa. Uutta rakenteellista toimijaa päädyttiin esittämään, koska mikään kirjoitushetkellä olemassa oleva taho ei vastaa tai voi tyydyttävästi vastata kaikista karjalan kielen pitkäjänteisen tuen järjestämiseen keskeisesti kuuluvista tehtävistä. Tämän esityksen pohjalta tulee jatkovalmistelussa tehdä yksityiskohtaisempi säännösesitys julkisoikeudellisen yhteisön institutionaalisesta muodosta, sen tehtävistä ja niistä materiaaliseen lainsäädäntöön tehtävistä muutoksista, joita karjalan kielen tuki ja elvytys edellyttävät. Kyseisten materiaaliseen lainsäädäntöön sisällytettävien, karjalan kieltä koskevien mainintojen tarkoituksena on luoda karjalaa koskevaa toimivaltaa eri julkisen vallan toimijoille (valtio, hyvinvointialueet, kunnat) siten, että ko. julkisen hallinnon toimijat voivat yhteistyössä esitetyn julkisoikeudellisen yhteisön kanssa sopia niistä karjalan kielen tuki- ja elvytystoimista, jotka katsotaan tarpeellisiksi niiden julkisten tehtävien lisäksi, joita ko. yhteisön perustamista koskevaan lainsäädäntöön sisällytetään.

6 Toimenpiteet

Tässä luvussa kootaan toimenpide-esityksiksi asiantuntijatyöryhmän näkemyksen mukaan välttämättömät toimet karjalan kielen pitkäjänteiseksi tueksi sekä Itä-Suomen yliopiston yhteistyössä asiantuntijatyöryhmän kanssa laatima karjalan kielen elvytysuunnitelma.

Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke esittävät työssään hyödyntämänsä monialaisen tutkimus- ja asiantuntijatiedon perusteella **23 toimenpidettä** tässä elvytysohjelmassa esitetyn tavoitetilan (elpyvä karjalan kieli, hallittu kaksikielisyys, ks. 3.1.) saavuttamiseksi. Toimenpiteet on jaettu selkeyden vuoksi neljään kokonaisuuteen: 1. status, 2. opetus, 3. kielenkäyttö ja 4. kielituotteet ja kielen huolto, kehittäminen ja tutkimus. Esitetyt toimenpiteet siirtävät toteutuessaan karjalan kielen elvyttämisen painopistettä hankeperustaisista, määräaikaista projekteista kohti vakituisia rakenteita ja sellaisia pilottihankkeita, joissa toteutettu valmisteleva työ mahdollistaa jatkossa säännöllisen ja pysyvästi rahoitetun ja resursoitun toiminnan.

Toimenpiteiden yhteydessä ehdotetaan kullekin toimenpiteelle **suositeltua vastuutahoa**, jonka asiantuntemukseen ja nykyisiin tehtäviin toimenpiteiden valmistelu ja käynnistäminen työryhmän näkemyksen mukaan sopivat. Ehdotetut toimenpiteet tai toiminnot esitetään tässä ohjelmassa uusina suosituksina, jotka on laadittu karjalan kielen käytön edistämisen näkökulmasta. Ne eivät ilman eri päätöstä kuulu minkään tahon, myöskään tässä ehdotettavien käynnistäjätahojen vastuulle. Niinpä jokaisen toimenpiteen toteuttaminen vaatii siihen tarttuvalta taholta päätöstä toteuttamisesta ja siihen tarvittavien voimavarojen varmistamista.

Monelle toimenpiteelle nimetään ehdotuksissa useampi kuin yksi suositeltu vastuutaho. Vastuutahojen roolit tulee ymmärtää erilaisina ja kunkin asiantuntemuksen ja toimintojen näkökulmasta. Esimerkiksi opetusministeriölle suositeltu rooli käynnistämisvastuun jakajana liittyy monessa kohdassa ministeriön rooliin toista suositeltua vastuutahoa ehdotetun toiminnan osalta rahoittavana tahona. Tällöin suositus voi ministeriön roolin osalta koskea esimerkiksi valmistelutyötä poliittisen hyväksynnän tai resurssien varmistamiseksi toimenpiteen toteutukseen.

Toimenpiteitä suunniteltaessa päästään parhaisiin tuloksiin **tiivissä yhteistyössä karjalaisjärjestöjen ja -yhteisöjen kanssa**. Toimenpiteisiin voivat soveltuvilta osin tarttua myös muut tahot kuin ne, joita tässä suositellaan vastuutahoiksi.

Toimenpiteet ovat rinnakkaisia ja limittäisiä sekä osin toisistaan riippuvaisia. **Toimenpiteet täydentävät toisiaan** ja muodostavat kokonaisuuden, eikä niistä osaa voida jättää pois tai toteuttaa toisia heikommin vaarantamatta karjalan voimaantumisen yhteiskunnallisia edellytyksiä kokonaisuutena¹⁶⁰. Monelta osin esitetyt toimenpiteet ovat vähimmäissuosituksia, joiden toteutuminen edellyttää julkiselta vallalta ryhtymistä toimiin karjalan kielen hyväksi silloinkin, kun siihen ei ole suoranaisesti kirjattua velvollisuutta¹⁶¹.

Sekä aluksi hankemuotoisina kokeiluina toteutettavien että pidemmälle tähtäävien laajempien toimien resursointiin tähtäävä **valmistelutyö on käynnistettävä niin pian kuin mahdollista**, jotta tämänhetkiset karjalan kielen elvytyksen onnistumisen kannalta lupaavat olosuhteet (ks. luku 2) voidaan hyödyntää täysimääräisesti. Osa toimenpiteistä on pienemmässä mittakaavassa mahdollista käynnistää välittömästi.

Toimenpiteiden täytäntöönpanossa tulee noudattaa **moninaisuuden ja inklusiivisuuden periaatteita** (ks. s. 24). Elvytystoimia suunniteltaessa ja kehitettäessä tulee huomioida karjalan kaikki kolme päämurretta, mutta kaikkia materiaaleja ja toimintoja ei ole tarkoituksenmukaista tuottaa rinnakkain kolmella eri murteella. Samalla kun huolehditaan siitä, että kaikkien murteiden puhujilla on yhtäläiset mahdollisuudet opiskella karjalaa ja löytää ajantasaisia oppimateriaaleja, korostetaan karjalan elvyttämisessä murrerajat ylittävää kommunikaatiota ja suvaitsevaisuutta karjalan eri murteita kohtaan.

Toimenpiteiden seuranta on syytä kehittää ja uudelleenarvioida toimenpiteiden edetessä. Osaan esityksistä on hahmoteltu mahdollisia seurantaindikaattoreita luvun 6 taulukossa. Työryhmä suosittelee, että ehdotettujen toimenpiteiden käynnistymistä ja työn etenemistä seurataan sekä toimenpide kerrallaan että kokonaisuutena elvytystoiminnan tehostumisen varmistamiseksi. Koko ohjelman ja kaikkien sen toimenpide-esitysten pääasiallinen seurantavastuu sopisi vuonna

160 Sarhimaa 2021.

161 Samansuuntaisesti laintulkinnan osalta ks. Dahlberg 2024: s. 54, 60, perus- ja ihmis-oikeusmyönteinen laintulkinta mm. viranomaisten päätöksenteossa vähemmistökielten edistämisessä.

2026 perustettavaksi ehdotetulle karjalan kielen lautakunnalle soveltuvilta osin yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen kielitilannetta seuraavan oikeusministeriön kanssa.

6.1 Status: lainsäädäntö ja vastuutahojen rakenteistus

Karjalan kielen asemaa (status) voidaan parantaa lainsäädännöllisin muutoksin sekä perustamalla uusi karjalan kielen elvyttämistä ja kehittämistä koordinoiva vastuutaho. Esitysten tavoitteita ovat karjalankielisten karjalaisten kielellisten ihmisoikeuksien tunnustaminen ja karjalan nostaminen samalle tasolle muiden elvytettävien ja erityisen suojelun kohteena olevien kotoperäisten vähemmistökielten kanssa.

Esitys 1: Perustetaan karjalankielisille ei-alueellisen autonomian käsitteelle perustuva julkisoikeudellinen yhteisö (työnimi karjalaiset kansankäräjät).

Selvitetään tämän ohjelman (luku 5) ja mahdollisten muiden asiantuntija-lausuntojen perusteella, millainen ei-alueellisen autonomian käsitteelle perustuva lakisäätöinen julkisoikeudellinen yhteisö tai muu vastaava taho voidaan vastuuttaa karjalan kielen elvyttämiseen ja kehittämiseen sekä karjalankielisen yhteisön yhteistoimintaan liittyvistä Itä-Suomen yliopiston tehtäväkentän ulkopuolelle jäävistä toiminnoista jatkossa. Määritellään karjalaisten kansankäräjien tai muun vastaavan tahon tehtävät ja tehdään tarvittavat valmistelut ko. elimen perustamiseksi.

Suosittelut vastuutahot: oikeusministeriö

Esitys 2: Valmistellaan karjalan oma kielilaki.

Valmistellaan karjalalle oma kielilaki, jolla turvataan karjalankielisten perustuslain mukainen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan ja täsmennetään erillislainsäädäntöön (ks. esitys 3) tehtäviä muutoksia. Lain valmistelussa otetaan huomioon karjalankielisten asioista jatkossa yhteistyössä muiden tahojen kanssa vastaava julkisoikeudellinen elin (ks. esitys 1) ja karjalankielisten jakautuminen ympäri maata. Lain sisällössä huomioidaan karjalan kielen erityinen tilanne ja tässä raportissa esiin nostetut keskeiset osa-alueet ja kehittämistarpeet, kuten opetuksen mahdollistaminen kaikilla koulutusasteilla. Lakia ei voida kielten erilaisten tilanteiden vuoksi muotoilla suoraan esimerkiksi saamen kielilain mukaisesti, sillä karjalan kielilain ei ole tarkoituksenmukaista ensisijaisesti taata palveluita

tietyllä maantieteellisellä alueella (vrt. saamelaisten kotiseutualue). Sen sijaan lain tulee mahdollistaa ja virallistaa toimia, joiden avulla karjalankielisten kielelliset ihmisoikeudet voidaan tunnustaa.

Suosittelut vastuutahot: oikeusministeriö

Esitys 3: Valmistellaan karjalan kieli sisällytettäväksi opetusta ja tiedonvälitystä koskevaan lainsäädäntöön.

Tehdään tarvittavat selvitykset ja toimenpiteet, jotta karjala voidaan muiden Suomessa puhuttujen kotoperäisten kielten tavoin sisällyttää opetusta ja tiedonvälitystä koskevaan ja tarvittaessa muuhun elvytystoimien toteutumisen kannalta relevanttiin lainsäädäntöön. Tarkistella tulee ainakin varhaiskasvutuslakia (540/2018), perusopetuslakia (628/1998) sekä lakia Yleisradio Oy:stä (22.12.1993/1380) ja soveltuvin osin myös sosiaali- ja terveydenhoitolainsäädäntöä.

Suosittelut vastuutahot: oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö

Esitys 4: Selvitetään muut keinot karjalan kielen statuksen nostamiseksi muiden kotoperäisten ja erityisen suojelun kohteena olevien vähemmistökielten rinnalle ja karjalankielisten kielellisten ihmisoikeuksien tunnustamiseksi.

Tarkastellaan muun muassa Dahlbergin selvityksen kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta (2024) ja karjalan kielen elvytys- ja toimenpideohjelman perusteella, millaisin keinoin karjalan kielen asema voidaan tuoda samalle tasolle muiden Suomessa puhuttavien kotoperäisten kielten rinnalle, esitysten 2 ja 3 mukaisten lakimuutosten lisäksi. Lisäksi selvitetään muut lainsäädännön nojalla ja kansainvälisten sopimusten avulla toteutettavat keinot karjalankielisten kielellisten ihmisoikeuksien tunnustamiseksi.

Suosittelut vastuutahot: oikeusministeriö

Esitys 5: Suunnitellaan hyviä käytänteitä viranomaisten vähemmistökielisten oikeuksien edistämismallin täyttämiseksi tarkoituksenmukaisilla tavoilla.

Esimerkiksi suositellut ministeriöt selvittävät yhteistyössä muiden relevanttien tahojen kanssa, millaisin keinoin perustuslakiin kirjattu viranomaisten velvollisuus edistää kielellisiä oikeuksia voidaan läpinäkyvimmin ja kestävimmin ulottaa koskemaan myös karjalankielisiä. Lisäksi perustettava karjalaiset kansankäräjät tai ennen

sitä sopiva taho yhteistyössä julkishallinnon ja tiedesektorin asiantuntijoiden kanssa selvittää keinoja karjalan kielen taidon tunnistamiseen ja hyödyntämiseen julkishallinnon palveluissa sekä kielitaidon ylläpitämiseen.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö, oikeusministeriö, myöhemmin yhteistyössä karjalaiset kansankäräjät

6.2 Opetus ja oppiminen

Karjalan kielen opetusta tulee kehittää kaikilla koulutusasteilla sekä lähi- että etäopetuksena. Karjalankielisen varhaiskasvatuksen ja peruskoulutasoisen karjalan kielen opetuksen pilotoinnin lisäksi tulee parantaa aikuiskoulutusmahdollisuuksia ja karjalan kielen opettajien koulupolkua. Esitykset alleviivaavat myös ajan- tasaisia oppimateriaaleja ja uusia mahdollisuuksia karjalan kielen osaamisen todentamiseen.

Esitys 6: Pilotoidaan ja vakiinnutetaan karjalankielistä kielipesätoimintaa.

Esimerkiksi ehdotetut vastuutahot ryhtyvät yhteistyössä kuntien ja karjalaisyhteisöjen kanssa valmistelemaan karjalan kielipesätoimintaa tarvittaessa konsultoiden saamenkielisten kielipesien toiminnan suunnittelusta vastanneita tahoja. Kielipesätoimintaa esitetään pilotoitavaksi esimerkiksi kahdella keskenään erilaisella paikkakunnalla. Suunnitellaan erityisesti karjalan tilanteeseen sopivia pedagogisia menetelmiä ja vastataan niiden saavutettavuudesta kielipesissä työskenteleville varhaiskasvattajille esimerkiksi lisäkoulutuksen keinoin.

Pilottihankkeiden jälkeen toimintaa laajennetaan resurssien ja kysynnän mukaan uusille paikkakunnille, jolloin karjalaiset kansankäräjät tai muu vastaava elin ottaa toiminnan valmistelussa ja koordinoinnissa samankaltaisen roolin kuin Saamelaiskäräjät saamenkielisten kielipesien kohdalla.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, kunnat, karjalaisyhteisöt, myöhemmin karjalaiset kansankäräjät tai muu vastaava elin

Esitys 7: Pilotoidaan ja vakiinnutetaan karjalan kielen opetusta perusopetustasolla sekä etäopetuksena että lähiopetuksena.

Suunnitellaan ja käynnistetään karjalan kielen opetuksen pilottihanke perusopetustasolla sekä etäopetuksena että lähiopetuksena yhteistyössä muun muassa kuntien ja Itä-Suomen yliopiston kanssa. Etäopetuksen pilotointiin voidaan valita

yksittäinen koulu, joka saa opetuksen pilotointia varten erillistä rahoitusta ja jota tukee opetuksen suunnittelussa Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen oppiaine. Lähiopetusta pilotoidaan paikkakunnalla tai paikkakunnilla, jo(i)lle on keskittynyt paljon karjalankielisiä, kuten Joensuussa ja/tai Helsingissä. Hyödynnetään Saamen kielen etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihankkeen kokemuksia.

Suunnittelun ja pilotoinnin ohella luodaan käytänteitä, joiden avulla etenkin etäopetustoiminnan koordinoitivastuu tai sen osia voidaan myöhemmin siirtää karjalaisille kansankäräjille tai muulle vastaavalle pysyvälle elimelle.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, kunnat, koulut, Itä-Suomen yliopisto, myöhemmin karjalaiset kansankäräjät tai muu vastaava elin

Esitys 8: Kehitetään ja rakenteistetaan aikuisille eri alojen ammattilaisille suunnattu intensiivinen kielitaitokoulutus.

Toteutetaan pilottihankkeena aikuisille suunnattu intensiivinen karjalan kielitaitokoulutus soveltuvan erillisrahoituksen puitteissa. Hankkeeseen sidotaan vapaan sivistystyön oppilaitoksissa hankitun käytännön kokemuksen ja erityisosaamisen omaavia toimijoita. Hankkeeseen voidaan mahdollisuuksien mukaan hakea osarahoitusta säätiöiltä. Pohjana käytetään Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen ja kulttuurin sivuaineopintoja, joita mukautetaan tarpeellisilta osin käytännönläheisemmiksi. Suunnittelun ja pilotoinnin ohella luodaan käytänteitä, joiden avulla etenkin kielitaitokoulutusten koordinoitivastuu tai sen osia voidaan myöhemmin siirtää karjalaisille kansankäräjille.

Suosittelut vastuutahot: Itä-Suomen yliopisto, opetus- ja kulttuuriministeriö, vapaan sivistystyön ammattilaiset, myöhemmin karjalaiset kansankäräjät tai muu vastaava elin

Esitys 9: Parannetaan karjalan kielen opettajien koulutuspolkua.

Kehitetään ja käytännöllistetään karjalan kielen opettajien koulutuspolkua ja parannetaan karjalan kielen sivuaineopiskelijoiden mahdollisuutta suorittaa pedagogiset opinnot pääaineeseensa katsomatta. Kannustetaan ja ohjataan karjalan kielestä kiinnostuneita opiskelijoita sekä karjalan kielen opintoihin että muihin työllistäviä ja kestäviä opetettävien aineiden yhdistelmiä mahdollistaviin sivuaineopintoihin

(kuten karjalan kieli ja suomen tai ruotsin kieli). Lisäksi selvitetään mahdollisuuksia lisätä karjalankielisten pedagogista osaamista sekä esimerkiksi suomen kielen opettajien valmiuksia tarjota kielirikasteista opetusta täydennyskoulutuksen keinoin.

Suosittelut vastuutahot: Itä-Suomen yliopisto, (opetus- ja kulttuuriministeriö)

Esitys 10: Parannetaan oppimateriaalien saatavuutta.

Parannetaan karjalan oppimateriaalien saatavuutta, tarvittaessa yhdessä kustantamojen kanssa. Oppimateriaalityöhön ohjataan riittävästi resursseja ja pidetään huolta siitä, että oppimateriaalien tuotannosta vastaavat pedagogisesti pätevät tai pedagogisten ammattilaisten kanssa tiiviissä yhteistyössä toimivat karjalan kielen ja karjalaisen kulttuurin ammattilaiset. Oppimateriaaleja tarvitaan kaikille koulutusasteille, ja ensimmäiseksi tavoitteeksi esitetään varhaiskasvatuksen ja perustason oppi- ja harjoituskirjojen ja opettajan oppaitten tuottaminen. Työssä painotetaan materiaaleja, joita voidaan soveltaa oppilaiden iän ja taitotason perusteella. Oppikirjojen lisäksi tarvitaan interaktiivisia tehtäväkokonaisuuksia ja audiovisuaalista materiaalia.

Suosittelut vastuutahot: Opetushallitus

Esitys 11: Lisätään maininta karjalan kielestä vapaan sivistystyön opetusseteliavustuksen perusteisiin.

Lisätään maininta karjalan kielestä muiden kotoperäisten kielten joukkoon vapaan sivistystyön opetusseteliavustuksen perusteissa. Vapaan sivistystyön oppilaitokset, joissa karjalaa opetetaan, voivat parantaa karjalan opintojen saatavuutta hakemalla avustusta.

Suosittelut vastuutahot: Opetushallitus, vapaan sivistystyön oppilaitokset ja opettajat

Esitys 12: Käynnistetään työ karjalan yleisen kielitutkinnon valmistelemiseksi.

Selvitetään millaisia valmisteluja karjalan kielen (kokonaisuutena) tai karjalan päämurteiden kirjakielten lisääminen yleisten kielitutkintojen (YKI) piiriin vaatisi. Tutkinto tai tutkinnot valmistellaan ja käynnistetään.

Suosittelut vastuutahot: Opetushallitus, Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Itä-Suomen yliopisto

Esitys 13: Perustetaan karjalankielinen oppimateriaalipankki.

Suunnitellaan ja perustetaan yhdessä relevanttien sidosryhmien kanssa karjalan kielen oppimateriaalipankki. Pankkiin kerätään maksuttomia ja vapaasti käytettävissä olevia oppimateriaaleja, joita voidaan hyödyntää eri ikä- ja taitotasolla sekä opetuksessa että itseopiskelussa.

Suosittelut vastuutahot: Opetushallitus, opetus- ja kulttuuriministeriö

Esitys 14: Lisätään tietoisuutta karjalan kielestä.

Tietoisuutta karjalan kielestä tulee lisätä niin viranomaisviestinnässä, koulutuksessa kuin julkisilla varoilla tuotetussa mediatarjonnassakin. Käytäntöjä tietoisuuden lisäämiseksi voivat suunnitella ja pilotoida esimerkiksi OKM, OPH, Yleisradio ja Kotimaisten kielten keskus Itä-Suomen yliopiston, karjalaisyhteisöjen, seurojen ja asiantuntijoiden tuella.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, Yle, Kotimaisten kielten keskus, karjalankielinen yhteisö, Itä-Suomen yliopisto

6.3 Kielenkäyttö ja kielituotteet

Karjalan kieli tarvitsee elpyäkseen säännöllisiä ja monipuolisia kielenkäyttötilanteita sekä monipuolisia kielimateriaaleja. Esitysten mukaiset toimenpiteet tarjoavat karjalankielisille ja karjalasta kiinnostuneille karjalankielisiä ympäristöjä ja ottavat huomioon eri ikäryhmät ja heidän tarpeensa. Nopeasti muuttuvassa tilanteessa myös kieliyhteisön säännöllinen seuranta on tärkeää.

Esitys 15: Perustetaan karjalankielinen toimitus Ylelle sekä aloitetaan lapsille sekä nuorille ja nuorille aikuisille suunnattujen materiaalien toimittaminen ja kääntäminen.

Perustetaan karjalankielinen toimitus Ylelle. Toimituksen perustaminen varmistaa karjalankielisten uutispalveluiden ympärivuotisen saatavuuden ja laajentaa karjalankielisten mediapalveluiden tarjontaa. Karjalankielisten uutisisältöjen lisäksi aletaan tuottaa karjalaksi ajankohtaissisältöjä sekä lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille suunnattuja materiaaleja, jotka mahdollisuuksien mukaan tukevat myös karjalan oppimista (vrt. Ylen kielikoulu). Lisäksi selvitetään mahdollisuuksia tuottaa

sisältöjä pelkän livvinkarjalan sijasta vaihdellen ja vuorotellen kaikilla karjalan kielen päämurteilla. Uusien sisältökategorioiden lisäksi laajennetaan aiempia palveluita muun muassa tarjoamalla päivittäisiä uutissisältöjä viikoittaisten sijaan.

Suosittelut vastuutahot: Yle

Esitys 16: Korostetaan ja painotetaan karjalan kielen käyttöä edistävien toimien kuten keskustelukerhojen ja kulttuurituotteiden ja -tuotantojen tukemista opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämässä avustuksissa.

Tarkastellaan opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämiä avustuksia ja korostetaan karjalan kielen käyttöä edistävien toimien tukemista niiden puitteissa. Karjalan kielen ja kulttuurin tukeminen nostetaan yhdeksi painopisteeksi myönnettäessä etenkin lapsia ja nuoria koskevia valtionavustuksia.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö

Esitys 17: Vakiinnutetaan ja laajennetaan karjalankielisten keskustelukerhojen verkostoa.

Valmistellaan pilottihanke karjalankielisten keskustelukerhojen verkoston vahvistamiseksi ja laajentamiseksi uusille paikkakunnille sekä mahdollisuuksien mukaan aloitetaan yhteistyö jo karjalan kursseja tarjoavien vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa. Paikkakunnilla, joilla järjestetään karjalan kielen opetusta, on paremmat edellytykset tavoittaa riittävästi kiinnostuneita keskustelukerhon käynnistämiseksi, minkä lisäksi kerhot tukevat kursseilla opittua ja osaltaan edesauttavat kurssien tavoitteellisempina pysymistä. Jo toteutuva karjalan kielen kurssi ei kuitenkaan voi olla keskustelukerhotoiminnan pilotoimisen edellytys, sillä on tärkeää luoda karjalan käyttöaloja myös kokonaan uusille paikkakunnille.

Keskustelukerhojen ohjaajille tarjotaan konkreettisia työkaluja, kuten täydennyskoulutusta ja vertaistukea. Hankkeen toteuttajaksi ja vakiintuvan verkoston ylläpitäjäksi ja koordinoijaksi sopii perustettava karjalainen kansankäräjät. Ennen kansankäräjien perustamista valmistelemaa työtä tehdään kielipesätoiminnan ja kouluopetuksen pilotoinnin ohella (ks. esitykset 7 ja 8).

Suosittelut vastuutahot: karjalaiset kansankäräjät tai vastaava taho

Esitys 18: Kehitetään karjalan kielen käytön seurantaan barometri.

Kehitetään karjalan kielen asiantuntijoiden ja Itä-Suomen yliopiston tuella karjalan kielen käytön seurantaan soveltuva barometri, joka toistetaan säännöllisesti esimerkiksi viiden vuoden välein ja jolla seurataan karjalan kielen tilanteen muutoksia.

Suosittelut vastuutahot: oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Kotimaisten kielten keskus

Esitys 19: Kehitetään säännöllisesti vuorovaikuttavia tukiverkostoja kielenopettajille ja karjalan käytöstä kiinnostuneille pikkulapsiperheille.

Pilotoidaan ja kehitetään vertaistukeen ja kielineuvontaan perustuvia tukiverkostoja kielenopettajille ja karjalan käytöstä kiinnostuneille pikkulapsiperheille. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopisto ja järjestöt jakavat tietoa verkostoista. Tapaamisiin tulee voida osallistua etäyhteyksin asuinpaikkaan katsomatta.

Suosittelut vastuutahot: Itä-Suomen yliopisto, karjalaisjärjestöt

Esitys 20: Tuetaan karjalankielisen taiteen, musiikin ja kulttuurin tuottamista.

Painotetaan karjalan kielen käyttöä tukevan karjalankielisen kulttuuritoiminnan, taiteen ja musiikin tuottamista eri tahojen myöntämissä avustuksissa.

Suosittelut vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala, kulttuuri- laitokset, kirjastot ja säätiöt

6.4 Kielen huolto, kehittäminen ja tutkimus

Kielen huollon, kehittämisen ja tutkimuksen ohella karjalan kieli tulee nostaa samalle tasolle muiden kotoperäisten kielten kanssa. Karjalan kielen lautakunnan perustaminen on tärkeä askel kohti yhdenvertaisuuden saavuttamista, minkä lisäksi jo olemassa olevia rakenteita, kuten Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen erityis-tehtävää, tulee vakiinnuttaa.

Esitys 21: Vakiinnutetaan karjalan kielen kehittäminen osaksi Itä-Suomen yliopiston erityistehtävää.

Valmistellaan tarvittavat toimet karjalan kielen kehittämisen pysyväksi sisällyttämiseksi osaksi Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen opetuksen ja tutkimuksen valtakunnallista erityistehtävää. Huolehditaan siitä, että elvytystoimintaan

suunnattu rahoitus myönnetään kerralla riittävän pitkäksi aikaa monivuotisten projektien toteuttamisen mahdollistamiseksi ja että se takaa sekä elvytys- että opetustehtävien riittävän toteutumisen.

Suosittelut vastuutahot: OKM, Itä-Suomen yliopisto

Esitys 22: Perustetaan karjalan kielen lautakunta Kotimaisten kielten keskuksen yhteyteen.

Perustetaan karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän huhtikuussa 2024 tekemän ehdotuksen mukaisesti karjalan kielen lautakunnan Kotimaisten kielten keskuksen tai sen nykyisiä tehtäviä jatkossa hoitavan virastokokonaisuuden yhteyteen. Lautakunnan perustamistyössä tulee huomioida sen toimintaperiaatteiden yhtenäisyys muiden Kotimaisten kielten keskuksessa toimivien lautakuntien kanssa kielen statuksen kehittämiseksi. Lautakunnan perustamisesta asiantuntijatyöryhmä on tehnyt erillisen ehdotuksen OKM:lle ja Kotukselle jo huhtikuussa 2024.

Suosittelut vastuutahot: OKM, Kotimaisten kielten keskus

Esitys 23: Kehitetään karjalan kielen sanastot verkkosanakirjaksi.

Kehitetään Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen laatimat uudis- ja temaattiset sanastot sekä muita relevantteja materiaaleja karjalan kielen moderniksi verkkosanakirjaksi tavoitetta varten määriteltävässä erillisrahoitetussa projektissa. Pitkän aikavälin tavoitteena on jatkuvasti päivitettävä nykykielen sanakirja.

Suosittelut vastuutahot: Itä-Suomen yliopisto, Kotimaisten kielten keskus

Oheinen taulukko kokoaa yhteen ehdotetut toimenpiteet, käynnistämisen suositellut vastuutahot, mahdolliset seurantaindikaattorit sekä kunkin toimenpiteen perustelu- ja taustalukuviittaukset.

Taulukko 1. Koostetaulukko ehdotetuista toimenpiteistä

Esitys	Suosittelut vastuutahot/ alullepanijat	Ehdotettuja seuranta- indikaattoreja	Taustaa ja perusteluja
Perustetaan karjalankielisille ei-alueellisen autonomian käsitteelle perustuva julkisoikeudellinen yhteisö nimeltään karjalaiset kansankäräjät	OM	ei ehdotuksia	luku 5, erit. 88–90
Valmistellaan karjalan oma kielilaki	OM	ei ehdotuksia	s. 74–76
Valmistellaan karjalan kieli sisällytettäväksi opetusta ja tiedonvälitystä koskevan lainsäädäntöön	OM, OKM	ei ehdotuksia	s. 25, 46–47, 75–77
Selvitetään muut keinot karjalan kielen statuksen nostamiseksi muiden kotoperäisten ja erityisen suojelun kohteena olevien vähemmistökielten rinnalle ja karjalankielisten kielellisten ihmisoikeuksien tunnustamiseksi	OM	ei ehdotuksia	s. 75–77
Suunnitellaan hyviä käytänteitä viranomaisten vähemmistökielisten oikeuksien edistämismittaan täyttämiseksi tarkoituksenmukaisilla tavoilla sekä lisätään tietoa karjalan kielestä	OKM, OM, OPH, Yle, Kotus	karttuva tieto karjalan kielen taidosta ja mahdollisuuksista sen hyödyntämiseen julkisella sektorilla	s. 70–71, 75–77
Pilotoidaan ja vakiinnutetaan karjalankielistä kielipesätoimintaa	OKM, OPH, kunnat, karjalaisyhteisöt, karjalaiset kansankäräjät	kielipesätoiminnan käynnistyminen, kielipesätoimintaan osallistuneiden lasten määrä	s. 23–24, 55–57, 64–66
Pilotoidaan ja vakiinnutetaan karjalan kielen opetusta perusopetustasolla sekä etäopetuksena että lähiopetuksena	OKM, OPH, kunnat, koulut, ISY, karjalaiset kansankäräjät	karjalan kielen opetuksen käynnistyminen, opetukseen osallistuneiden oppilaiden määrä	s. 24–26, 57–60
Kehitetään ja rakenteistetaan aikuisille eri alojen ammattilaisille suunnattu intensiivinen kielitaitokoulutus	OKM, ISY, karjalaiset kansankäräjät	intensiivikoulutuksen käynnistyminen, intensiivikoulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden määrä	s. 60–62

Esitys	Suosittelut vastuutahot/ alullepanijat	Ehdotettuja seuranta- indikaattoreja	Taustaa ja perusteluja
Parannetaan karjalan kielen opettajien koulutuspolkua	ISY, OKM	karjalan kielen ja pedagogisten opintojen suorittaneiden tai molemmat henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaansa (HOPS) sijoittaneiden määrä	s. 56–57, 60
Parannetaan oppimateriaalien saatavuutta	OPH, kustantamot	oppimateriaalien määrä, monipuolisuus ja valmistuminen tavoiteajassa	s. 30–31, 63–64
Lisätään maininta karjalan kielestä vapaan sivistystyön opetusseteliavustuksen perusteisiin	OPH, vapaan sivistystyön oppilaitokset ja opettajat	opetusseteliavustusta hakeneiden oppilaitosten ja myönnettyjen opetusseteliavustusten määrä	s. 63
Käynnistetään työ karjalan yleisen kielitutkinnon valmistelemiseksi	OPH, Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, ISY	ei ehdotuksia	s. 62
Perustetaan karjalankielinen oppimateriaalipankki	OKM, OPH	oppimateriaalipankin perustaminen ja siihen ladattujen materiaalien määrä	s. 64
Lisätään tietoa karjalan kielestä	OKM, OPH, Yle, Kotus, karjalankielinen yhteisö, ISY	ei ehdotuksia	s. 64–65, 68
Perustetaan karjalankielinen toimitus Ylelle sekä aloitetaan lapsille sekä nuorille ja nuorille aikuisille suunnattujen materiaalien toimittaminen ja kääntäminen	Yle	toimituksen perustaminen, karjalankielisten materiaalien määrä	s. 41–42, 44, 67–68
Korostetaan ja painotetaan karjalan kielen käyttöä edistävien toimien kuten keskustelukerhojen ja kulttuurituotteiden ja -tuotantojen tukemista opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämissä avustuksissa	OKM	haettujen ja myönnettyjen avustusten välinen suhde, myönnettyjen avustusten määrä	s. 57–58, 64

Esitys	Suosittelut vastuutahot/ alullepanijat	Ehdotettuja seuranta- indikaattoreja	Taustaa ja perusteluja
Vakiinnutetaan ja laajennetaan karjalankielisten keskustelukerhojen verkostoa	karjalaiset kansankäräjät	säännöllisesti kokoontuvien keskustelukerhojen määrä, keskustelukerhoihin osallistuneiden määrä	s. 39, 69–70
Kehitetään karjalan kielen käytön seurantaan barometri	OM	ei ehdotuksia	s. 32–38, 71
Kehitetään säännöllisesti vuorovaikuttavia tukiverkostoja kielenopettajille ja karjalan käytöstä kiinnostuneille perheille	ISY, karjalaisjärjestöt	ei ehdotuksia	s. 30–31, 65–66
Tuetaan karjalankielisen taiteen, musiikin ja kulttuurin tuottamista	OKM:n hallinnonala, kulttuurilaitokset, kirjastot ja säätiöt	ei ehdotuksia	s. 68–69
Vakiinnutetaan karjalan kielen kehittäminen osaksi Itä-Suomen yliopiston erityistehtävää	OKM, ISY	ei ehdotuksia	s. 60, 72
Perustetaan karjalan kielen lautakunta Kotimaisten kielten keskuksen yhteyteen	OKM, Kotus	lautakunnan toiminnan suunnittelun käynnistyminen	s. 43–44, 72–73
Kehitetään karjalan kielen sanastot verkkosanakirjaksi	ISY, Kotus	ei ehdotuksia	s. 73–74

Lähteet

- Antonova, Natalia 2022. *ABC Lapsen kanssa karjalaksi – opas karjalan kielen elvyttämiseen*. Helsinki, Karjalan Sivistysseura.
- Arola, Laura 2020: Selvitys saamenkielisen opetus- ja varhaiskavatushenkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-836-6>
- Arola, Laura 2021: Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>
- Beretka, Katinka – Dobos, Balázs 2023: The Legal and Institutional Context of NTA. Teoksessa Marina Andeva, Balázs Dobos, Ljubica Djordjevic, Börries Kuzmany, Tove H. Malloy (toim.), *Non-Territorial Autonomy – An Introduction* s. 145-162. Cham: Palgrave-McMillan.
- Brunner, Georg & Küpper, Herbert 2002: European Options of Autonomy: A Typology of Autonomy Models of Minority Self-Governance. Teoksessa: Gál, Kinga (toim.), *Minority Governance in Europe*, s. 13–36. Budapest, Local Government and Public Service Reform Initiative.
- Dahberg, Maija 2024: Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-975-1>.
- Elvytyshankkeen kyselyn tuloksia. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen blogi 20.3.2023. <https://blogs.uef.fi/karjalanelvytyks/2023/03/20/elvytyshankkeen-kyselyn-tuloksia/>. Viitattu 19.12.2024.
- Grans, Lisa 2011: Legal and Institutional Framework Analysis: Karelian and Estonian in Finland. Working Papers in European Language Diversity 10. Mainz, Helsinki, Wien, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor, Research Consortium ELDIA European Language Diversity for All. <https://phaidra.univie.ac.at/o:246038>. Viitattu 19.12.2024.
- Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisuarja 8/2017. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4>.
- Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. Valtioneuvoston julkaisuja 2021: 88. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>.

- Haltia, Mirva 2025: Karjalan kielen tietopankki itseopiskeluun. Opetusmateriaalikoelma. <https://enzalgu.fi/course/karjalankielen-tietopankki>. Viitattu 24.4.2025.
- Hämäläinen, Veli-Pekka 2011: Kielipesä on viimeinen keino karjalan säilyttämiseksi. Ylen verkkoartikkeli. <https://yle.fi/a/3-5088178>. Viitattu 19.12.2024.
- Härmälä, Marita; Sarivaara, Erika, Laihoinen, Petteri & Huhtanen, Mari 2023: "Paljon on tehty, mutta paljon on vielä kehitettävää" – Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuspilotin arviointi 2022. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisut 3:2023. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/paljon-tehty-mutta-paljon-viela-kehitettavaa-saamen-kielten-etayhteyksia-hyodyntavan-opetuspilotin-arviointi-2022>. Viitattu 19.12.2024.
- Iso-Ahola, Riikka 2022: *Kaunokirjallisuutta karjalaksi: uhanalaisen kielen käänne-kulttuurit*. Väitöskirja. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 194. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4728-4>.
- Itä-Suomen yliopisto 2024: Yhteistyö lukioiden ja toisen asteen oppilaitosten kanssa. <https://www.uef.fi/fi/yhteistyö-lukioiden-ja-toisen-asteen-oppilaitosten-kanssa>. Viitattu 19.12.2024.
- Jalava, Lotta & Tánčzos, Outi 2024: Verkkoympäristö on nykypäivän karjalainen kylänraitti. *Karjalan kunnaat* 3/2024. Helsinki, Karjalan Liitto.
- Jalava, Lotta & Tánčzos, Outi & Tynnyrinen, Niko 2024: Karjalan kielen opiskelumahdollisuudet osana kulttuurista kestävyttä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15(7). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2024/karjalan-kielen-opiskelumahdollisuudet-osana-kulttuurista-kestavyytta>
- Kananen, Heli Kaarina 2010: *Kontrolloitu sopeutuminen: Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959)*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4119-2>. Viitattu 15.4.2025.
- Kangas, Laura & Haapalainen, Heikki 2020: Maura Häkki kertoo TikTokissa karjalaisuudesta, koska kukaan muu ei sitä tee – "Teen tätä tavallaan vihakommenttien takia". Ylen verkkoartikkeli. <https://yle.fi/a/3-11262238>. Viitattu 22.4.2025.
- Kansalaisopistojen liitto 2022: Kielet. Opintopistekurssien e-perusteet. <https://peda.net/kol/foorumi/o22/eperusteet2/kansalaisopistojen-yhteinen-pohja-eperusteissa/kielet>. Viitattu 19.12.2024.
- Karjalan kielen elvytys 2025: Karjalan elvyttäjät Kidiel: ruadopaja Arppen školan 4.–6. kluasoile. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytys. <https://blogs.uef.fi/karjalanelvytys/2025/04/07/karjalan-elvyttajat-kidiel-ruadopaja-arppen-skolan-4-6-kluasoile/>. Viitattu 22.4.2025.
- Karjalan kielen elvytys 2024: Kieliperiaatteet. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke. <https://blogs.uef.fi/karjalanelvytys/kieliperiaatteet/>. Viitattu 19.12.2024.

- Karjalan kielen elvytys 2023: Opetushallituksen valtionavustushaku kaksikielisen opetuksen laajentamiseen 2023. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytys-hanke. <https://blogs.uef.fi/karjalanelvytys/2023/03/15/opetushallituksen-valtio-navustushaku-kaksikielisen-opetuksen-laajentamiseen-2023/>. Viitattu 19.12.2024.
- Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša 2021a: Karjalaisten kielel-listen ja kulttuuristen oikeuksien turvaaminen Suomessa osana hallituksen kieli-poliittisia uudistuksia.
- Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša 2021b: Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry:n vastaukset oikeusministeriön kieliryh-mien kuulemiseen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.
- Karlova, Olga 2022: Milan perheen päivä -verkko-opaššusmaterijalit vienankarja-lakši. Oppimateriaalikokonaisuus. Vienankarjalainen mukaelma Maria Kähärin Milan perheen päivä -kirjasta. <https://www.karjalansivistysseura.fi/verkkoaineis-tot/oppimateriaalit/vienankarjala/milan-perheen-paiva-verkko-opassusmaterija-lit-vienankarjalaksi/>. Viitattu 19.12.2024.
- Karlova, Olga; Karakina, Valentina; Karakin, Jevgeni & Padchin, Ilya 2019: Vienankar-jalan ja kulttuurin kurssit. Vienankarjalan kurssien verkko-oppimateriaalit. <https://www.karjalansivistysseura.fi/verkkoaineistot/oppimateriaalit/vienankarjala/vie-nankarjalan-ja-kulttuurin-kurssit/>. Viitattu 19.12.2024.
- Kielipoliittinen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>.
- Koivisto, Vesa 2017: Karjalan kielestä ja sen tutkimuksesta 2000-luvulla. *Suo-malais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja*, 2017:96, s. 423–438. <https://doi.org/10.33340/susa.70236>.
- Lewis, M. Paul & Simons, Gary F. 2016: Sustaining Language Use: Perspectives on Community-Based Language Development. SIL International Publications in Ethnography 42. Dallas, Texas, SIL International.
- Lindell, Marina 2020: Kielibarometri 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-848-6>.
- Moshnikov, Ilia 2022a: The use of the Karelian language online: Currenty trends and challenges. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakirj*, 13(2), s. 275–305. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.09>. Viitattu 11.4.2025.
- Moshnikov, Ilia 2022b: Use of the Karelian language online: websites in Karelian. Teoksessa: Seppälä, Tanja; Lesonen, Sirkku; Ikkänen, Päivi & D'hondt, Sigurd (toim.), *Kieli, muutos ja yhteiskunta – Language, Change and Society. AFinLan vuo-sikirja 2022*, s. 192–216. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.113920>.
- Novak, Irina; Penttonen, Martti; Ruuskanen, Alekski & Siilin, Lea 2019: *Karjala kieli-opeissa: Fonetiikan ja morfologian vertaileva tutkimus*. Helsinki, Karjalan Kielen Seura.

- Novak, Irina 2024: *Карельский языковой ландшафт в диалектометрической парадигме*. Диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. ФГБУН Институт славяноведения РАН. Санкт-Петербург.
- Nuolijärvi, Pirkko & Pasanen, Annika & Sarhimaa, Anneli 2021: Lausunto kielipoliittisen ohjelman valmisteluryhmälle.
- Opetushallitus 2023: Valtionavustukset kaksikielisen opetuksen laajentamiseen 2023. <https://www.oph.fi/fi/funding/valtiovavustukset-kaksikielisen-opetuksen-laajentamiseen-2023/>. Viitattu 19.12.2024.
- Opetushallitus 2022: Oma äidinkielenä opetetut kielet ja opetukseen osallistuneiden määrät vuonna 2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oman-aidinkielen-opetus>. Viitattu 19.12.2024.
- Pasanen, Annika; Laakso, Johanna & Sarhimaa, Anneli 2022: The Uralic Minorities: Endangerment and Revitalization. Teoksessa: Bakro-Nagy, Marianne; Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford Guide to Uralic Languages*, 68–78. Oxford: Oxford University Press.
- Pasanen, Annika 2022: Uhanalaisen kielen revitalisaation mahdollisuuksista ja mahdolltomuuksista: karjala vs. saame. Teoksessa: Grünthal, Riho; Linna, Eeva-Kaisa; Nuolijärvi, Pirkko & Riionheimo, Helka (toim.), *Šulkkuni sanaine. Kirjoituksia karjalasta ja vähemmistökielistä*, 45–61. Helsinki: Karjalan Sivistysseura.
- Pasanen, Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuovâ. 'Sarastus ja päivänvalo': Inarinsaa-men kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia. Helsinki, Suomalais-Ugrilainen Seura ja Helsingin yliopisto.
- Pasanen, Annika & Saamelaiskäräjät 2020: Onko kieli kotona? Saamen kielen siirtäminen lapselle. Saamelaiskäräjät, Saamen kielen toimisto. https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2021/02/OnkoKieliKotona_FI.pdf. Viitattu 19.12.2024.
- Penttonen, Martti 2024: karjalankieli.net. Karjalankielisiä oppimateriaaleja keräävä sivusto. <https://karjalankieli.net/>. Viitattu 19.12.2024.
- Penttonen, Martti 2022 (2007): opastajat.net. Karjalankielisiä oppimateriaaleja keräävä sivusto. <https://karjalankieli.net/opastajat.net/index.html>. Viitattu 19.12.2024.
- Perusopetusta täydentävän oppilaan oman äidinkielen opetuksen tavoitteet. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden liite. Opetushallitus 2011: Liite 3. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>. Viitattu 19.12.2024.
- Rainò, Päivi 2021: Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>.
- Rajala, Susanna & Schwartz, Miriam 2020: Romanilapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Selvitys vuosilta 2018–2019, Opetushallitus 2020:26.

- Ricento, Thomas (toim.) 2005: *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Hoboken, Wiley.
- Riionheimo, Helka & Tynnyrinen, Niko 2024: Reclaiming Karelian in Finland. *Journal of Finnish Studies*, 27(2), s. 264–291. <https://doi.org/10.5406/28315081.27.2.07>. Viitattu 11.4.2025.
- Rintala, Anniina 2022: ”Muista puhua meille karjalan kieltä”, Arin esikoinen kehottaa – Perheenisä opetteli sukunsa kielen ja kommunikoi sillä nyt lapsilleen. Artikkelit Kaksplus-lehden verkkosivuilla. <https://kaksplus.fi/vanhemmuus/kasvatus/muista-puhua-meille-karjalan-kielta-arin-esikoinen-kehottaa-perheenisä-opetteli-sukunsa-kielen-ja-kommunikoi-sillä-nyt-lapsilleen/>. Viitattu 19.12.2024.
- Rytkönen, Anne-Pauliina 2022: Karjalan kielen asema on Suomessa heikko – professori: ”Perustuslaki antaisi kielelle olemassaolon oikeutuksen”. Ylen verkkoartikkeli. <https://yle.fi/a/3-12501465>. Viitattu 19.12.2024.
- Salat, Levente 2023: The Concept of Non-Territorial Autonomy: Origins, Developments, and Subtypes. Teoksessa: Marina Andeva, Balázs Dobos, Ljubica Djordjevic, Börries Kuzmany & Tove H. Malloy (toim.), *Non-Territorial Autonomy – An Introduction*. s. 1-26. Cham: Palgrave-McMillan.
- Salonen, Aimo 2024: Karjalan kielen valttina on sen hauskalta kuulostavat sanat. Verkkootikkeli *Karjalan Heili* -lehdessä. <https://www.heili.fi/paikalliset/8054104>. Viitattu 19.12.2024.
- Salonen (nyk. Kondie), Tuomo; Baroni, Paola; Ceberio Berger, Klara; Gurrutxaga Hernaiz, Anttin; Hicks, Davyth; Kruse, Eleonore; Quochi, Valeria; Russo, Irene; Sarhimaa, Anneli & Soria, Claudia 2018: *Karjalan digitaline hengihjämispakkavus – DLDP-rekomendatsiet karjalan kielen digitalizen elinvoimazuon kohendamizeh*. https://www.dldp.eu/sites/default/files/documents/DLDP_Digital-Language-Survival-Kit-for-Karelian_KRL.pdf. Viitattu 16.4.2025.
- Salonen (nyk. Kondie), Tuomo 2017: *Karelian – a digital language?* Reports on Digital Language Diversity in Europe. http://www.dldp.eu/sites/default/files/documents/DLDP_Karelian-Report.pdf. Viitattu 16.5.2025.
- Sarhimaa, Anneli 2022: Karelian. Teoksessa: Bakro-Nagy, Marianne; Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford Guide to Uralic Languages*, 269–290. Oxford: Oxford University Press.
- Sarhimaa, Anneli 2021: Alustuspuheenvuoro Kielipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyvässä asiantuntijoiden kuulemistilaisuudessa 15.10.2021.
- Sarhimaa, Anneli 2017: *Vaietut ja vaiennetut: karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarhimaa, Anneli 2016: Karelian in Finland: ELDIA Case Specific Report. *Studies in European Language Diversity* 27. Mainz, Helsinki, Wien, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor, Research Consortium ELDIA European Language Diversity for All. <https://phaidra.univie.ac.at/detail/o:471733>. Viitattu 19.12.2024.

- Sarhimaa, Anneli 2013: Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia. Suomenkielinen tiivistelmä. *Studies in European Language Diversity* 27.1. Mainz, Helsinki, Wien, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor, Research Consortium ELDIA European Language Diversity for All. <https://phaidra.univie.ac.at/o:409753>. Viitattu 19.12.2024.
- Sarhimaa, Anneli 2011: The Karelian language in Finland: an overview of a language in context. *Working Papers in European Language Diversity* 3. Mainz, Helsinki, Wien, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor, Research Consortium ELDIA European Language Diversity for All. <https://phaidra.univie.ac.at/o:102613>. Viitattu 19.12.2024.
- Sarhimaa, Anneli 2010: Context Analysis: The Karelian language in Finland. Submitted to the EU as a part of the 1st interim report by ELDIA in October 2010.
- Suksi, Markku 2015: Non-Territorial Autonomy: The Meaning of (Non-)Territoriality. Teoksessa: Malloy, Tove. H. & Palermo, Francesco (toim.), *Minority Accommodation through Territorial and Non-Territorial Autonomy*, s. 83–118. Oxford: Oxford University Press.
- Tammenmaa, Corinna 2020: Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään: selvitys. Oikeusministeriön julkaisu, *Selvityksiä ja ohjeita* 2020:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-800-4>. Viitattu 22.4.2025.
- Tánczos, Outi & Jalava, Lotta 2024: Karjalan kielen käyttö Suomessa 2024 -kyselytutkimuksen aineisto.
- Toivanen, Reetta; Laakso, Johanna; Åkermark, Spiliopoulou & Sarhimaa, Anneli 2013: Summary of the Research Project ELDIA (European Language Diversity for All). Abridged version of the original English-language report. <https://phaidra.univie.ac.at/detail/o:304813>. Viitattu 19.12.2024.
- Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-308-5>.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>.

Lait, asetukset ja niitä koskevat raportit

- Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta 23/1998. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1998/19980023/19980023_1.
- Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2.

- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus 2/1998. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1998/19980002/19980002_2.
- Kuntalaki 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>.
- Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091705>.
- Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060985>.
- Laki saamelaiskäräjistä 974/1995. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974>.
- Laki Svenska Finlands folkting -nimisestä järjestöstä 1331/2003. <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20031331>.
- Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>.
- Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 1777/2009. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091777>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä 1451/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141451>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Itä-Suomen yliopiston välinen sopimus vuosille 2025–2028. <https://okm.fi/yliopistot-sopimukset>.
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.
- Saamen kielilaki 1086/2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>.
- Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Tasavallan presidentin asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta 956/2009. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090956>.
- Suomen kuudes määräaikaisraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta. Ulkoministeriö 2023. https://um.fi/documents/35732/0/ECRML_VI_raportti_2023.pdf/a9931649-8f55-27f5-f41b-fa762db75b68?t=1688463937044.
- Suomen kuudes raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Ulkoministeriö 2023. https://um.fi/documents/35732/0/FCNM-6_RAPORTTI_2023.pdf/233f066c-9a7b-be9c-d9e2-fe7bac722cee?t=1688463037101.
- Ulkoministeriö 2019: Suomen viides raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. https://um.fi/documents/35732/0/FCNM-5_SUOMI.pdf/acb5bb00-4c70-ca1b-b0dd-f4c75a3a6002?t=1550238532660.

Ulkoministeriö 2014: Suomen neljäs raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. https://um.fi/documents/35732/48132/fcnm__suomen_4__raportti/509f9449-b584-f4cc-5578-49d7f4cbb182?t=1525646797679.

Valtioneuvoston asetus sanomalehdistön tuesta 389/2008. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080389>.

Varhaiskasvatustilaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.

Viittomakielilaki 359/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359>.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-415-301-0 PDF